ଦିବାସ୍ୱପ୍ନ

ଗିଜୁଭାଇ ବଧେକା

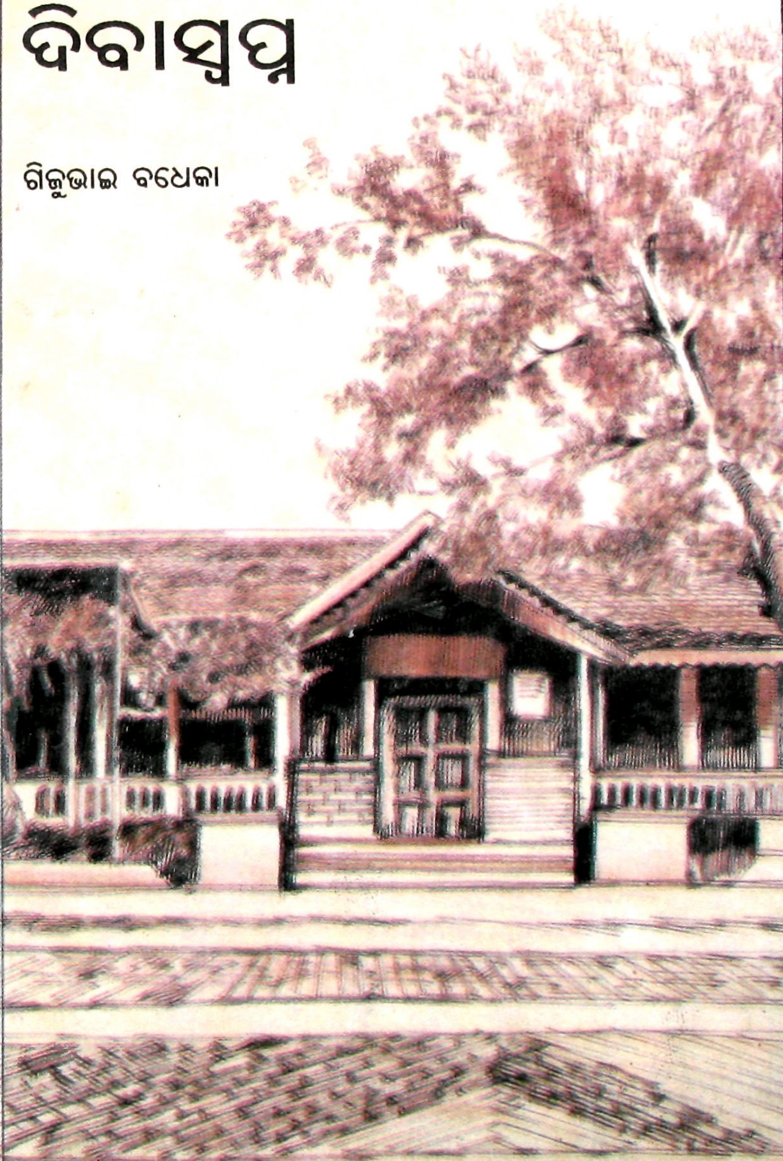

ଦିବାସ୍ୱପ୍ନ

ଗିଜୁଭାଇ ବଧେକା

ଚିତ୍ର

ଅନନ୍ତ ମନକାପୁରେ

ଅନୁବାଦ

ପୁଷ୍ପଶ୍ରୀ ପଟ୍ଟନାୟକ

ନିଖିଳ ମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ

ନ୍ୟାସନାଲ୍ ବୁକ୍ ଟ୍ରଷ୍ଟ, ଇଣ୍ଡିଆ

ISBN-81-237-1218-9

1995 (ଶକାବ୍ଦ 1916)

ଓଡିଆ ଅନୁବାଦ © ନ୍ୟାସନାଲ୍ ବୁକ୍ ଟ୍ରଷ୍ଟ, ଇଣ୍ଡିଆ, 1995

Original Title Divasvapna (Gujarati)
Oriya Translation Divasvapna

ଟ 25.00

ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ନ୍ୟାସନାଲ ବୁକ୍ ଟ୍ରଷ୍ଟ, ଇଣ୍ଡିଆ, ଏ-5, ଗ୍ରୀନପାର୍କ,
ନୂଆଦିଲ୍ଲୀ 110 016 କର୍ତ୍ତୃକ ପ୍ରକାଶିତ।

ଭୂମିକା

ପ୍ରାୟ ଦେଢଶହ ବର୍ଷ ତଳେ ବିଦେଶୀ ଶାସନ ଭାରତର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ବୋଝ ଲଦି ଦେଇଥିଲା। ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ କିଛି କରିବାର କ୍ଷମତା ବା ନୂଆ ଉଦ୍ୟମ ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ତା ହାତରେ ଆଉ ରହିଲା ନାହିଁ। ଏବେବି ଆମର ଶିକ୍ଷକମାନେ ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଛନ୍ତି। ଏ ଭିତରେ ଦେଶର ସବୁ କୋଣରେ ସ୍କୁଲ ଖୋଲି ଯାଇଛି। ସେଠାରେ ପଢୁଥିବା ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପିଲା ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଏହି ଉଦାସୀନତାର ଶରବ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି।

ଅବଶ୍ୟ କେହି ଶିକ୍ଷକ ଚାହେଁନାହିଁ ଯେ ପାଠ ପଢିବା ଫଳରେ ପିଲା ତା'ର ବାସ୍ତବ ଦୁନିଆରୁ ଦୂରେଇଯାଉ। କିନ୍ତୁ କୀଟପତଙ୍ଗ ବା ତାରା ଭଳି ପିଲାମନକୁ ଛୁଉଁଥିବା ଜିନିଷ ସବୁ ଆମର ସ୍କୁଲ ପାଠର ଆଖିରେ ଅବାନ୍ତର। ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷକ ଧରି ନେଇଛି ଯେ ତା'ର କାମ ହେଉଛି କେବଳ ପାଠ ବହିରୁ ପଢାଇବା ଓ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ପିଲାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା। ପିଲାର କୌତୁହଳ ବଢାଇବାଟା ତା'ର ଦାୟିତ୍ୱ ବୋଲି ସେ ମନେ କରେ ନାହିଁ। ସ୍କୁଲ ମଧ୍ୟ ଏ ଦିଗରେ ଅନୁକୂଳ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରେ ନାହିଁ।

ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଦିବାସ୍ୱପ୍ନର ପୁନଃ ପ୍ରକାଶନ ସମୟୋପଯୋଗୀ। ଗୁଜରାଟର ବିଖ୍ୟାତ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଓ ଶିକ୍ଷକ ଗିଜୁଭାଇ ବଧେକା (୧୮୮୫-୧୯୩୯) ଲେଖିଥିବା ଏହି ବହିଟି 1932 ମସିହାରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା। ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଜଣାଶୁଣା ଶିକ୍ଷାବିତ୍ କାଶୀନାଥ ତ୍ରିବେଦୀ ସେହିବର୍ଷ ହିଁ ଦିବାସ୍ୱପ୍ନର ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରକାଶନ ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କଲେ। ତ୍ରିବେଦୀଜୀ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କଠାରୁ ଶିଖିଥିଲେ ଯେ କିଛି ଉଚିତ୍ କାମ ପାଇଁ ଦୃଢ଼ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦରକାର। ଗିଜୁଭାଇଙ୍କର ଲେଖାସବୁର ବ୍ୟାପକ ପ୍ରସାରଣ ଦିଗରେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନ ଦିବାସ୍ୱପ୍ନର ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାନ୍ତର ଫଳରେ ଟିକିଏ ପାଖେଇ ଆସିଛି। କିନ୍ତୁ ଗାନ୍ଧୀ, ରବିନ୍ଦ୍ରନାଥ ଓ ଗିଜୁଭାଇଙ୍କ ଆଦର୍ଶକୁ ନେଇ ଭାରତର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ମୋଡ ଦେବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନ ଏବେ ବି ପୂରା ସଫଳ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ। ତାକୁ ସାକାର କରିବା ପାଇଁ ଆହୁରି ଲମ୍ବା ସଂଗ୍ରାମ ଲୋଡା।

ଏହି ତିନିଗୁରୁଙ୍କର ଶିକ୍ଷାତତ୍ତ୍ୱର ମୂଳରେ ରହିଛି, ପିଲା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ଓ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ବାତାବରଣ। ଗିଜୁଭାଇ 1920 ମସିହାରେ

ତାଙ୍କ 'ବାଳମନ୍ଦିର' ଗଢିଲେ ଓ ଏହି ତତ୍ତ୍ୱକୁ ବାସ୍ତବ ରୂପ ଦେଲେ। ତାଙ୍କ ଲେଖାରେ ସେ ଏହି ଉଦ୍ୟମର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ପାଇଁ ବାସ୍ତବ ଯୋଜନା ବାଢିଲେ। ଦିବାସ୍ୱପ୍ନ ଗୋଟିଏ ଗପ। ଏଥିରେ ଜଣେ କାଳ୍ପନିକ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷାର ଗତାନୁଗତିକ ଧାରାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛି। ପିଲାଙ୍କ ପ୍ରତି ତା'ର ଆଗ୍ରହ ଓ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରବଳ। ପାଠ ବହି ଓ ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିକୁ ଛାଡି ସେ ନୂଆ ପରୀକ୍ଷାସବୁ କରିଚାଲିଛି। ତା'ର ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଭିତ୍ତି ରହିଛି ମଣ୍ଟେସୋରୀଙ୍କ ପଦ୍ଧତି ଉପରେ; କିନ୍ତୁ କାମ ଓ ଯୋଜନା ହୋଇଛି ନିଜ ଚାରିପାଖକୁ ଚାହିଁ।

ଦିବାସ୍ୱପ୍ନ ବହିଟି ପାଠକକୁ ଆନନ୍ଦ ଆବେଗରେ ଭସାଇ ନିଏ। ଭାରତର ଧୂଳି ମଳି ଭରା ନିରସ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସବୁକୁ ଦେଖି ମନରେ ଆସୁଥିବା ବିଷାଦକୁ ଦୂରେଇ ଦିଏ। ମନରେ ଗୋଟିଏ ସୁନେଲୀ ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଗେ- ଦେଶର ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ବନ୍ଦୀ ଥିବା ପିଲାମାନେ ହୁଏତ ଦିନେ ମୁକ୍ତି ପାଇବେ। ଶିକ୍ଷକର ସହାୟତାରେ ପିଲାମାନେ ସ୍କୁଲ କାନ୍ଥର ବାହାରେ ଥିବା ବିରାଟ ଦୁନିଆକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିବାର ସ୍ୱାଦ ଚାଖିବେ।

ଦିଲ୍ଲୀ -କୃଷ୍ଣ କୁମାର

ଜୁଲାଇ 20, 1989

ମୋତେ କେହି କେହି କହିଲେ କି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ରଚନା ନଲେଖି ମୁଁ ଯଦି ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସ୍ୱୀୟ ବିଚାରଧାରା କଥାଶୈଳୀରେ ପରିବେଷଣ କରେ ତ କେଡେ ବଢ଼ିଆ ନହେବ ? ଏହା ମୋତେ ଉଦ୍ୟମ କରିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଲା, ଯାହାର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଏହି 'ଦିବାସ୍ୱପ୍ନ' ରଚିତ ହୋଇପାରିଲା ।

ଦିବାସ୍ୱପ୍ନ ରଚନା ପଛରେ ଯାହା କିଛି ବାସ୍ତବ ଅନୁଭବ ଅଛି, ତାହା ବ୍ୟର୍ଥ ଯିବନାହିଁ । ଏହି ଦିବାସ୍ୱପ୍ନ ମୋର ଜୀବନ୍ତ ଅନୁଭବରୁ ଜାତ, ଏବଂ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ପ୍ରାଣବାନ୍, କ୍ରିୟାବାନ ଓ ନିଷ୍ଠାବାନ ଶିକ୍ଷକ ନିଜ ନିଜର ଜୀବନଧାରାରେ ଏହା ବାସ୍ତବିକ ସ୍ୱରୂପର ସଦୁପଯୋଗ କରିପାରିବେ ।

- ଗିଜୁଭାଇ

ପ୍ରଥମ ଭାଗ

ପ୍ରୟୋଗର ଆରମ୍ଭ

I

ମୁଁ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ପଢିଥିଲି ଓ ଭାବିଥିଲି। କିନ୍ତୁ କାମରେ ମୋର ଅନୁଭୂତି କିଛି ନଥିଲା। ମୁଁ ଭାବିଲି, କିଛି କାମ କରି ଆଗ ଦେଖିବା ଉଚିତ। ତେବେ ଯାଇ ମୋର ଚିନ୍ତାଧାରା ସ୍ୱଷ୍ଟ ଓ ଦୃଢ଼ ହୋଇପାରିବ। ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଜାଣି ପାରିବି ମୋର କଳ୍ପନା କେତେଦୂର ଠିକ୍।

ମୁଁ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲି ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲି ଯେ ପ୍ରାଥମିକ ସ୍ତରର କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀରେ କିଛି ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ମୋତେ ଦିଆଯାଉ।

ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାରୀ ଜଣକ ହସିଲେ ଏବଂ କହିଲେ, ''ଥାଉ, ଏ କାମ ତୁମ ଦ୍ୱାରା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ। ପିଲାଙ୍କୁ ପଢାଇବା, ପୁଣି ପ୍ରାଥମିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢାଇବା ଏମିତି ଗୋଟିଏ କାମ ଯେଉଁଠି ବହୁତ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡିବ। ତୁମେ ତ ଲେଖକ ଓ ଭାବୁକ। ଟେବୁଲ ପାଖରେ ବସି ଲେଖିବା ବହୁତ ସହଜ କାମ- ପୁଣି ମନେ ମନେ ପଢାଇବା ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ସହଜ; କିନ୍ତୁ ତୁମ ଚିନ୍ତାକୁ କାମରେ ଲଗାଇବା ଏତେ ସହଜ କଥା ନୁହେଁ।''

ମୁଁ କହିଲି -''ସେଥିପାଇଁ ତ ମୁଁ ନିଜେ ଏ କାମରେ ହାତ ଦେବାକୁ ଚାହୁଁଛି। ପ୍ରକୃତ କାମରୁ ମୋର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପାଇବା ପାଇଁ ମୁଁ ଚାହୁଁଛି।'' ଶେଷରେ ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାରୀ ରାଜି ହେଲେ।

ଅଧିକାରୀ ଜଣକ କହିଲେ -"ହେଉ, ଯଦି ତୁମେ ଏତେ ଆଗ୍ରହୀ, ତେବେ ବର୍ଷକ ପାଇଁ ତୁମେ ଏହି ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖ। ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଥମିକ ସ୍କୁଲର ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ତୁମେ ପଢାଇବା ପାଇଁ ମୁଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଦେଉଛି। ଏଇ ନିଅ ତାଙ୍କର ପାଠ୍ୟକ୍ରମ, କିଛି ପଢା ବହି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ସବୁ ନିୟମ।"

ମୁଁ ବହୁତ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ସେସବୁ ଜିନିଷ ଗୁଡିକ ଦେଖିଲି। ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଖଣ୍ଡକ ନେଇ ପକେଟରେ ରଖିଲି ଓ ବହି ଗୁଡ଼ିକୁ ଖଣ୍ଡେ ସୁତୁଲିରେ ବାନ୍ଧିବାରେ ଲାଗିଲି।

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ- "ତୁମେ ଚାହିଁବା ଅନୁସାରେ ଏହି ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ତ ତୁମେ ପାଇଲ। କିନ୍ତୁ ମନେରଖ ଯେ ବର୍ଷ ଶେଷରେ ପିଲାଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହେବ ଓ ତୁମ କାମର ସଫଳତା ଏହି ପରୀକ୍ଷାର ଫଳାଫଳ ଦେଖି ମପାଯିବ।"

ମୁଁ କହିଲି- "ମୁଁ ରାଜି ଅଛି। କିନ୍ତୁ ମୋର ଗୋଟିଏ ଅନୁରୋଧ ଅଛି। ଆପଣ ନିଜେ ପରୀକ୍ଷକ ରହିବେ ଓ ମୋ କାମର ସଫଳତା ମାପିବେ। ପ୍ରୟୋଗ କରିବାର ସ୍ୱାଧୀନତା ଆପଣ ମୋତେ ଦେଉଛନ୍ତି। ତେଣୁ ସିଧାସଳଖ ଆପଣଙ୍କୁ ହିଁ ମୁଁ ମୋ କାମ ଦେଖାଇବାକୁ ଚାହିଁବି। ମୁଁ ଭାବୁଛି ଯେ କେବଳ ଆପଣ ମୋର ସଫଳତା ବିଫଳତାର କାରଣ ବୁଝିପାରିବେ।"

ଅଧିକାରୀ ଜଣକ ହସିଲେ ଓ ମୁଣ୍ଡ ଟୁଙ୍ଗାରି 'ହଁ' କଲେ। ମୁଁ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଛାଡ଼ି ବାହାରକୁ ଚାଲିଆସିଲି।

II

ମୁଁ ପୂରା ପାଠ୍ୟକ୍ରମଟିକୁ ପଢିଲି ଓ ନିଶ୍ଚିତ ହେଲି ଯେ କିଛି ବଦଳାଇଲେ ଏହା ଆହୁରି ଭଲ ହୋଇପାରିବ। ପାଠ ବହିଗୁଡିକ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଦେଖିନେଲି। ତା'ର ଦୋଷ ଗୁଣ ସବୁ ଆଖି ଆଗରେ ଭାସିଉଠିଲା। କ'ଣ କ'ଣ ସଜଡ଼ା ଯାଇପାରିବ, ତା' ମଧ୍ୟ ଭାବିନେଲି। ମନେ ମନେ ପ୍ରଥମ ଦିନରୁ ଶେଷ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାମର ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର ତିଆରି କରିନେଲି। ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ କେତେ ସମୟ ଲାଗିବ, କାମ ପାଇଁ କେତେ ଦିନ ମିଳିବ, କିପରି କ'ଣ

କରାଯିବ, ଫଳାଫଳ କ'ଣ ମିଳିପାରିବ, ସବୁକିଛିର ଗୋଟିଏ ଯୋଜନା ଠିକ୍ ହୋଇଗଲା। ଏସବୁ ଚିନ୍ତାରେ ମୁଁ ଏତେ ମଜ୍ଜି ଯାଇଥିଲି ଯେ କେତେବେଳେ ରାତି ଦୁଇଟା ବାଜିଗଲା, ଜାଣି ପାରିଲି ନାହିଁ। ପରଦିନର କାମ ସବୁକୁ ମୁଁ ଖଣ୍ଡେ କାଗଜରେ ଟିପି ରଖିଲି ଓ ପ୍ରାୟ ତିନିଟା ବେଳକୁ ଶୋଇଗଲି।

ସକାଳ ହେଲା। ଉତ୍ସାହ, ଉତ୍କଣ୍ଠା ଓ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସରେ ମୁଁ ଭରି ରହିଥିଲି। ଚଞ୍ଚଳ ଗାଧୋଇ ପଡି, ଅଳ୍ପ କିଛି ଖାଇ ନେଇ ମୁଁ ତିନି ନମ୍ବର ସ୍କୁଲରେ ପହଞ୍ଚିଗଲି। ସ୍କୁଲ ଖୋଲି ନଥିଲା। ଆମର ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ଆସି ନଥିଲେ। ଚପରାସୀ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଚାବି ପାଇଁ ଯାଇଥିଲା। ପିଲାମାନେ ଆସୁଥା'ନ୍ତି ଓ ରାସ୍ତାରେ ତାଙ୍କର ଦୌଡାଦୌଡି ଚାଲିଥାଏ।

ମୁଁ ଭାବୁଥାଏ- ''କେତେବେଳେ ସ୍କୁଲ ଖୋଲିବ, ଆଉ କେତେବେଳେ ମୁଁ ମୋ କାମ ଆରମ୍ଭ କରିବି? କେତେବେଳେ ମୋ ନୂଆ ଯୋଜନା ଆରମ୍ଭ କରିବି। ପିଲାମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଶାନ୍ତି ଶୃଙ୍ଖଳା ଆଣି ମୋ ନୂଆ ପଦ୍ଧତିର ପାଠ ପଢାଇବାକୁ ମୁଁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ଥାଏ। ପାଠପଢାକୁ ଆଗ୍ରହ ଜନକ କରିବାକୁ ହେବ। ପିଲାମାନଙ୍କ ମନକୁ ଜିଣିବାକୁ ହେବ। ଏସବୁ କଥା ଭାବି ଭାବି ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଗରମ ହୋଇଯାଉଥାଏ।

ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲା। ପିଲାମାନେ ନିଜ ନିଜ ଶ୍ରେଣୀରେ ବସିଗଲେ। ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ମୋତେ ମୋର ଶ୍ରେଣୀକୁ ନେଇ ପିଲାମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଲେ। ସେ କହିଲେ- ''ଦେଖ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଶଙ୍କର ବାବୁ ଆଜିଠାରୁ ତୁମର ଶିକ୍ଷକ। ତାଙ୍କର କଥା ମାନିବ ଓ କହିବା ଅନୁସାରେ କାମ କରିବ। ମୁଁ ସାବଧାନ କରି ଦେଉଛି, କିଛି ଦୁଷ୍ଟାମୀ କରିବନି।''

ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ କହୁଥିବା ବେଳେ ମୁଁ ଏପଟେ ମୋର ଆସନ୍ତା ବାରମାସର ସାଥିମାନଙ୍କୁ ଦେଖୁଥିଲି। ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କିଛି ହସୁଥିଲେ, କିଏ କିଏ ଆଖି ମାରି ଠରାଠରି ହେଉଥିଲେ ବା ମୁଣ୍ଡ ଟୁଙ୍ଗାରୁ ଥିଲେ। କେତେଜଣ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମଜାଳିଆ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୋତେ ଚାହିଁ ରହିଥିଲେ। ବାକି ସମସ୍ତେ ନିର୍ଲିପ୍ତ ଭାବରେ ଛିଡା ହୋଇ ରହିଥିଲେ।

ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଚାହିଁ ରହିଲି, ଭାବିଲି- ''ଏଇ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମୋତେ ପଢାଇବାକୁ ପଡିବ। ଏଇ ଦୁଷ୍ଟ, ଜିଦିଆ, ଖୁଲୁବୁଜିଆ ପିଲାଦଳଙ୍କୁ!'' ମୁଁ ଟିକିଏ ଘାବରେଇ ଗଲି। କିନ୍ତୁ ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ନେଇ ଭାବିଲି- ''ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ଧିରେ୍ ଧିରେ ଦେଖିବା।''

ଦୁଷ୍ଟ, ଜିଦିଆ, ଖୁଜୁବୁଜିଆ ପିଲାଦଳଙ୍କୁ ଦେଖି ମୁଁ ଟିକିଏ ଘାବରେଇ ଗଲି ।

ରାତିରେ ଟିପି ରଖିଥିବା କଥା ସବୁ ପକେଟରୁ ବାହାର କରି ଦେଖିନେଲି । ଲେଖା ଥିଲା- ପ୍ରଥମେ ଶାନ୍ତି ଖେଳ, ତା'ପରେ ଶ୍ରେଣୀ ଗୃହର ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତାର ତଦାରଖ । ତା'ପରେ ଗୀତ, କଥାବାର୍ତ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି ।

ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କହିଲି -''ଆସ, ଆମେ ଶାନ୍ତି ଖେଳ ଖେଳିବା, ଦେଖ, ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ କହିବି, ତୁମେ ସବୁ ଚୁପଚାପ ବସିଯିବ । ପୂରା ଚୁପ୍ ଚାପ୍ ପକାଇ ବସିଯିବ । ଦେଖ, କେହି ହଲିବନି । ତା'ପରେ ମୁଁ ଦୁଆର ବନ୍ଦ କରିବି ଓ ଅନ୍ଧାର ହୋଇଯିବ । ତୁମେ ସବୁ ଚୁପଚାପ ରହିବ । ତୁମକୁ ନିଜ ଚାରିପାଖର ଶବ୍ଦ ସବୁ ଶୁଣାଯିବ । ତାକୁ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଭାରି ମଜା ଲାଗିବ । ମାଛି ମାନଙ୍କର ଗୁଣୁଗୁଣୁ ଶବ୍ଦ, ଏପରିକି ନିଜର ନିଃଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସର ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ତୁମେ ଶୁଣିପାରିବ । ତା'ପରେ ମୁଁ ଗୀତ ଗାଇବି ଓ ତୁମେ ମାନେ ଶୁଣିବ ।''

ଏତିକି କହି ମୁଁ ମୋର ଶାନ୍ତି ଖେଳ ଆରମ୍ଭ କଲି । ମୁଁ ''ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ'' କହିଲି, କିନ୍ତୁ ପିଲାମାନେ ପାଟିତୁଣ୍ଡ ଠେଲାପେଲାରେ ଲାଗି ରହିଲେ । ଦି-ଚାରିଥର କହିଲି, କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ପବନରେ ମିଳାଇଗଲା । ମୁଁ ମନେ

ମନେ ଡରିଗଲି, କେମିତି କହିବି ଯେ "ଚୁପ୍‌କର", "ପାଟିତୁଣ୍ଡ କରନି"। ଥାପଡ଼ ମାରି ଚୁପ୍ କରିବି କେମିତି? ତଥାପି ଖେଳଟିକୁ ଆଗକୁ ବଢାଇଲି। ଝରକା ସବୁ ବନ୍ଦ କଲି, ଅନ୍ଧାର ହୋଇଗଲା ଓ ପିଲାମାନେ ତାଙ୍କର ନିଜର ଖେଳ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଲେ। ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଟି, କୁଁ କାଁ, ହାଉ ହାଉ ଶବ୍ଦ, ଦୁମ୍ ଦୁମ୍, ଗୋଡ ପିଟାରେ ଘର କମ୍ପିଲା। ଥିଲା ଥିଲା କିଏ ଗୋଟିଏ ପିଲା ତାଳି ମାରିଲା। ପରେ ପରେ ସବୁ ପିଲା ତାଳି ବଜାଇ ଚାଲିଲେ। ପୁଣି କିଏ ହସିଲା ତ ହସର ସୁଅ ଛୁଟିଲା। ମୁଁ ଦବିଗଲି। ମୋ ମୁହଁ ଫିକା ପଡିଗଲା। ମୁଁ ଝରକା ଖୋଲିଦେଲି। କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ବାହାରକୁ ଚାଲିଗଲି। ଭିତରକୁ ଫେରି ଦେଖିଲି ଯେ ସବୁପିଲା ଗଣ୍ଡଗୋଳରେ ମାତିଛନ୍ତି। ସେମାନେ "ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ" କହୁଥିଲେ ଓ କେତେଜଣ ଝରକା ବନ୍ଦ କରୁଥିଲେ।

ମୁଁ ଭାବିଲି- "ମୋର ଯୋଜନା ସବୁ ବେକାର। ଘରେ ବସି ବସି ଯୋଜନା କରି କଳ୍ପନାରେ ପଢ଼ାଇଦେବା ବହୁତ ସହଜ। କିନ୍ତୁ କାମରେ କରି ଦେଖାଇବା ତ କାଠିକର ପାଠ। ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁମାନେ ପାଟିତୁଣ୍ଡ ଓ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଭିତରେ ବଢି ଆସିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଶାନ୍ତିଖେଳ ଲଙ୍କାରେ ହରିନାମ ଭଳି ହେବ। ତଥାପି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ। ଭଲ ହେଲା, ପ୍ରଥମରୁ ଏହା ଜାଣିଗଲି। କାଲି ଠାରୁ ନୂଆ ପ୍ରକାରେ ଆରମ୍ଭ କରିବି।

ମୁଁ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଶି ପିଲାମାନଙ୍କୁ କହିଲି- "ଭାଇମାନେ, ଆଜି ଆଉ ଅଧିକା କିଛି କରିବା ନାହିଁ। କାଲିଠାରୁ ଆମର ନୂଆ କାମ ଆରମ୍ଭ କରିବା। ଆଜି ଏତିକିରେ ଛୁଟି।"

"ଛୁଟି" ଶବ୍ଦ ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ପିଲାମାନେ ହୋ ହୋ ହୋଇ ଶ୍ରେଣୀରୁ ବାହାରିଗଲେ। ଆଉ ବାହାରେ "ଛୁଟି ଛୁଟି" କହି ଚିତ୍କାର କଲେ। ପିଲାମାନେ ଡେଇଁ କୁଦି ଘର ଆଡକୁ ଦୌଡିଲେ।

ସେମାନଙ୍କର ହୋ ହୋ ଶୁଣି ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲା ଓ ଶିକ୍ଷକ ସବୁ କାବା ହୋଇ ଦେଖିବାରେ ଲାଗିଲେ। "ଏ କ'ଣ?" ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ମୋ ପାଖକୁ ମାଡି ଆସି ପଚାରିଲେ -"ଆପଣ ଏମାନଙ୍କୁ ଛୁଟି କେମିତି ଦେଇଦେଲେ? ଏବେ ତ ଆହୁରି ଘଣ୍ଟାଏ ବାକି ଅଛି।"

ମୁଁ କହିଲି-''ଆଜ୍ଞା, ପାଠ ପଢିବାକୁ ପିଲାଙ୍କର ଆଜି ଇଚ୍ଛା ନଥିଲା। ସେମାନେ ଆଜି ବିଶୃଙ୍ଖଳିତ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ। ଶାନ୍ତି ଖେଳରେ ମୁଁ ଏଇଆ ହିଁ ଅନୁଭବ କଲି।''

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କଡ଼ା ସ୍ୱରରେ କହିଲେ- ''କିନ୍ତୁ ଏମିତି ନ ପଚାରି ଆପଣ ଛୁଟି ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲା ଘରକୁ ଗଲେ ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନେ କିପରି ପଢ଼ିବେ? ଏପରି ପ୍ରୟୋଗ ଏଠି ଚଳି ପାରିବନି।''

ଟିକିଏ ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ଭାବରେ ସେ ପୁଣି କହିଲେ- ''ପିଲାଙ୍କର ଏଇ ଇଚ୍ଛା ଅନିଚ୍ଛା କଥା ସବୁ ଆପଣ ଛାଡ଼ନ୍ତୁ। ଶାନ୍ତି ଖେଳ ହୁଏତ ମଣ୍ଟେସୋରୀ ସ୍କୁଲରେ ଚଳିବ। କିନ୍ତୁ ଏଠି ଗୋଟିଏ ଥାପଡ଼ରେ ପିଲା ଚୁପ୍ ହେବେ। ଆଉ ସମସ୍ତେ ଯେପରି ନିୟମାନୁସାରେ ପଢ଼ାନ୍ତି, ଆପଣ ମଧ୍ୟ ସେହିଭଳି ପଢ଼ାନ୍ତୁ। ତାହେଲେ ବର୍ଷକ ପରେ ଭଲ ପରୀକ୍ଷାଫଳ ଦେଖାଇ ପାରିବେ। ଆଜିର ଦିନଟାତ ବେକାର ହୋଇଗଲା: ତା'ଛଡ଼ା ଆପଣ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ବୋକା ବନିଗଲେ।''

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଉପରେ ମୋର ଦୟା ଆସିଲା, ମୁଁ କହିଲି- ''ଆଜ୍ଞା, ଚଟକଣି ମାରି ପାଠ ପଢ଼ାଇବା କାମ ତ ଅନ୍ୟମାନେ କରୁଛନ୍ତି। ତା'ର ଫଳସ୍ୱରୂପ ମୁଁ ଦେଖୁଛି ଯେ ପିଲାମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଖାଡୁଆ, ରୁକ୍ଷ, ଅଶାନ୍ତ ଏବଂ ବିଚଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କର ଚାରି ବର୍ଷର ଶିକ୍ଷା ଭିତରେ ପିଲାମାନେ କେବଳ ହୋ ହଲ୍ଲା କରିବା, ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଖତେଇ ହେବା, ତାଳି ମାରିବା କଥା ଶିଖୁଛନ୍ତି। ନିଜ ସ୍କୁଲକୁ ସେମାନେ ଟିକିଏ ବି ଭଲ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ। ଦେଖିଲେ ତ! ଛୁଟି ନାଁ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ କିପରି ଡ଼ିଆଁମାରି ଚାଲିଗଲେ।''

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ- ''ଏପରି କଥା! ଆପଣ ଏବେ କ'ଣ କରିବେ ଆମେ ଦେଖିବା।''

III

ମୁଁ ମନ ଦୁଃଖରେ ଧୀର ପାଦରେ ଘରକୁ ଫେରିଲି। ଖଟରେ ଗଡ଼ିପଡ଼ି ଭାବିଲି- "ଭାଇ, କାମ ତ ବହୁତ କଠିନ! କିନ୍ତୁ ଏଇଥିରେ ହିଁ ମୋର ପ୍ରକୃତ ପରୀକ୍ଷା। ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ସାହସ ହରାଇବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ। ଶାନ୍ତି ଖେଳ କ'ଣ ଏମିତି ହୁଏ? ମଣ୍ଟେସୋରୀ ପଦ୍ଧତିରେ ଏଥିପାଇଁ ଆଗରୁ କେତେ ପ୍ରସ୍ତୁତି ହୋଇଥାଏ! ମୁଁ ମୂର୍ଖଭଳି ପ୍ରଥମ ଦିନରୁ ଏ କାମଟି ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି। ପ୍ରଥମେ ସେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ଭଲଭାବରେ ଜାଣିବା ଦରକାର। ସେମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଗୋଟାଏ ବୁଝାମଣା ଆସିବା ଦରକାର। ତେବେ ଯାଇ ସେମାନେ ମୋ କଥା କିଛି ଶୁଣିବେ ଓ କରିବେ। ଯେଉଁଠି ସ୍କୁଲ ଅପେକ୍ଷା ଛୁଟିଟା ବେଶୀ ପ୍ରିୟ, ସେଠି କାମ କରିବା ତ କଷ୍ଟ। ଭଗୀରଥଙ୍କର ଗଙ୍ଗାକୁ ଆଣିବା କାମ ଭଳି।"

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନର କାମ ଠିକ୍ କରି ମୁଁ ଶୋଇଗଲି। ଆଜିର ଓ ଆଗାମୀ କାଲିର କାମର ସ୍ୱପ୍ନରେ ମୋର ରାତିଟା କଟିଗଲା.

ସ୍କୁଲ ଖୋଲିଲା ଓ ମୁଁ ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରକୁ ଗଲି। ପିଲାମାନେ ମୋତେ ଘେରି ଠିଆ ହୋଇଗଲେ। ତା'ପରେ ବିନା ଭୟରେ ମଜାଳିଆ ଢଙ୍ଗରେ କହିଲେ-- "ଗୁରୁଜୀ, ଆଜି ବି ଛୁଟି ଦିଅନ୍ତୁ ନା! ଆଜି ବି ଛୁଟି ଛୁଟି ଛୁଟି।"

ମୁଁ କହିଲି- "ଠିକ୍ ଅଛି, ଆଜି ବି ଛୁଟି ଦେବି। କିନ୍ତୁ ପୂରା ଦିନର ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ଦୁଇ ଘଣ୍ଟାର। ପ୍ରଥମେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଗପ କହିବି। ତମେ ସବୁ ଶୁଣ। ପରେ ଆମେ ଅନ୍ୟ କଥା ହେବା।"

ମୁଁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଗପ ଆରମ୍ଭ କଲି- "ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ। ତାଙ୍କର ସାତ ରାଣୀ ଥିଲେ। ଆଉ ସାତ ରାଣୀଙ୍କର ଥିଲେ ସାତ ଜଣ ରାଜକୁମାର ଓ ସାତଜଣ ରାଜକୁମାରୀ------"

ଗପ ଶୁଣିବାକୁ ପିଲାମାନେ ମୋ ଚାରିପଟେ ବସି ଗଲେ। କିଛି ଠେଲାପେଲା ଓ ପାଟିତୁଣ୍ଡ ଚାଲିଲା। ମୁଁ ତେଣୁ ଗପ ବନ୍ଦ କରି କହିଲି- "ଦେଖ, ଏମିତି କାମ ଚଳିବ ନାହିଁ। ସମସ୍ତେ ଠିକ୍ ଭାବରେ ବସ।"

ପିଲାମାନେ ମନଧ୍ୟାନ ଦେଇ ଗପ ଶୁଣୁଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ପୂରା ଚୁପ୍ ଥିଲେ । କେହି ଜଣେ ବି କଥା କହୁନଥିଲେ ବା ଖୁଜୁବୁଜୁ ହେଉନଥିଲେ ।

ସମସ୍ତେ ଟିକିଏ ବାଗେଇ ହୋଇ ଧିର ସ୍ଥିର ଭାବରେ ବସିଗଲେ ଓ କହିଲେ- ‘‘ଜଲ୍‌ଦି ଗପ କୁହନ୍ତୁ। କୁହନ୍ତୁ ନା, ତା’ପରେ କ’ଣ ହେଲା ?’’

ମୁଁ ହସି ଦେଇ ଆରମ୍ଭ କଲି- ‘‘ସେ ସାତ ରାଜକୁମାରୀଙ୍କର ସାତୋଟି ଉଆସ ଥିଲା ଓ ସବୁ ଉଆସର ବଗିଚାରେ ସାତୋଟି କରି ମୋତିର ଗଛ ଥିଲା।’’

ପିଲାମାନେ ମନ୍‌ଧ୍ୟାନ ଦେଇ ଗପ ଶୁଣୁଥିଲେ। ସମସ୍ତେ ପୂରା ଚୁପ ଥିଲେ। କେହି ଜଣେ ବି କଥା କହୁ ନ ଥିଲେ କି ଖୁଜୁବୁଜୁ ହେଉ ନଥିଲେ। ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏପରି ଶାନ୍ତି ଓ ନୀରବତା ଦେଖି ବୋଧେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲେ। ସେ ଆସି ମୋତେ ପଚାରିଲେ- ‘‘କ’ଣ ଗପ କହୁଛନ୍ତି ?’’

ମୁଁ କହିଲି- ''ଆଜ୍ଞା ହଁ, ଗପଶୁଣା ଓ ନୂଆ ପ୍ରକାରର ଶାନ୍ତି ଖେଳ ଦୁଇଟି ଯାକ ଏକାସଙ୍ଗେ ଚାଲିଛି।''

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଫେରିଗଲେ। ମୋ ଗପ ଚାଲିଥିଲା। ପାଖ ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କରୁ କିଛି ପାଟି ତୁଣ୍ଡ ଶୁଭୁଥାଏ। ମୁଁ କହିଲି- ''ଦେଖ, ପାଖରେ କେମିତି ପାଟି ହେଉଛି। ସେମାନଙ୍କ ପାଟିତୁଣ୍ଡ ଆମର ଅସୁବିଧା କରୁନାହିଁ କି?'' ଏ ଗୋଳମାଳ ଭଲ ନୁହେଁ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ରାଜି ହେଲେ।

ଗପଟି ଅଧା ସରିଥାଏ ଏବଂ ମୁଁ କହିଲି- ''କୁହ, ଯଦି ଛୁଟି ଚାହୁଁଛ ତେବେ ଗପ ଏଇଠି ବନ୍ଦ କରିବା। ନହେଲେ ତୁମେ ଚାହିଁଲେ ଗପ ଆଗକୁ ଚାଲିବ।''

ସମସ୍ତେ କହିଲେ- ''ଗପ ଚାଲୁ। ଆମର ଛୁଟି ଦରକାର ନାହିଁ।''

ମୁଁ କହିଲି- ''ଭଲ କଥା। ଏବେ ଗପ ଶୁଣ। କିନ୍ତୁ ମଝିରେ ଆମେ ଟିକେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା। ତା'ପରେ ଘଣ୍ଟା ବାଜିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଗପ କହିବି।''

ଗୋଟିଏ ପିଲା କହିଲା- ''ନାହିଁ, କଥାବାର୍ତ୍ତା କାଲି କରିବା, ଗପଟି ଜଲ୍‌ଦି କହି ଆଜି ସାରି ଦିଅନ୍ତୁ।''

ମୁଁ କହିଲି- ''ଗପଟି ଏତେ ଲମ୍ବା ଯେ ଚାରିଦିନ ଚାଲିବ।''

ସମସ୍ତେ- ''ଓଃ! ଏତେ ଲମ୍ବା। ତାହେଲେ ତ ବହୁତ ମଜା କଥା।''

ମୁଁ ଉପସ୍ଥାନ ଖାତା କାଢ଼ିଲି। ସେଥିରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ନାଁ ଲେଖିଲି ଓ ହାଜିରା ନେଲି। ସବୁ କାମ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଓ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଭାବରେ ହୋଇଗଲା। ମୁଁ କହିଲି- ''ଏଣିକି ସବୁଦିନ ପ୍ରଥମେ ହାଜିରା ନେବା ଓ ତା'ପରେ ଗପ କହିବା।''

ମୁଁ ପୁଣି ଗପ ଆରମ୍ଭ କଲି ଓ ଶେଷ ଘଣ୍ଟା ବାଜିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କହି ଚାଲିଲି। ଛୁଟି ହୋଇଗଲା ପରେ ବି ପିଲାମାନେ ରହି ଗପ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଚାହୁଁଥିଲେ। ମୁଁ ମନା କଲି। କହିଲି, ''ଆଜି ଏତିକିରେ ରହୁ। କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କଥା ଠିକ୍ କରିବା- କାଲି ଛୁଟି ନା ଗପ? ସମସ୍ତେ କହି ଉଠିଲେ, ''ଗପ ଗପ ଗପ!'' ଏହା କହି ପିଲାମାନେ ଚାଲିଗଲେ। କାଲିର 'ଛୁଟି ଛୁଟି ଛୁଟି' ଶବ୍ଦ ବଦଳରେ ଆଜି 'ଗପ ଗପ ଆଉ ଗପ' ଶୁଭୁଥିଲା।

ମୁଁ ଭାବିଲି- 'ଯାହାହେଉ, ଆଜିର ଦିନଟି ତ ଠିକ୍ ଚଳିଗଲା। ଗପ ଯେ ଏପରି ଏକ ଅଜବ ଯାଦୁ, ସେକଥା ପୁରା ସତ ଜଣାଗଲା !'

IV

ତା'ପରଦିନ ସକାଳେ ପିଲାମାନେ ହସି ହସି ଆସିଲେ ଏବଂ ମୁଁ ଶ୍ରେଣୀରେ ପହଞ୍ଚୁ ପହଞ୍ଚୁ ଦୌଡ଼ିଆସି ମୋତେ ଘେରି ବସିଗଲେ। କହିଲେ, ''ଗୁରୁଜୀ ! ଏବେ ଗପ କୁହନ୍ତୁ।''

ମୁଁ କହିଲି- ''ପ୍ରଥମେ ଉପସ୍ଥାନ, ତା'ପରେ ଅଳ୍ପ କଥାବାର୍ତ୍ତା, ତାପରେ ଆମ ଗପ।''

ପକେଟରୁ ଖଣ୍ଡେ ଖଡ଼ି ବାହାର କରି ମୁଁ ଚଟାଣରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଲ ଟାଣିଦେଲି ଏବଂ କହିଲି- ''ଦେଖ, ସବୁଦିନ ଆସି ଏହା ଉପରେ ବସିବ।'' ନିଜେ ବସି ଦେଖାଇ ଦେଇ କହିଲି- ''ଏମିତି। ଏ ଜାଗାଟା ମୋର। ଏଇଠି ବସି ମୁଁ ଗପ କହିବି।''

ସମସ୍ତେ ବସିଗଲେ। ମୁଁ ବି ବସିଗଲି। ଉପସ୍ଥାନ ନେଇଗଲି ଏବଂ କାହାଣୀ ଆରମ୍ଭ କଲି। ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ହୋଇ କଣ୍ଢେଇ ଭଳି ବସି ସମସ୍ତେ ଶୁଣୁଥା'ନ୍ତି। ମଝିରେ ଅଟକିଯାଇ ମୁଁ କହିଲି- ''କୁହତ, ଗପଟି ତୁମକୁ କିପରି ଲାଗୁଛି ?''

''ଆମକୁ ତ ଗପ ବହୁତ ଭଲ ଲାଗୁଛି।''

''ତୁମକୁ ଯେମିତି ଗପ ଶୁଣିବାକୁ ଭଲ ଲାଗୁଛି, ଠିକ୍ ସେମିତି ପଢ଼ିବାକୁ କ'ଣ ଭଲ ଲାଗେ ?''

''ହଁ ଆମକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ବି ଭଲ ଲାଗେ। କିନ୍ତୁ ଏମିତି ବହି ସବୁ ମିଳୁଛି କେଉଁଠି ?''

''ମୁଁ ଯଦି ଏମିତି ଗପ ବହି ତୁମକୁ ଆଣିଦେବି, ତୁମେ ପଢ଼ିବ କି ?''

''ହଁ ପଢ଼ିବୁ, ନିଶ୍ଚୟ ପଢ଼ିବୁ।''

ଏତିକି ବେଳେ ଜଣେ ଚାଲାକ ପିଲା କହିଲା- ''କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କୁ

ବି ଗପ କହିବାକୁ ପଡ଼ିବ। କେବଳ ଆମେ ପଢ଼ିଲେ ଚଳିବନି।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆଚ୍ଛା!'' ତା'ପରେ ଗପ ଚାଲିଲା।

ଘଣ୍ଟା ବାଜିଗଲା ଆଉ ମୋର ଗପ ସରିଲାନି। ସମସ୍ତେ ମୋତେ ଘେରି ଠିଆ ହୋଇଗଲେ। କେତେଜଣତ ମୋତେ ଖୁବ୍ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଚାହିଁ ରହିଲେ। କିଏ କିଏ ମନ ଖୁସିରେ ମୋ ହାତକୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଛୁଇଁବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ।

ମୁଁ କହିଲି- ''ଏବେ ତୁମେମାନେ ଘରକୁ ଯାଅ।''

ପିଲାମାନେ କହିଲେ- ''ଆମେ ଯିବୁନି। ଆପଣ ଗପ କୁହନ୍ତୁ। ଆମେ ସଞ୍ଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସିବୁ।''

ପିଲାମାନେ ଚାଲିଗଲା ପରେ ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଆସିଲେ। କହିଲେ- ''ଭାଇ, ଆପଣ ତ ବଢ଼ିଆ କାମ କରୁଛନ୍ତି। ଏବେ ଆମ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନେ ମଧ୍ୟ କାହାଣୀ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି। ଆଜିକାଲି ସେମାନେ ପଢ଼ା ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି। ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଆସି ଗପ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି। ନହେଲେ ଆମକୁ ଗପ କହିବାକୁ କହୁଛନ୍ତି।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆପଣ କିଛି କିଛି ଗପ କହୁନାହାନ୍ତି!''

ସେମାନେ କହିଲେ, ''କିନ୍ତୁ ଗପ କହି ଆସୁଛି କାହାକୁ? ଗୋଟିଏ ବି ଗପ ସିନା ମନେଥିଲେ ଆମେ କହିବୁ।''

ମୁଁ କେବଳ ଟିକିଏ ହସିଲି।

V

ତା' ପରଦିନ ରବିବାର ଥିଲା। ମୁଁ ସେଦିନ ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାରୀଙ୍କ ସହ ଦେଖା କରିବା ପାଇଁ ଯାଇଥିଲି।

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ଭାଇ! ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କହୁଥିଲେ ଯେ ତୁମେ ବହୁ ସମୟ ଖାଲି ଗପ କହି କଟାଉଛ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆଜ୍ଞା ହଁ, ଏବେ ତ କେବଳ ଗପ ଚାଲିଛି।''

ଅଧିକାରୀ ପଚାରିଲେ, ''ତେବେ ପ୍ରୟୋଗ କେବେ କରିବ ? ପାଠପଢ଼ା କେବେ ପୂରା ହେବ ?''

ମୁଁ କହିଲି- ''ଆଜ୍ଞା ! ପ୍ରୟୋଗ ତ ଚାଲିଛି । ଏବେତ ମୁଁ ନିଜେ ଅନୁଭବ କରୁଛି ଯେ ପିଲା ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ନିକଟତର କରିବା ପାଇଁ ଗପ କେତେ ଭଲ ମାଧ୍ୟମ । ପ୍ରଥମ ଦିନ ପିଲାମାନେ ମୋ କଥା ଶୁଣୁନଥିଲେ ଓ ହୋ ହଲ୍ଲା କରି ମତେ ବିରକ୍ତ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେବେଠୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଗପ କହିବା ଆରମ୍ଭ କରିଛି, ସେବେଠୁ ସେମାନେ ଶାନ୍ତ ହୋଇଗଲେଣି । ମୋ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆସିଲାଣି । ମୋ କଥା ମାନୁଛନ୍ତି । ଯେମିତି କହୁଛି ସେମିତି ବସୁଛନ୍ତି । ଚୁପ୍‌କର, ଗଣ୍ଡଗୋଳ କରନି ଇତ୍ୟାଦି ଧମକ ଦେବାକୁ ମୋତେ କେବେ ପଡୁନି । ସ୍କୁଲ ଛୁଟି ପରେ ମଧ୍ୟ ଘରକୁ ଯିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି ।''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ଆଚ୍ଛା ! ତା'ତ ବୁଝିଲି । କିନ୍ତୁ ତମେ ନୂଆ ଉପାୟରେ ପାଠ ପଢ଼ାଇବା କେବେ ଆରମ୍ଭ କରିବ ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଏହା ହିଁ ତ ଶିଖାଇବାର ନୂଆ ବାଟ । ଗପ ମାଧ୍ୟମରେ ଆଜି ଶୃଙ୍ଖଳା ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଛି । ଚୁପ ଚାପ ହୋଇ ବସି ପଢ଼ିବାରେ ଆଗ୍ରହ ସେମାନଙ୍କର ଆସୁଛି । ଗପ ଭିତରେ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ପରିଚୟ ସେମାନେ ପାଉଛନ୍ତି । ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଅନ୍ୟ ବିଷୟ ସବୁ ଶିଖାଯିବ ।''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''କିନ୍ତୁ ଦେଖ, ଯେପରି ଗପ କହିବାରେ ହିଁ ବର୍ଷସାରା କଟି ନଯାଏ ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆଜ୍ଞା, ଏଥିପାଇଁ ଆପଣ ଚିନ୍ତା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

VI

ଗପ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ପିଲାମାନେ ଗୋଲ ହୋଇ ବସିଥିଲେ । ମୁଁ ଯାଇ କଳାପଟା ଉପରେ ଲେଖିଲି- ଆଜିର କାମ- ଉପସ୍ଥାନ, କଥାବାର୍ତ୍ତା, ଗପ । ଉପସ୍ଥାନ ନେଇ ସାରିବା ପରେ ମୁଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ କଲି ।

ମୁଁ କହିଲି, ‘‘ଆସିଲ, ସମସ୍ତଙ୍କର ନଖ ଦେଖିବା। ଜଣ ଜଣ କରି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ନିଜର ନଖ ମୋତେ ଦେଖାଅ।’’

ସମସ୍ତଙ୍କର ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ନଖ ଥିଲା। ନଖରେ ମଇଳା ବି ବହୁତ ଥିଲା। ମୁଁ ପୁଣି କହିଲି, ‘‘ତମ ଟୋପି ସବୁ ଖୋଲି ଦେଖିଲ କିପରି ହୋଇଛି ?’’ ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜର ଟୋପି ଦେଖିଲେ। ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ଟୋପି ଛିଣ୍ଡା ଓ ମଇଳା ଥିଲା।

ମୁଁ କହିଲି, ‘‘ଏବେ ତୁମ ସାର୍ଟର ବୋତାମ ସବୁ ଅଛି ନା ନାହିଁ ଦେଖ ତ !’’ ଏତିକିରେ କାମଟିକୁ ସାରିବାକୁ ମୁଁ କହିଲି, ‘‘ଆଜି ଆଉ ଦେଖିବା ନାହିଁ। ଗପ ଆରମ୍ଭ କରିବାରେ ଡ଼େରି ହୋଇଯାଉଛି।’’ ଏହା କହି ମୁଁ ମୋର ଗପ ଆରମ୍ଭ କଲି।

ଗପ ମଝିରେ ଜଣେ ପିଲା ପଚାରିଲା, ‘‘ଆଜ୍ଞା ଗପ ବହି ସବୁ କାହିଁ ?’’

ମୁଁ କହିଲି, ‘‘ଦିନେ ଦି’ଦିନ ଭିତରେ ଆଣି ଦେବି। ଯେଉଁମାନେ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଚାହୁଁଛ ହାତ ଟେକ।’’

ସବୁ ପିଲାଙ୍କର ହାତ ଉପରକୁ ଉଠିଗଲା।

ମୁଁ ପଚାରିଲି- ‘‘ତୁମେ କ’ଣ କ’ଣ ଗପ ବହି ସବୁ ପଢ଼ିଛ, ସେ ସବୁର ନାଁ କୁହ ତ !’’ କେତେଜଣ ପିଲା ଦୁଇ- ଚାରୋଟି ଗପ ବହି ପଢ଼ିଥିଲେ। ଏହି ପିଲାମାନେ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପାଠ ବହି ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ବହି ଖୁବ୍ କମ୍ ପଢ଼ିଥିଲେ।

ମୁଁ ପଚାରିଲି, ‘‘ତୁମ ଭିତରୁ କେହି ପତ୍ରିକା କିଛି ପଢ଼ କି ?’’ ଦୁଇଜଣ ପିଲା କହିଲେ ଯେ ସେମାନେ ‘‘ବାଳସଖା’’ ପଢ଼ନ୍ତି।

ମୁଁ କହିଲି, ‘‘ଭଲ କଥା, ମୁଁ ଗପ ବହି ଆଣି ଦେବି। ଆଉ ତୁମେମାନେ ପଢ଼ିବ। ଏତେ ବହି ଆଣିଦେବି ଯେ ତୁମେ ପଢ଼ି ପଢ଼ି ଥକି ଯିବ।’’

ସମସ୍ତେ ଭାରି ଖୁସି ହୋଇଗଲେ।

ପୁଣି ଗପ ଚାଲିଲା ଘଣ୍ଟା ବାଜିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ। ଛୁଟି ହେଲାରୁ ମୁଁ କହିଲି, ‘‘ଯିବା ଆଗରୁ ଗୋଟିଏ କଥା ଶୁଣ। ନିଜ ଯାଗାରେ ବସି ରହି

ଶୁଣ। କାଲି ନଖ ସବୁ କାଟି କରି ଆସିବ। ନିଜେ ନିଜେ କାଟି ଦେବ।''

ଜଣେ କହିଲା, ''ମୁଁ ତ ଦାନ୍ତରେ ଏଇନା ଛିଣ୍ଡାଇ ଦେବି।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ନା, ନା! ଏମିତି କରିବନି, ନଖ ସବୁ ନଖ କଟାରେ ବା କଇଁଚିରେ କଟାଯାଏ। ଆମେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମଜା କରିବା।''

ସମସ୍ତେ କହିଲେ, ''କ'ଣ ?''

''ତୁମେ ଟୋପି ନପିନ୍ଧି ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଆସିବ। ଏଇ ମଇଳା ଟୋପି ସବୁ କିଛି କାମର ନୁହଁ। ସତରେ ଆମର କ'ଣ ଟୋପି ଦରକାର ?''

ସମସ୍ତେ ହସିଲେ। କହିଲେ- ''ଟୋପି ନପିନ୍ଧି କ'ଣ କିଏ ସ୍କୁଲକୁ ଆସେ ? ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ରାଗିଯିବେ !''

ମୁଁ କହିଲି, ''କାଲିଠୁ ମୁଁ ଟୋପି ପିନ୍ଧିବିନି। ତମେମାନେ ବି ନ ପିନ୍ଧିକି ଆସିବ ?''

ପିଲାମାନେ କହିଲେ, ''ଯଦି ବାପା ମନା କରିବେ, ତେବେ ?''

-''ତେବେ କହିଦେବ ଯେ ଏଗୁଡ଼ା ଅଯଥା ବୋଝ। ମଇଳା ଟୋପି ପିନ୍ଧିବା ଠାରୁ ନପିନ୍ଧିବା ଭଲ। ହଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା। ସାର୍ଟରେ ବୋତାମ ସବୁ ଲଗାଇଥିବ। ଏମିତି ଭଲ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ।'' ସମସ୍ତେ ମନେ ମନେ ବିଚାର କରି କରି ଘରକୁ ଗଲେ।

ରାସ୍ତାରେ ମୋର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସହ ଦେଖାହେଲା। କହିଲେ- ''ଭାଇ, ତୁମେ ତ କିଛି ନା କିଛି କରୁଛ ? ପୁଣି ଏ ସବୁ ଧନ୍ଦା କାହିଁକି ? ନଖ କାଟିବା, ବୋତାମ ଲଗାଇବା, ୟା, ତା' ଇତ୍ୟାଦି। ନୂଆ ଢ଼ଙ୍ଗରେ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଆସିଛ ତ ପଢ଼ାଅ। ଏ କାମ ସବୁ ତ ମା' ବାପାଙ୍କର। ସେମାନେ କରିବେ। ନହେଲେ ଆମର କ'ଣ ଯାଉଛି ? ଶୁଣ, ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବିନା ଟୋପିରେ ସ୍କୁଲକୁ ଆସିବାକୁ ଦିଆଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ। ଏଗୁଡ଼ାକ ଅସଭ୍ୟତା। ଏସବୁ ପାଇଁ ଅଧିକାରୀଙ୍କର ଅନୁମତି ଦରକାର।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆଜ୍ଞା, ପାଠ ପଢ଼ାର ଏହାହିଁ ତ ନୂଆ ଦିଗ ଓ ନୂଆ ପଦ୍ଧତି। ମଇଳା ଅପରିଷ୍କାର ଅବାଗିଆ ପିଲାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପାଠ ଆଉ କ'ଣ ହୋଇପାରେ ? ଆପଣ ହିଁ ଦେଖନ୍ତୁ ନା, ନିଜ ନିଜର ପୋଷାକ ଓ ବ୍ୟବହାର ବିଷୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ଚେତାଇ ଦେଲି, ସେମାନେ ବି ଲାଜେଇ ଗଲେ। ଏପରି ଅପରିଷ୍କାର ରହିବା ଯେ ଠିକ୍

ନୁହେଁ, ସେକଥା ସେମାନେ ମାନିଗଲେ। ମୋର ତ ପୂରା ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ବହୁତ ପିଲା ଏଥର ସଫାସୁତୁରା ରହିବେ। ଆଉ ଟୋପି କଥା, ଏ ବିଷୟରେ ମୁଁ ଅଧିକାରୀଙ୍କର ମତ ପଚାରିଦେବି। ଯଦି ସେ ଅନୁମତି ନଦେବେ ତେବେ ଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବନ୍ଦ ରହିବ।''

ମୁଁ ଘରକୁ ଯାଇ ଖାଇ ପିଇ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲି।

''ଆରେ, ଆଜି ଏ ସମୟରେ କିପରି ?''

''ଆଜ୍ଞା, ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ଆପଣଙ୍କର ମତ ଦରକାର।''

''କୁହନ୍ତୁ, କ'ଣ ?''

''ମୁଁ ଓ ମୋର ପିଲାମାନେ ବିନା ଟୋପିରେ ସ୍କୁଲକୁ ଆସି ପାରିବୁ କି ?''

''କାହିଁ, କ'ଣ ହେଲା ?''

''ସେମାନଙ୍କର ଟୋପି ଏତେ ମଇଳା ଆଉ ଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର ଯେ ସେମାନେ ବିନା ଟୋପିରେ ଆସିଲେ କ୍ଷତି କ'ଣ ? ଏ ବୟସରେ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଏ ବୋଝ ନ ରହିବାଟା ଭଲ ନୁହେଁ କି ?''

''କିନ୍ତୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଏକଥା ଅଖାଡୁଆ ଲାଗିବନି ?''

''ସେ ତ ଲାଗିବ। କିନ୍ତୁ ଏ ବିଷୟରେ ଆପଣଙ୍କ ମତ କ'ଣ ?''

''ମୋ ବିଚାରରେ ବର୍ତ୍ତମାନର ପ୍ରୟୋଗ ଭିତରେ ଏସବୁ ସାମାଜିକ ପ୍ରଥାକୁ ନଛୁଇଁଲେ ଭଲ ହେବ। ଆମେ ଦେଖିବା ବିଦ୍ୟାଳୟର ଚାରିକାନ୍ଥ ଭିତରେ ଆଜିର ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀରେ ଆମେ କ'ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣି ପାରିବା। ଟୋପି ଫୋପି କଥା ଏବେ ଛାଡ଼ିଦିଅ।''

''ଆପଣଙ୍କର ଏ ବିଚାର ମୋତେ ଠିକ୍ ତ ଲାଗୁନି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମରୁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଓ ଲୋକଙ୍କର ବିରୋଧ କରିବାକୁ ଚାହୁଁନି। ତେବେ ପିଲାମାନେ ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରେ ଥିଲାବେଳେ ଟୋପି ନପିନ୍ଧିଲେ ତ କିଛି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ?''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ- ''ନା, ବିଲ୍‌କୁଲ ନାହିଁ। ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରେ ଯାହା ଚାହୁଁଛ କରିପାର। ଏମିତି କରୁ କରୁ ଯଦି ଲୋକେ ମାନିଗଲେ ତେବେ

ପିଲାମାନଙ୍କର ଟୋପି ପିନ୍ଧିବାରେ ମୋର ଆଗ୍ରହ ମୋଟେ ନାହିଁ।''

ମୁଁ କହିଲି- ''ଭଲ କଥା। ଏବେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ପଚାରିବି। ମୁଁ ମୋ ଶ୍ରେଣୀରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ପୁସ୍ତକାଳୟ ଖୋଲିବାକୁ ଚାହୁଁଛି। ଏଥିପାଇଁ ମୋତେ କିଛି ପଇସା ମିଳିପାରିବ ?''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ- ''ଟଙ୍କା ? ଟଙ୍କା କେମିତି ମିଳିବ ? ଏ ପ୍ରୟୋଗ ତ କେବଳ ତମ ମୋ ଭିତର କଥା। ବଜେଟରେ ଯେତିକି ଟଙ୍କା ଅଛି, ତା' ପୂରା ସ୍କୁଲ ପାଇଁ। ସେଥିରୁ ତୁମ ଶ୍ରେଣୀର ଭାଗରେ ଅଳ୍ପ ଯାହା ପଡ଼ିବ, ସେତିକିରେ ସବୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ତୁଲାଇବାକୁ ହେବ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ତେବେ କେମିତି ହେବ ?''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ତେବେ ଏ କଥା ଏବେ ଥାଉ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଅଲଗା ଉପାୟ ଭାବିଛି। ଆପଣ ରାଜିହେଲେ ହେଲା। ପ୍ରତି ପିଲାକୁ ତ ବହି କିଣିବାକୁ ପଡୁଛି। ହିନ୍ଦି, ଇତିହାସ ଇତ୍ୟାଦି।''

-''ହଁ।''

''ମୁଁ କହୁଛି ଯେ ସେମାନେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ନକିଣି ସେଇ ପଇସାରେ ଯଦି ଅନ୍ୟ ଭଲ ଭଲ ବହି କିଣନ୍ତେ, ତେବେ ସେମାନଙ୍କର ପୁସ୍ତକାଳୟ ହୋଇଯା'ନ୍ତା।''

''ଆଚ୍ଛା, କିନ୍ତୁ ତୁମେ ପାଠ ବହି ବିନା କିପରି ପଢ଼ାଇବ ?''

''ମୁଁ ଏକଥା ମଧ୍ୟ ଭାବି ରଖିଛି।'' ପଢ଼ାର ପଦ୍ଧତି ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ମୋର ପୂରା ଭରସା ଅଛି। ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଏହା କାମରେ କରି ଦେଖାଇଦେବି, ସେତେବେଳେ ଆପଣ ଠିକ୍ ଭାବରେ ବୁଝି ପାରିବେ।''

''ଭଲ କଥା। ମୁଁ ମାନୁଛି ଯେ, ଏ ପ୍ରୟୋଗ ତୁମର ଓ ଫଳାଫଳ ପାଇଁ ତୁମେ ଦାୟୀ। କିନ୍ତୁ ମୋତେ ତୁମକୁ ସାବଧାନ କରିଦେବାକୁ ହେବ। ପିଲା ଯେପରି ପାଠ ଛାଡ଼ି ନବୁଲନ୍ତି। ତୁମର ପ୍ରୟୋଗରେ ମୋର ସମର୍ଥନ ଅଛି। କିନ୍ତୁ ବେଳେ ବେଳେ ମୋର ଟିକିଏ ଡ଼ର ବି ରହୁଛି।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ ବିଶ୍ୱାସ ରଖନ୍ତୁ। ଥରେ ଦେଖନ୍ତୁ ତ ! ଚେଷ୍ଟା ଆମର, ଆଉ ଭଗବାନ ଚାହିଁଲେ ସଫଳତା ବି ଆମର ହେବ।''

"ଆଚ୍ଛା। ବର୍ଷ ଶେଷରେ ତୁମର ଏ ପୁସ୍ତକାଳୟ କ'ଣ ହେବ? ବହି ସବୁ ପିଲାଙ୍କ ଭିତରେ ବାଣ୍ଟି ଦେବ?"

-"ହଁ, ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ବହିଗୁଡ଼ିକ ଶ୍ରେଣୀର ସବୁ ପିଲାଙ୍କର। କିନ୍ତୁ ବାପା ମା'ମାନେ ଯଦି ଦାବୀ ନ କରନ୍ତି, ତେବେ ପୁସ୍ତକାଳୟଟି ସେମିତି ରହିବ ଓ ପ୍ରତିବର୍ଷ ନୂଆ ନୂଆ ବହି ମିଶି ଚାଲିବ।"

"ଲୋକେ ତମ କଥା ବୁଝି ପାରିବେ କି ନାହିଁ କେଜାଣି? ତୁମର ବିଚାର ତ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର। ତଥାପି ପାଠ ବହି ବିନା କିପରି ପଢ଼ାଇବ, ସେ କଥା ମୁଁ ଭାବି ପାରୁନି।"

"ଆଜ୍ଞା! ଏ ଦିଗରେ ମୁଁ ସବୁ କିଛି ଭାବି ଚିନ୍ତି ରଖିଛି।"

ଅଧିକାରୀଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ମୁଁ ଘରକୁ ଆସିଲି।

VII

ତା' ପରଦିନ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଖୋଲିଲା। ମୁଁ ଭାବିଥିଲି ଯେ ବୋଧହୁଏ ପିଲାମାନେ ବିନା ଟୋପିରେ ଆସିବେ। କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ଟୋପି ପିନ୍ଧିଥିଲେ। ବିନା ଟୋପିରେ ଆସିବାପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ବାପା ମା' ମାନେ ମନା କଲେ। ସେମାନେ କହିଲେ, "ବିନା ଟୋପିରେ କିଏ ଯାଏ? ତୁମ ଶିକ୍ଷକ ନିଶ୍ଚୟ ପାଗଳ।"

ମୁଁ ନଖ ଦେଖିଲି। ମାତ୍ର ଦୁଇ ଚାରିଜଣ କାଟିଥିଲେ। ଘରେ ଅନେକ ସମସ୍ୟା ଏ ସବୁର କାରଣ। ବୋତାମ ସିଲାଇ କରିବାପାଇଁ ସମୟ କାହିଁ। ଜଣେ ମା'ତ କହି ପଠାଇଛି, "ମାଷ୍ଟ୍ରେ, ପଢ଼ାଇବାକୁ ଆସିଛ ତ ପଢ଼ାଅ। କିନ୍ତୁ ଏ ନୂଆ ନୂଆ ଢ଼ଙ୍ଗ କାହିଁକି କାଢୁଛ? ଆମର ଆଉ କ'ଣ କିଛି କାମ ନାହିଁ ଯେ ଆମେ ପିଲାଙ୍କର ନଖ କାଟିବୁ? ଆମ ପିଲାମାନେ ଯେମିତି ଅଛନ୍ତି, ସେମିତି ଥା'ନ୍ତୁ। ପୁଣି ବୋତାମ ସିଲାଇ କରିବୁ! ଯା କରିବୁ, ତା' କରିବୁ। ଆମକୁ ତ ମରିବାକୁ ବେଳ ମିଳୁନି। ଏ ବେକାରିଆ କାମ ସବୁ କରିବ କିଏ?"

ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ରହିଗଲି। ଭାବିଥିଲି ବିଦ୍ୟାଳୟ ଖୋଲିଲା ବେଳକୁ ପିଲାମାନେ ସଫାସୁତୁରା ହୋଇ ଆସିଥିବେ। କିନ୍ତୁ ତା' ବଦଳରେ ଏମିତି କଥା। ହଉ, ଦେଖିବା କ'ଣ ହେଉଛି ? କିନ୍ତୁ ଏମିତି ହେଲେ ଚଳିବ କିପରି ? ମୋତେ ମା' ବାପାଙ୍କର ସହଯୋଗ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ। ଏମିତି ବାଟ ଖୋଜିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଯେମିତି ନିଜକୁ ସଫାସୁତୁରା ରଖିବାକୁ ପିଲାମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଆସିବ।

ସେଦିନ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁଁ କିଛି କହିଲିନି। ଯେଉଁ ଗପଟି ଅଧା କରିଥିଲି, ତାକୁ ଖାଲି ପୂରା କରିଦେଲି। ପିଲାମାନେ ପାଟିକଲେ- ''ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗପ।''

ମୁଁ କହିଲି- ''କାଲିଠୁ ନୂଆ ଗପ ଆରମ୍ଭ କରିବା। ଆସ ଆଜି ଖେଳିବା।''

''ଖେଳିବା ?'' ପିଲାମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ମୋ ଆଡ଼େ ଅନାଇଲେ। ''ହଁ ଖେଳିବା। ଆଚ୍ଛା ! କୁହ ତ, ତୁମେ କି କି ଖେଳ ସବୁ ଜାଣିଛ ?''

''ଆମେ ତ କେତେ ଖେଳ ଜାଣିଛୁ। କିନ୍ତୁ ସ୍କୁଲରେ କେମିତି ଖେଳିବା ?''

''କାହିଁକି ଖେଳି ପାରିବା ନାହିଁ ?''

''ଏ' ତ ପାଠପଢ଼ା ସମୟ। ଏ ସମୟରେ ପିଲାମାନେ କ'ଣ ଖେଳନ୍ତି ? ଏଠି କାହାକୁ କେବେ ଖେଳିବାର ଦେଖିଛନ୍ତି ?''

''କିନ୍ତୁ ଆମେ ତ ଖେଳିବା। ତୁମ ସହ ମୁଁ ବି ଖେଳିବି।''

କେତେଜଣ କାଠଭଳି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲେ। କେତେଜଣ ପାଟି କରି ଖେଳିବାକୁ ଦୌଡ଼ିଲେ। ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନେ ଏମାନଙ୍କୁ ଉଣ୍ଡିଲେ। ଶିକ୍ଷକମାନେ ମଧ୍ୟ ମୋ ଆଡ଼େ ଅନାଇଲେ।

ଏତିକିବେଳେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଆସିଲେ ଓ ମୋତେ କହିଲେ- ''ଦେଖନ୍ତୁ, ଶ୍ରେଣୀ ପାଖରେ କିଛି ଖେଳ ଖେଳାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ। ଚାହାନ୍ତି ତ ସେ ଦୂର ପଡ଼ିଆରେ ଯାଇ ଖେଳନ୍ତୁ। ଏଠାରେ ଖେଳିଲେ ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ପିଲାମାନଙ୍କର ଅସୁବିଧା ହେବ।'' ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନେଇ ପଡ଼ିଆରେ ପହଞ୍ଚିଲି।

ପିଲାମାନେ ତ ଲଗାମଛଡ଼ା ଘୋଡ଼ାପରି ଡ଼େଉଁଥା'ନ୍ତି। ''ଖେଳ, ଖେଳ,'' ପାଟି କରୁଥାନ୍ତି।

ମୁଁ ପଚାରିଲି, ''କି ଖେଳ ଖେଳିବା ?''

ଜଣେ କହିଲା, ''ଖୋ- ଖୋ।''

ଆଉ ଜଣେ କହିଲା, ''ନା, କବାଡ଼ି।''

ତୃତୀୟ ଜଣକ କହିଲା, ''ନା, ଚୋର-ପୁଲିସ୍।''

ପଡିଆରେ ଖେଳର ପ୍ରସ୍ତୁତି

ଚତୁର୍ଥ ଜଣକ କହିଲା, ''ତା'ହେଲେ ଆମେ ଖେଳିବୁନି।''

ପଞ୍ଚମ ଜଣକ କହିଲା, ''ନଖେଳିଲେ ନାହିଁ। ଆମେ ତ ଏଇ ଖେଳ ଖେଳିବୁ।''

ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କର ଏ ଅଭ୍ୟାସ ଦେଖି କହିଲି, ''ଦେଖ ! ଆମେ ତ ଖେଳିବାକୁ ଆସିଛେ। ଏଠି ଯଦି ଏପରି କଳି ଲାଗିବ, ତେବେ ଚାଲ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଫେରିଯିବା।''

ପିଲାମାନେ କହିଲେ, ''ନା' ନା। ଆମେ ଖେଳିବୁ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ତେବେ ଆସ। ଆଜି ଖୋ ଖୋ ଖେଳିବା। ଦୁଇ ଜଣ ନେତା ହୁଅ। ବାକିମାନେ ଦୁଇ ଦଳ ହୋଇ ଠିଆ ହୁଅ।''

ଦୁଇ ଦଳ ହେବାରେ କେତେ ସମୟ ବିତିଗଲା । ଅନେକ ପିଲା ନେତା ହେବାକୁ ଭିଡ଼ାଭିଡ଼ି ହେଲେ । ଶେଷକୁ ମୁଁ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ବାଛିଲି । ଖେଳ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ରାସ୍ତାରେ ଦୌଡ଼ାଦୌଡ଼ି ଖେଳ ପରି ଚାଲିଲା । କିଛି ନିୟମ କାନୁନ୍ ନାହିଁ। ସବୁ ପିଲା ଅଯଥା ଚିତ୍କାର କରୁଥିଲେ- ''ହଁ, ଆସିଲୁ ମୋତେ ଧରିବୁ ?'' ''ଏଇ ଧରିଲି, ଧରିଲି'', ''ତୁ ଯାହା ଧରି ପାରିବୁ'', ଇତ୍ୟାଦି................ ।

ମୁଁ ଭାବିଲି, ''ଏଇଟା ଖେଳପଡ଼ିଆ ନା ମାଛ ହାଟ ? ଖୋ ଖୋ ଖେଳ ହେଉଛି ନା ପାଟିତୁଣ୍ଡ ?''

ଖେଳ ସରିବାମାତ୍ରେ ଜିତିଥିବା ଦଳର ଜଣେ କହିଲା, ''ଦେଖ । ଆମେ ଜିତିଲୁ। ବହୁତ ତ ପରିଶ୍ରମ କଲ । କିନ୍ତୁ କିଛି ହେଲା ? ତୁମ ନେତା ଭଲ ଥିଲେ ବି କ'ଣ ହେଲା ?''

ହାରିଥିବା ଦଳ ଚିଡ଼ିଗଲେ । ଜଣେ କହିଲା, ''ହଁ ମୁଁ ହାରିଗଲି । ହେଲେ, ତୁ ମୋର କ'ଣ କରିବୁ ?''

ପ୍ରଥମ ଜଣକ ପୁଣି କହିଲା, ''ତୁମେ ହାରିଲ । ଆମେ ଜିତିଲୁ। କରିବୁ ଆଉ କ'ଣ ? ଜିତିଲୁ, ଜିତିଲୁ, ଜିତିଲୁ ।''

ହାରିଥିବା ଜଣକ ଖୁବ୍ ରାଗିଗଲା । କହିଲା, ''ଏବେ ଚୁପ୍ ହବୁ ନା ନାହିଁ? ନହେଲେ ଦେଖୁଥା' ଏ ପଥର ?''

ଜିତିଲାବାଲା କହିଲା, ''ବହୁତ ଦେଖିଛି । ଚିଡ଼େଇବୁ, ଚିଡ଼େଇବୁ। ପୁଣି ଚିଡ଼େଇବୁ। ଏମାନେ ହାରିଲେ; ହାରିଲେ, ହାରିଲେ ।''

ତା'ର ରାଗ ବଢ଼ିଗଲା । ସେ ପଥର ଉଠାଇ ମାରିଲା । ଜଣଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଫାଟିଯାଇ ଧାର ଧାର ରକ୍ତ ବହିଲା । ମୁଁ କାବା ହୋଇଗଲି । ଏ'ତ ବହୁତ ଖରାପ କଥା ହେଲା । ମୁଁ ମୋର ରୁମାଲ ଚିରିଦେଇ ତା' ମୁଣ୍ଡରେ ପଟି ବାନ୍ଧିଦେଲି । ସବୁ ପିଲାଙ୍କୁ ଡ଼ାକି କହିଲି, ''କାଲିଠାରୁ ଖେଳ ବନ୍ଦ ।''

ସମସ୍ତେ କହିଲେ- ''କିନ୍ତୁ ଗୁରୁଜୀ, ସେ ଦୁଇଜଣ ତ ଝଗଡ଼ା କଲେ । ଏଥିରେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୋଷ କ'ଣ ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ସମସ୍ତେ ମୋର ଦୁଇଟି କଥାରେ ରାଜିହେଲେ ଖେଳ ଖେଳିବା ।''

ସମସ୍ତେ କହିଲେ, ''ଆମେ ରାଜି ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଖେଳିବା ସମୟରେ ବିନା କାରଣରେ କେହି କଥା

କହିବେନି। ଯେ କହିବ, ସେ ଖେଳରୁ ବାହାରିଯିବ।''

ସମସ୍ତେ କହିଲେ, ''ଆମେ ରାଜି।''

ମୁଁ କହିଲି, ଦ୍ୱିତୀୟ କଥା ଯେ ଖେଳରେ ଜିତିବା ହାରିବା ରହିବ ନାହିଁ। ଖେଳ ତ ଖେଳ। ଆମେ ଏଥର ହାରିଲେ ଆର ଥରକୁ ଜିତିବା। ଏଥିରେ ଆମେ ଜିତିଲୁ, ତୁମେ ହାରିଲ, ଏ ସବୁ କଥା କେଉଁଠୁ ଆସିଲା। ଡ଼େଇଁବା, ଦୌଡ଼ିବା, ମଜା କରିବା ପାଇଁ ଆମେ ଖେଳୁଛେ। ହାରିବା, ଜିତିବା ପୁଣି ମୁଣ୍ଡ ଫଟାଇବା କ'ଣ ଦରକାର ?''

ସମସ୍ତେ କହିଲେ, ''ଆମେ ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ରାଜି ଅଛୁ।''

ଆମେ ସବୁ ଖେଳିସାରି ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଆସିଲୁ। ଯାହାର ମୁଣ୍ଡ ଫାଟିଥିଲା ସେ ବି ଆମ ସାଙ୍ଗରେ ଥିଲା। ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନେ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ତାକୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ବାହାରକୁ ଆସିଲେ। ଜଣେ ଚଗଲା ପିଲା ଥଟ୍ଟା କରି କହିଲା, ''କ'ଣ, ଖେଳ କେମିତି ହେଲା ?''

ଦ୍ୱିତୀୟ ଜଣକ କହିଲା, ''ଆରେ ଭାଇ, ଏମାନେ ତ ଫଗୁ ଖେଳିବାପାଇଁ ଯାଇଥିଲେ।''

ଛୁଟି ହେଲା। ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମୋତେ ଭେଟିଲେ। ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ, ''କଣ, ଆଜି ତ ବଡ଼ ଯୁଦ୍ଧ ଲଗାଇ ଦେଲେ ଆପଣ ?''

ଦ୍ୱିତୀୟ ଜଣକ କହିଲେ, ''ଆରେ, ଏ ଖେଳ ଫେଳ ଛାଡ଼ନ୍ତୁ। ଏମାନେ ବାର ଘରର ପିଲା, ତାଙ୍କୁ ଚାରି କାନ୍ଥ ଭିତରେ ରଖି ପଢ଼ାନ୍ତୁ ଓ ଘୋଷାନ୍ତୁ। ଆପଣ ଏମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଏମାନେ ମୁଣ୍ଡ ଫଟାଫଟି ହୋଇଯିବେ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ କ'ଣ ହେଉଛି, ଆପଣ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି ?''

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ, ''ମୁଁ ତ ଭାବୁଥିଲି ଯେ ଆଜି ନିଶ୍ଚୟ କିଛି ଘଟିବ। କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ଅଛି। ଏ ମହାଶୟ ଥରେ ତ ଠିକିବା ଦରକାର। ନହେଲେ କ'ଣ ସେ ଚୁପ୍ ହେବେ ? ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କେଉଁଠି ଖେଳ ହେବାର ଦେଖିଛ ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆଜ୍ଞା, ଖେଳ ହିଁ ତ ଅସଲ ପାଠପଢ଼ା। ମଣିଷର ପ୍ରକୃତ ଶକ୍ତି ଖେଳ ପଡ଼ିଆରେ ହିଁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଚରିତ୍ର ଗଠନ ହେଲା ଖେଳର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ।''

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ, "ସେଥିପାଇଁ ତ ମାର୍‌ପିଟ୍ ହୋଇ ମୁଣ୍ଡ ଫାଟିଗଲା।"

ଏତିକିବେଳେ ମୁଣ୍ଡ ଫାଟିଥିବା ପିଲାର ବାପା ରାଗି ଲାଲ ହୋଇ ଆସିଲେ। କହିଲେ, "ଆମର ଏମିତି ପାଠପଢ଼ା ଦରକାର ନାହିଁ। ଦେଖନ୍ତୁ! ମୁଣ୍ଡ ତ ଫାଟିଗଲା ନା? ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କୁଆଡେ ଗଲେ? କିଏ ଏହାକୁ ମାରିଲା?"

ମୁଁ କହିଲି, "ଦେଖନ୍ତୁ ମହାଶୟ, ପିଲାମାନେ ଖେଳିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ। ସେଠାରେ ଟିକିଏ ଝଗଡ଼ା ହୋଇଗଲା। ଜଣେ ପିଲା ଟେକାଟା ଫୋପାଡ଼ି ଦେବାରୁ ଏହାର ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜିଗଲା।"

ବାପା ଜଣକ କହିଲେ, "ତେବେ ଏମାନଙ୍କୁ ଖେଳିବାପାଇଁ ଅନୁମତି କିଏ ଦେଲା? ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପାଠ ପଢ଼ାହେଉଛି ନା ଖେଳ? ଦିନ ସାରା ତ ପିଲା ଦାଣ୍ଡରେ ଖେଳୁଛନ୍ତି? ଯଦି ଆପଣ ଏଠି ପିଲାଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି, ତେବେ ମୋ ପିଲାକୁ ପଠାଇବି। ନହେଲେ ନାହିଁ।"

ମୁଁ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ଶୁଣୁଥିଲି।

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ, "ଭାଇ ଶୁଣନ୍ତୁ। ଏ ମହାଶୟ ଆମର ଜଣେ ନୂଆ ଶିକ୍ଷକ। ପାଠପଢ଼ାର ନୂଆ ଉପାୟ ସବୁ ପରୀକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି। ଆଜିର ଖେଳ ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଥିଲା। ଏହା ତା'ର ପରିଣାମ।"

ପିଲାଟିର ବାପା କହିଲେ, "ମୋର ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରୟୋଗ ଦରକାର ନାହିଁ। ପିଲାକୁ ଭଲ କରି ପଢ଼ାଇବେ ତ ପଢ଼ାନ୍ତୁ। ନହେଲେ ତାକୁ ନେଇଯିବି।"

ଏହି ସମୟରେ ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସୁଥାନ୍ତି। ଏମିତି ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଁ କ'ଣ ବା କହନ୍ତି?

ଘରକୁ ଗଲି। ଖାଇବାକୁ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ। ବସି ବସି ଭାବିଲି, "ଭାଇ, ଏ'ତ ବଡ଼ ଖରାପ କଥା ହେଲା। ହଉ। ପିଲାଙ୍କୁ ଖେଳର ନିୟମ ତ ସବୁ ବତାଇଛି। ଆହୁରି ବତାଇବି। ବାକି ଖେଳ ତ ଖେଳାଇବି ନିଶ୍ଚୟ। ମୋ ବିଚାରରେ ତ ଖେଳ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ପାଠପଢ଼ା।"

ଶୋଇ ଶୋଇ ଭାବୁଭାବୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଚିନ୍ତା ମୁଣ୍ଡକୁ ଯୁଟିଗଲା। ମା ବାପାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସଭା କଲେ କିପରି ହୁଅନ୍ତା। ତାଙ୍କୁ ଖେଳର ମହତ୍ତ୍ୱ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି। ପିଲାଙ୍କୁ ସଫା ସୁତୁରା ରଖିବାରେ ତାଙ୍କ ସହଯୋଗ

ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି। ସେମାନେ ସାହାଯ୍ୟ ନ କଲେ ମୁଁ କ'ଣ ବା କରିପାରିବି? ସେମାନେ ତାଙ୍କ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ କ'ଣ ଏତିକି ବି କରିବେନି? ଆମେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ବାପା ମା'ଙ୍କ ସହଯୋଗ କହିଁକି ମାଗୁନେ! ଏ ଦୋଷ ତ ଆମରି। ତେବେ କାଲି ହିଁ ଏ ସଭା କାହିଁକି ନ କରିବା?

VIII

ସଭା ହେଲା। କିନ୍ତୁ ଏହାକୁ ତ ସଭା କୁହାଯାଇ ନପାରେ। ଚାଳିଶି ଜଣ ମା' ବାପାଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଠି ପଠାଯାଇଥିଲା। କିନ୍ତୁ ମାତ୍ର ସାତ ଜଣ ଆସିଥିଲେ। ମୋର ନିରାଶାର ସୀମା ରହିଲାନି। ମୁଁ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଭାଷଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲି। କିନ୍ତୁ କ'ଣ କରିବି? ମୁଁ କିନ୍ତୁ ମୋର ଭାଷଣ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି। ଭାବିଲି, ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ତ ଆସିଛି। ଆଉ ଭାଷଣଟି ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ରୟୋଗର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ। ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ ପ୍ରାୟ ଏକ ଘଣ୍ଟା ଧରି ଭାଷଣ ଦେଲି। ସାତଜଣଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣଙ୍କୁ ଘରୁ ଡ଼ାକରା ଆସିଲା ଓ ସେ ଚାଲିଗଲେ। ଅନ୍ୟମାନେ କିଛିଟା ବିରକ୍ତିର ସହିତ ଶୁଣୁଥିଲେ। ସବୁତକ କଥା ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ଏବଂ ସେମାନେ ସବୁ ତାହା ବୁଝିବା ମଧ୍ୟ ବହୁତ ଦରକାରୀ।

ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ପାଠର ଠିକ୍ ଓ ଭୁଲ୍ ଦିଗ ବିଷୟରେ ଟିକିନିଖି କରି ବୁଝାଇଥିଲି। ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ମନର ଉନ୍ନତି ସହିତ ପରିଚ୍ଛନ୍ନତାର ସମ୍ପର୍କ ବିଷୟରେ କହିଲି। ଚରିତ୍ର ଗଠନ ଓ ଖେଳର ସମ୍ବନ୍ଧ ଯୋଡ଼ିଲି। ଆତ୍ମ ସଂଯମର ମହତ୍ତ୍ୱ ବୁଝାଇଲି। ବର୍ତ୍ତମାନର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ତା'ର ନିୟମ କାନୁନ୍ ସବୁର ସମାଲୋଚନା କଲି।

କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ କାଳ ଆଗରେ ମୂଳା ଚୋବାଇବା ଭଳି ହେଲା। ଯେଉଁ ଦୁଇ ଚାରିଜଣ ଭଦ୍ରାମୀ ଖାତିର୍‌ରେ ଆସିଯାଇଥିଲେ, ସେମାନେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ। ଭାଷଣ ସରିବାମାତ୍ରେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ତରତର ହୋଇ ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ।

କେବଳ ରହିଗଲେ ଆମର ଶିକ୍ଷକମାନେ ଓ ଆମ ଅଧିକାରୀ। ଅଧିକାରୀ ଜଣଙ୍କ ସାମାନ୍ୟ ହସି କହିଲେ, "ଲକ୍ଷ୍ମୀଶଙ୍କର! ତୁମର ପରିଶ୍ରମ ସବୁ ପାଣିରେ ପଡ଼ିଗଲା। ତୁମର ଦର୍ଶନକୁ ଏଠି ବୁଝୁଛି କିଏ ?"

ପଛରୁ କେହି ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲେ- "ଆଜ୍ଞା, ପୂରା ମୂର୍ଖ।"

ମୋତେ ତ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ, ତଥାପି ମୁଁ କିଛି କହିଲି ନାହିଁ। ମୁଁ ମନେମନେ ଏହା ବି ଅନୁଭବ କଲି ଯେ ମୁଁ ଏବେ କିଛି ପୋଥି ବାଇଗଣ ଚଷୁଛି। ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କୁ କିପରି ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ, ତା' ମୁଁ ଏବେ ବି ଜାଣିନି।

ସବୁ ଶିକ୍ଷକ ହସିହସି ଘରକୁ ଫେରିଲେ।

IX

ଦଶ-ବାରଦିନ ବିତିଗଲା ଓ ପୁସ୍ତକାଳୟର କାମ ଆରମ୍ଭ କରାଗଲା। ବହୁତ ଗପ କୁହା ସରିଥିଲା। ପିଲାମାନେ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ିଲେଣି। ତେଣୁ ସେମାନେ ଏବେ ନିଜେ ବହି ପଢ଼ିବା ବହୁତ ଦରକାର।

ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କହିଲି- "କାଲି ସାହିତ୍ୟ ଓ ଇତିହାସ ବହିର ପଇସା ନେଇ ଆସିବ। ଏଇଠୁ ସବୁ ଯୋଗାଡ଼ କରିବା।"

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନ ଗୋଟିଏ ପିଲା ସାହିତ୍ୟ ଓ ଇତିହାସ ବହି ନେଇ ଚାଲିଆସିଲା। କହିଲା, "ମୁଁ ଯେଉଁଦିନ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଆସିଲି, ମୋ ବାପା କିଣିକରି ନେଇ ଆସିଥିଲେ।"

ଦ୍ୱିତୀୟ ଜଣକ କହିଲା, "ମୋ ବଡ଼ଭାଇର ଏ ବହି ସବୁ ଥିଲା। ମୁଁ ତାକୁ ନେଇ ଆସିଲି।"

ତୃତୀୟ ଜଣକ କହିଲା, "ମୋ ପିଇସା ବମ୍ବେରୁ ପଠାଇଦେବେ। ତେଣୁ ମୁଁ ଏଠାରୁ ବହି ନେବିନି।"

ଆଉ ଗୋଟିଏ ପିଲା କହିଲା, "ମୋ ବାପା ପଇସା ଦେବାକୁ

ମନା କଲେ। କହିଲେ, ସେ ବହି କିଣି ଦେବେ।''

ମୁଁ ଭାବିଲି, ''ମରିଗଲି! କଳ୍ପନାରେ ପୁସ୍ତକାଳୟ କରିବା ତ ବହୁତ ସହଜ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ବହୁତ କଷ୍ଟ କାମ।''

କେତେଜଣ ପିଲା ପଇସା ବି ଆଣିଥିଲେ। ମୁଁ ପଇସା ରଖି ତାଙ୍କୁ ରସିଦ୍ ଦେଇ କହିଲି, ''ବହୁତ ଭଲ କଥା।'' ତା' ପରଦିନ ପିଲାସବୁ ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ଓ ଇତିହାସ ବହି ମାଗିବାକୁ ଲାଗିଲେ।

ମୁଁ କହିଲି, ''ତୁମ ପଇସାରେ ମୁଁ ଏ ଗପବହି ସବୁ କିଣି ଆଣିଛି। ତୁମେ କହୁଥିଲ ନା ତୁମକୁ ଗପବହି ସବୁ ପଢ଼ିବାପାଇଁ ଖୁବ୍ ମଜା ଲାଗେ ?''

ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ରଙ୍ଗୀନ୍ ଚିତ୍ର ଥିବା ବହିସବୁ ଦେଖି ପିଲାମାନେ ବହୁତ ଖୁସି ହୋଇଗଲେ।

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆମ ପାଖରେ ଏବେ ମୋଟେ ପନ୍ଦରଟି ବହି ଅଛି। ପନ୍ଦରଜଣ ପିଲା ମାତ୍ର ପଢ଼ିପାରିବେ। ବାକି କୋଡ଼ିଏ ଜଣ ପିଲା ମୋ ପାଖକୁ ଆସ। ମୁଁ ପଢ଼ିବି ଓ ତୁମେ ଶୁଣିବ।

ପନ୍ଦରଜଣ ପିଲା ପନ୍ଦରଟି ଯାକ ବହି ଝାମ୍ପିନେଲେ। ମୁଁ କହିଲି,

ପିଲାମାନେ ମନଧ୍ୟାନ ଦେଇ ଗପ ଶୁଣୁଥିଲେ।

''ଦେଖ। ଜଣେ ଗୋଟିଏ ବହି ପଢ଼ି ସାରିଲାପରେ ତାକୁ ଆଣି ଟେବୁଲ ଉପରେ ରଖିଦିଅ। ଏଠି ଅନ୍ୟ କିଛି ବହି ଥିଲେ ନେଇ ପଢ଼। ଏମିତି କଲେ ଜଣ ଜଣ ହୋଇ ତୁମେ ସମସ୍ତେ ସବୁ ବହି ପଢ଼ିପାରିବ।''

ବାକି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ମୋ ପାଖରେ ବସାଇ ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି। ମୁଁ ଭାବ ଭଙ୍ଗୀ ଦେଖାଇ, ଅଭିନୟ କରି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଠିକ୍‌ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲି। କିନ୍ତୁ ଏକା ଏକା ପଢୁଥିବା ପନ୍ଦରଜଣ ବହୁତ ଜୋର୍‌ରେ ପାଟିକରି ପଢୁଥିଲେ। ଟିକିଏ ପରେ ମୁଁ କହିଲି- ''ଦେଖ ! ତୁମେ ମନେମନେ ପଢ଼। ତୁମ ପାଟିରେ ଆମେ ହଇରାଣ ହେଉଛୁ। କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ପାଟିତୁଣ୍ଡ କମିଗଲା। କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ପଢ଼ିବା ଶିଖିନାହାନ୍ତି। ସେମାନେ କେବଳ ପାଟିକରି ପଢ଼ି ଜାଣନ୍ତି। କିଛି ସମୟ ଅଳ୍ପ ପାଟିରେ ପଢ଼ିଲା ପରେ ପୁଣି ତାଙ୍କ ପାଟି ବଢ଼ି ଯାଉଥାଏ। ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବାରଣ୍ଡାରେ ଅଲଗା ଅଲଗା ବସି ପଢ଼ିବାକୁ କହିଲି ଓ ନିଜେ ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରେ ରହିଲି।

ଆମର ଗପ ଭଲ ଚାଲିଲା। ଗପଟି ବହୁତ ଭଲ ଥିଲା। ତେଣୁ ସମସ୍ତେ ମନଧ୍ୟାନ ଦେଇ ଶୁଣୁଥା'ନ୍ତି। ଘଣ୍ଟି ବାଜିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ା ଚାଲିଲା।

X

ଗପ, ଖେଳ, ପୁସ୍ତକାଳୟ, କଥାବାର୍ତ୍ତା, ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁକରୁ ଦୁଇ ତିନିମାସ ବିତିଗଲା।

ମୁଁ ମୋ କାମର ହିସାବ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି। ଯେତେସବୁ କାମ ହୋଇସାରିଛି, ତାକୁ ପୁଣି ଥରେ ମନେ ପକାଇଲି। ମୋତେ ଲାଗିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାରିଭାଗରୁ ଭାଗେ କାମ ବି ହୋଇନି। ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ହିନ୍ଦି, ଗଣିତ, ଇତିହାସ, ବିଜ୍ଞାନ ଇତ୍ୟାଦିର ତ ଆରମ୍ଭ ବି ହୋଇନି। ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ଗୁଡ଼ିକରେ ତ ବହୁତ ପାଠ ସରିଯାଇଛି। ବର୍ଷ ଶେଷ ବେଳକୁ ତ ମୋତେ ଏସବୁ କରିକି ଦେଖାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ। ମୋ ପ୍ରୟୋଗର ସର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟ ଏଇଆ ଥିଲା। ଛାଡ଼। ଏସବୁ ତ ଠିକ୍ ଅଛି। କିନ୍ତୁ ମୁଁ କ'ଣ

କ'ଣ କରିସାରିଛି! ଗପ କୁହା ଖୁବ୍ ଭଲ ଚାଲିଛି। ସେଥିପାଇଁ ପିଲାମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ିଛି ଏବଂ ସେମାନେ କିଛିଟା ଶୃଙ୍ଖଳିତ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଚମ୍ପକଲାଲ ଓ ରମଣଲାଲଙ୍କୁ ଗପ ଭଲ ଲାଗୁନି। ରାମ ଜୀବନ ଓ ଶଙ୍କରଲାଲଙ୍କୁ ଏ ଗପ ସବୁ ବହୁତ ସରଳ ଲାଗୁଛି। ଗପ କହୁଥିବା ସମୟରେ ରାଘବ ଓ ମାଧବ ଆଖି ମିଟିକା ମାରୁଛନ୍ତି, ଆଙ୍ଗୁଠି ଫୁଟାଉଛନ୍ତି, ଅନ୍ୟକୁ ଖତେଇ ହେଉଛନ୍ତି। ଏସବୁ ମୋତେ ଠିକ୍ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ। ଖେଳିବାଦ୍ୱାରା ଅବଶ୍ୟ ପିଲାମାନେ ମୋ ସହିତ ଖୁବ୍ ଭଲ ଭାବରେ ମିଶି ପାରୁଛନ୍ତି। ମୋତେ ନିଜର ବୋଲି ଭାବୁଛନ୍ତି। ମୋତେ ଡ଼ରୁ ନାହାନ୍ତି, ଖେଳିବାପରେ ମୁଁ ଯାହା ସବୁ କହୁଛି, ତାକୁ ମନ ଧ୍ୟାନ ଦେଇ ଶୁଣୁଛନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଖେଳରେ ଏବେ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ପାଟିତୁଣ୍ଡ ନାମକୁ ମାତ୍ର କମିଛି। ମୁଁ ତ ଖୁବ୍ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି, କିନ୍ତୁ ଏବେବି ଅନେକ କିଛି ବାକି ଅଛି।

ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ଏବେ ବହୁତ କମ୍ ବହି ଅଛି। ମୁଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି ବାପା ମା ମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ପାରିନି ଯେ ପୁସ୍ତକାଳୟ କାହିଁକି ଦରକାର। ମୁଁ ଭାବିଥିଲି ଯେ ଭାଷଣ ଦେଇ ସବୁକିଛି ଠିକ୍ କରିଦେବି। କିନ୍ତୁ ଆମ ଅଭିଭାବକଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଚିନ୍ତା ଯେ ଖାଲି ପାଠ ପଢ଼ାଇ ଦିଅ। ଅନ୍ୟ କିଛି କଥା ଶୁଣିବାପାଇଁ ତାଙ୍କର ସମୟ ନାହିଁ କି ଆଗ୍ରହ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ। ଠିକ୍ ଅଛି, ଚିନ୍ତା ନାହିଁ। ମୁଁ ଲାଗି ରହିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ହୋଇପାରିବ। ଆଜି ନହେଲେ ବି କାଲି। ମୋ ପାଖରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସମୟ ବି ଅଛି।

ମୁଁ ପୁଣି ଭାବିଲି- ଏ ପ୍ରୟୋଗ ପୂରା ମହାଭାରତ। ମୋ କଳ୍ପନା, ଜ୍ଞାନ ଓ ଆଦର୍ଶ ଯେତେ ବଡ଼, ମୋର ଅସୁବିଧା ମଧ୍ୟ ସେତିକି ଅଧିକ। ମୋ ମନରେ କେତେଗୁଡିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁଥିଲା। ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଦିଗରୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି କିଛି ହୋଇନଥିଲା। ଟୋପି ସବୁ ସେମିତି ଅଛି। ଲୁଗାପଟା ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ସଫା ହେଲା, ତା'ପରେ ଆଗଭଳି ମଇଳା। ନଖସବୁ ପୁଣି ବଢ଼ିଗଲାଣି। ଏସବୁ ପଛରେ ଲାଗିବା ଦରକାର। ସମାଜରେ ନୂଆ ଅଭ୍ୟାସ କରାଇବାକୁ ହେଲେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିବାକୁ ହେବ। ବାରମ୍ବାର କଲେ ଯାଇ ସଫଳତା ମିଳିବ।

କେବଳ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଚିନ୍ତା ନୁହେଁ, ଅଧିକାରୀ ବି ବ୍ୟସ୍ତ କରୁଛନ୍ତି। ତାଙ୍କୁ ଉପର ଅଧିକାରୀ ଓ ବିରୋଧୀ ଲୋକଙ୍କର ସାମନା ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡୁଛି। ତେଣୁ ସେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରୟୋଗର ସଫଳତାର କିଛି ବାହାଦୂରୀ

ନେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ଫଳାଫଳ ପାଇଁ ତରବର । ପୁଣି ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର କ୍ଷମତା ତ ତାଙ୍କର ସୀମିତ ।

ମୋ ସାଙ୍ଗ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ମୋ ଉପରେ ମୋଟରୁ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ସେମାନେ ମୋତେ ନିପଟ ମୂର୍ଖ ବୋଲି ଭାବନ୍ତି । ହଁ, ମୁଁ ବୋଧହୁଏ ଗୋଟିଏ ମୂର୍ଖ । ଅଭିଜ୍ଞତା ତ କିଛି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଓ ପାଠ ପଢାଇବାର ପଦ୍ଧତିକୁ ମୋର ନମସ୍କାର । ସେ ସବୁ ଦେଖି ମୋର କମ୍ପ ଆସିଯାଉଛି । ବିରକ୍ତ ଲାଗୁଛି । ମୁଁ ଯାହା କରୁଛି, ତାହା ଲକ୍ଷେ ଗୁଣରେ ଭଲ । ପିଲାମାନେ ମୋତେ ଦେଖି କରି ଦୌଡ଼ି ପଳାଇ ତ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ମୋତେ ଯଥେଷ୍ଟ ଭଲ ପାଆନ୍ତି । ଶ୍ରଦ୍ଧା ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ମୋ କଥା ବି ମାନନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ପିଲାମାନେ ଦୂରକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପଛରେ ସେମାନେ ଥଟ୍ଟା କରିବା ତ ମୁଁ ମୋ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖିଛି । ଜଣେ ବି ଏମିତି ପିଲା ନାହିଁ, ଯେ କି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇ ହସି କରି ପଦେ କଥା କହିପାରିବ । ସେମାନେ ଶ୍ରେଣୀରେ ହଲଚଲ ନହୋଇ କୃତ୍ରିମ ଭାବରେ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ବସନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବାହାରକୁ ବାହାରିଲେ ଉତ୍ପାତ ହୁଅନ୍ତି । ମୁଁ ମୋ ପିଲାଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ଦେଇଛି । ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକ୍ ଚପଳତା ଦେଖାଇବାର କିଛି ସୁଯୋଗ ସେମାନେ ପାଇଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ବାହାରେ ଅଧିକ ଉତ୍ପାତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୋ ସାଙ୍ଗମାନେ ଅଭିଯୋଗ କରନ୍ତି ଯେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ଗେହ୍ଲାକରି ନଷ୍ଟ କରିଦେଉଛି । ସେମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ ବନେଇ ଦେଲିଣି । କେବଳ ଗପ ହିଁ ଶୁଣାଉଛି । ପାଠ ବିଲ୍‌କୁଲ୍ ପଢାଉନାହିଁ । ଖେଳାଇ ଖେଳାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଖରାପ କରି ସାରିଲିଣି । ଠିକ୍ ଅଛି । ଦେଖାଯିବ । ମୋ ବିଚାରରେ ତ ଏ ଗପ ଓ ଖେଳ ହିଁ ଶିକ୍ଷାର ବଡ଼ ଅଂଶ ।

ତଥାପି ମୋର ମନେ ରଖିବା ଦରକାର ଯେ ମୋର କାମ ସହଜ ନୁହେଁ । ଏ କଥା କ୍ଷଣେ ମଧ୍ୟ ନ ଭୁଲି ମୋତେ ମୋର ଚେଷ୍ଟା ଚାଲୁ ରଖିବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ ।

ଠନ୍ ଠନ୍ ହୋଇ ଘଣ୍ଟାରେ ବାରଟା ବାଜିଲା ଓ ମୋର ଚିନ୍ତାର ଖିଅ ଛିଣ୍ଡିଗଲା-"ହେ ଭଗବାନ୍ ! ତୁମେ ହିଁ ମୋର ସାହାରା ।" ସାରା ଚିନ୍ତା ମୋର ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କଲି ଓ 'କାଲିର ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କାଲି' କହି ମୁଁ ଶୋଇଗଲି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ

ପ୍ରୟୋଗର ପ୍ରଗତି

I

ତୃତୀୟ ମାସ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମୁଁ ଭାବିଲି, ଏବେଠାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନର କାମ ବିଷୟରେ ଲେଖି ରଖିବି, ଯେପରି ଗୋଟିଏ ସପ୍ତାହରେ କେତେ କାମ ହେଲା ଓ ତା' ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସର କାମର ଯୋଜନା ମଧ୍ୟ ତିଆରି କରିବି । ଏ ଡାଇରୀ ମୋ ହିସାବ ଖାତା ପରି ନଥିଲା, ବରଂ ମୋ କାମର ଦିଗ ବିଷୟରେ ଧାରଣା ଦେଇ ପାରୁଥିଲା ।

ଗପ ଓ ଖେଳ ତ ପ୍ରତିଦିନ ଚାଲିଥିଲା । ମଝିରେ ମଝିରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା, ଆଦର୍ଶ କଥା ଓ ପିଲାମାନଙ୍କର ଦେହର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ପରୀକ୍ଷା ଇତ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟ ଚାଲିଥିଲା । ପୁସ୍ତକାଳୟ ବି ଧିରେଧିରେ ବଢୁଥିଲା ।

II

ମୁଁ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଥିବା ବିଷୟ ଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆରମ୍ଭ କଲି । ଦିନେ ସକାଳେ ମୁଁ କହିଲି, "ଶ୍ରୁତଲିଖନ ଆଜି ଲେଖ ।" ପିଲାମାନେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ । ସେମାନେ ଭାବି ନଥିଲେ ଯେ ମୁଁ କେବେ ଶ୍ରୁତ ଲିଖନ ଡାକିବି, ଘରପଢ଼ା ଦେବି, ବହିରୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବି ବା ଏମିତି

କିଛି ସାଧାରଣ କାମ କରାଇବି ବୋଲି। ଅବଶ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ, ମୁଁ ତ ସେପରି ଭାବରେ ଦେଖୁନଥିଲେ। ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ପୁଣି ଲେଖିବାକୁ କହିଲି। ବହୁତ ପିଲାଙ୍କ ପାଖରେ ଖାତା ନଥିଲା କି କଲମ ବି ନଥିଲା। ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ଖାତା କଲମ ବା ବହିର ଦରକାର ବି ପଡୁନଥିଲା। ତେଣୁ ସେମାନେ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଖାଲି ହାତରେ ଆସୁଥିଲେ।

ପାଖ ଶ୍ରେଣୀରୁ ମୁଁ ଖାତା କଲମ ମଗାଇ ଆଣିଲି ଓ ଶ୍ରୁତଲିଖନ ଲେଖିବାକୁ ବସାଇଲି। କେତେଜଣ ମୁହଁ ବିକୃତ କଲେ। କିଏ କିଏ କହିଲେ- ‘‘ଭାଇ, ଗପ କହିବନି ?’’ ଆଉ କିଏ କହିଲେ, ‘‘କିଛି ତ ବହି ପଢା ହୋଇନି, ଶ୍ରୁତଲିଖନ କେଉଁଥିରୁ ଡ଼ାକିବ ?’’ ଆଉ ଜଣେ କହିଲେ, ‘‘ପ୍ରଥମେ ଆମକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଦିଅନ୍ତୁ। ତା’ହେଲେ ଆମର ଲେଖିବାରେ ଭୁଲ୍ ହେବନି।’’

ମୁଁ ମନକୁ ମନ କହିଲି- ‘‘ଏମାନେ ସବୁ ପୁରୁଣା ପଦ୍ଧତିର ଚେ଼ଲା। ଶ୍ରୁତଲିଖନର ପୁରୁଣା ଅର୍ଥଟି ଏମାନେ କେବଳ ଜାଣିଛନ୍ତି। ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ତା’ଠାରୁ ଦୂରେଇ ରହିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି। ଶ୍ରୁତଲିଖନ ଏମାନଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ। ତେଣୁ ଆଗରୁ ପାଠଟିକୁ ଦେଖି ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି।’’

ମୁଁ ପୁସ୍ତକାଳୟରୁ ଗୋଟିଏ ବହି ଆଣିଲି ଓ ସେଥିରୁ ଦେଖାଇବା ଆରମ୍ଭ କଲି। ମୁଁ ପୂରା ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ ଡ଼ାକିବା ଆରମ୍ଭ କଲି। କିନ୍ତୁ ଦୁଇ ଚାରୋଟି ଶବ୍ଦ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ସେମାନେ ଲେଖିବା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ। ଫଳରେ ପୂରା ବାକ୍ୟଟି ଶୁଣି ବି ପାରିଲେ ନାହିଁ। ‘‘ଭାଇ କ’ଣ ?’’ ‘‘ଭାଇ କ’ଣ’’, ‘‘କ’ଣ ଡ଼ାକିଲେ ?’’ ଇତ୍ୟାଦି ପଚ଼ାରିବାରେ ଲାଗିଲେ।

ମୁଁ କହିଲି- ‘‘ଦେଖ ! କେମିତି ଲେଖିବା କଥା, ସେକଥା ମଧ୍ୟ ମୁଁ ତୁମକୁ ବତାଇବି। ମୁଁ କହିଲାବେଳେ ତୁମେ ମୋତେ ଚାହଁ, ଠିକ୍ ଭାବରେ ଶୁଣ, ପୂରା ବାକ୍ୟଟି ବୁଝିକରି ଲେଖ। ପୁଣି ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟ ପାଇଁ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଦେଖ।’’ ମୁଁ ଏମିତି ଲେଖାଇବା ଆରମ୍ଭ କଲି।

କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ପୁରୁଣା ଅଭ୍ୟାସ ସବୁ ଏକାଥରକେ କେମିତି ବା ଚାଲିଯାଆନ୍ତା ? ଧିରେ ଧିରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଗଲା ଓ ବାରମ୍ବାର ପଚାରିବା ଆଉ ଦରକାର ପଡ଼ିଲାନାହିଁ। ମୁଁ ବି ଥରେ ମାତ୍ର କହୁଥିଲି। ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ମୋଟେ କହେନି।

ଶ୍ରୁତଲିଖନ ଲେଖା ସରିଲା ଓ ଖାତାସବୁ ମୋ ପାଖକୁ ଆସିଲା। ଦେଖିଲି ଯେ ବହୁତ ବନାନ୍ ଭୁଲ୍। ଯୁକ୍ତାକ୍ଷରର କିଛି ଠିକ୍ ଠିକଣା ନାହିଁ।

ଅକ୍ଷର ସବୁ ମଧ୍ୟ ବଙ୍କା, ଟେଢ଼ା ଓ ଅସୁନ୍ଦର। ମୁଁ କାହାର କିଛି ଭୁଲ୍ ବାହାର କରୁ ନଥିଲି। ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସବୁ ଖାତା ଦେଖି ଫେରାଇଦେଲି।

ସମସ୍ତେ ପଚାରିଲେ -"କାହାର କେତେଟା ଭୁଲ୍। କିଏ ଉପରେ? କିଏ ତଳେ?"

ଗୋଟିଏ ପିଲା କହିଲା, "ଏବେ ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀଶଙ୍କରଜୀ ମଧ୍ୟ ଆମକୁ ସାଧାରଣ ଭାବରେ ପଢ଼ାଇବେ ଏବଂ ନମ୍ବର ଦେବେ।" ମୁଁ କହିଲି, "ମୁଁ ଏମିତି କିଛି ବି କରିବି ନାହିଁ। ଶ୍ରୁତଲିଖନ ଠିକ୍ ଅଛି। ତୁମେ ସବୁ ଲେଖି ଜାଣିଛ। କାଲି ପୁଣି ଲେଖିବ। ଏମିତି କରୁକରୁ ତୁମେ ବହୁତ ବଢ଼ିଆ ବି ଲେଖିପାରିବ। ପ୍ରତିଦିନ ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ଲେଖା ନ ଆସିବ ବା କାହିଁକି? ଭୁଲ୍ ବାହାର କରି ମୁଁ କରିବି ବା କ'ଣ?" ଏହା ଶୁଣି ଆଉ ଜଣେ ପଚାରିଲା, "କିନ୍ତୁ ନମ୍ବର, ପାସ୍ ଆଉ ଫେଲ୍!"

ମୁଁ କହିଲି, "ଯେତେବେଳେ ତୁମେ ସବୁ ମୋଠାରୁ ଗପ ଶୁଣୁଛ କ'ଣ ପ୍ରଥମ ଦ୍ୱିତୀୟ ବଛାଯାଉଛି?"

"ଆଜ୍ଞା ନା"- ପିଲାମାନେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ।

"ଭଲ ଭଲ ଜାମା ପିନ୍ଧିଲେ କ'ଣ ପ୍ରଥମ ଦ୍ୱିତୀୟ ବଛାଯାଏ?" ମୁଁ ପଚାରିଲି।

"ନା"- ଉତ୍ତର ମିଳିଲା।

"ଆଉ ଆମେ ଯେଉଁ ଖେଳ ଖେଳୁଛେ ସେଥିରେ କ'ଣ ନମ୍ବର ଦିଆଯାଉଛି?" ମୁଁ ପଚାରିଲି।

"ଆଜ୍ଞା ନା"- ପିଲାମାନେ କହି ଉଠିଲେ।

ମୁଁ କହିଲି, "ତୁମ ଭିତରୁ କିଏ ଢେଙ୍ଗା, କିଏ ଗେଡ଼ା, କିଏ ମୋଟା, କିଏ ପତଳା, ସେଥିପାଇଁ କ'ଣ ତୁମେ ନମ୍ବର ପାଅ?"

"ନା" - ଉତ୍ତର ଆସିଲା।

-"ତୁମ ଭିତରୁ କିଏ ଧନୀ, କିଏ ଗରିବ, ସେଥିପାଇଁ କ'ଣ ସ୍କୁଲରେ ତୁମକୁ ନମ୍ବର ଦିଆଯାଏ? ପ୍ରଥମ ଦ୍ୱିତୀୟ ହୁଅ?"

-"ନା"

"ଏଥର ବୁଝିଲ ନା? ଆମ ଶ୍ରେଣୀରେ କେହି ଆଗୁଆ, ପଛୁଆ, ନମ୍ବର ପାଇବାର ଆବଶ୍ୟକତା ହିଁ ନାହିଁ। ଏଠାରେ ଯେ ଗୀତ ଜାଣେ ସେ ଗାଇବ, ଯେ ନଜାଣେ ସେ ଶିଖିବ। ଯଦି ଖେଳି ନଆସୁଛି, ତେବେ

ଦେଖି ଦେଖିକରି ଶିଖ। ଖେଳିଖେଳି ଖୁବ୍ ମଜା କର। ଯେ ଭଲ ଅକ୍ଷର ଲେଖୁଛି, ତାକୁ ଦେଖି ଦେଖି ଅନ୍ୟମାନେ ବି ଭଲ ଅକ୍ଷର ଲେଖିବେ। ମୁଁ ଯାହାକୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବି, ଯଦି ତାକୁ ଉତ୍ତର ନଆସୁଥିବ, ତେବେ ଯାହାକୁ ଆସୁଥିବ ସେ କହିବ। ନହେଲେ ମୁଁ କହିବି। ବାସ୍ ଏତିକି କଥା,'' ମୁଁ କହିବାରେ ଲାଗିଥାଏ।

ସମସ୍ତେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖିରେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ। ସେମାନଙ୍କୁ ବଡ଼ ଆଚମ୍ବିତ ଲାଗୁଥାଏ। ଶେଷରେ ମୁଁ କହିଲି- ''ଆମର ଏହି ଶ୍ରେଣୀଟି ତ ପୂରା ଅଲଗା। ଏଠାରେ ସବୁ କଥା ନୂଆ। ଏଠି ସବୁ କାମ ନୂଆ ଢଙ୍ଗରେ ହେଉଛି। ଏଇଟା ଆମ ଶ୍ରେଣୀ ନା ?''

ଆମ ଶ୍ରେଣୀ ଶବ୍ଦକୁ ଦୁଇ ତିନିଥର ଯୋର୍‌ରେ ଯୋର୍‌ରେ କହିଲି। ଫଳରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ନିଶା ଲାଗିଗଲା। ସମସ୍ତେ କହିଚାଲିଲେ- ''ଆମ ଶ୍ରେଣୀ, ଆମ ଶ୍ରେଣୀ। ଆମ ଶ୍ରେଣୀ ତ ପୂରା ଅଲଗା।'' ଆମ ଶ୍ରେଣୀରେ ସବୁ କିଛି ନୂଆ।''

ଶ୍ରୁତଲିଖନ ଲେଖାଇ ଲେଖାଇ ସପ୍ତାହକ ଭିତରେ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଭୁଲ ସୁଧାରି ଦେଲି।

ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମୁଁ କହିଲି ଯେ ପ୍ରତିଦିନ ଘରେ ଯେ କୌଣସି ବହି ଦେଖି ଚାରିଧାଡ଼ି ଠିକ୍ କରି ଲେଖି ଆଣିବେ। ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ଦଶ ମିନିଟ୍ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ବାକ୍ୟ ଲେଖାଇଲି। ଜଣେ ଆଉ ଜଣକୁ ଲେଖା ଶିଖାଇବା ଓ ଭୁଲ୍ ଠିକ୍ ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ସୁଧାରିବା ପାଇଁ ସବୁଦିନ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ପନ୍ଦର ମିନିଟ୍ ସମୟ ଛାଡ଼ିଦେଲି। ମୁଁ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀ ବହିରେ ଥିବା ଓ ସେମାନଙ୍କୁ କଷ୍ଟ ଲାଗୁଥିବା ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ଗୁଡ଼ିକୁ ଖାତାରେ ଲେଖିଦେଲି। ସେ ଖାତାଟି ପିଲାଙ୍କ ପାଖରେ ରହିଲା, ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ସେ ଖାତାକୁ ପଢ଼ିବେ ଓ ନିଜ ନିଜ ଖାତାରେ ଲେଖିବେ। ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀ ବହିରେ ଥିବା କଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ସବୁର ଗୋଟିଏ ତାଲିକା କରିବା ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଆରମ୍ଭ କଲି ଓ ତା'ର ବ୍ୟବହାର ବିଷୟରେ ମନେମନେ ଠିକ୍ କରିନେଲି। ତେବେ ଆମର କାମ ସବୁ ଠିକ୍ ଚାଲିଲା ଭଳି ଲାଗିଲା।

III

ଦିନେ ପାଖ ଶ୍ରେଣୀରୁ ହଠାତ୍ ପାଟି ହେଲା, ''ଆରେ ବାପ୍‌ରେ, ମରିଗଲି ରେ, ମାରି ପକେଇଲେ ଲୋ,'' କହି କିଏ ଚିତ୍କାର କଲା।

ମୁଁ ଗପ କହୁଥିଲି। କିନ୍ତୁ ପିଲାମାନଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ସବୁ ପାଟି ଦିଗରେ ଚାଲିଗଲା। ମୁଁ ଗପ ବନ୍ଦ କରି କହିଲି, ''ଜଣେ କିଏ ଯାଇ ଦେଖିଆସ ଘଟଣା କ'ଣ ? କିଏ କାହିଁକି କାନ୍ଦୁଛି ?''

ଜଣେ ପିଲା ଦେଖିକରି ଆସି କହିଲା, ''ସେ ଶ୍ରେଣୀର ଜୀବନଲାଲକୁ ସାର୍ ପିଟିଲେ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''କାହିଁକି ?''

''ଭୂଗୋଳ ପାଠ ତା'ର କିଛି ମନେ ନାହିଁ।''

ପୁଣି ପଚାରିଲି, ''ତେବେ ତାକୁ ମାରିବା କ'ଣ ଦରକାର ଥିଲା ?'' ମୋର ଜଣେ ଛାତ୍ର କହିଲା, ''ଯଦି କିଏ ପାଠ ମନେ ନରଖି ଆସିବ, ତେବେ ଆଉ କ'ଣ ହେବ ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''କିନ୍ତୁ ଜଣକର ଯଦି ମନେ ନରହୁଛି, ତେବେ ?''

ଜଣେ କହିଲେ, ''ପାଠ ତ ମନେ ରଖିବାକୁ ହିଁ ହେବ। ନହେଲେ ସାର୍ ଆଉ କ'ଣ କରିବେ ? ଦଣ୍ଡ ତ ନିଶ୍ଚୟ ଦେବେ।''

ମୁଁ ପଚାରିଲି, ''କିନ୍ତୁ ମାରିଲା ପରେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ଜଣକର ମନେ ନ ରହିଲା, ତେବେ ?''

ଦ୍ୱିତୀୟ ଜଣକ କହିଲା, ''ତାହେଲେ ବି ସାର୍ ନିଶ୍ଚୟ ମାଡ ଦେବେ। ସେ ଆଉ କ'ଣ କରିପାରିବେ ? ମନେ ନରହିଲେ ମାରିବେ, ପିଟିବେ, ଦଣ୍ଡଦେବେ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଭଲ କଥା। ଏବେ କୁହ, ତୁମମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କିଏ କିଏ ମାଡ ଖାଇବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛ ?''

ସମସ୍ତେ କହିଲେ, ''ନାହିଁ ନାହିଁ। ସେ କଥା କିଏ ଚାହିଁବ ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ମୁଁ ପାଠ ଦେବି। ତୁମେ ମନେ ନରଖି ଆସିଲେ ତୁମକୁ ମୋର ମାରିବା କଥା ତ ?''

"କିନ୍ତୁ ଆମେ ନିଶ୍ଚୟ ପାଠ ମନେ ରଖି ଆସିବୁ।"

"ତୁମେ ଘୋଷିଲା ପରେ ବି ଯଦି ତୁମର ମନେ ନ ରହିଲା ?"

"ଆଉ କ'ଣ କରିବା ? ତଥାପି ଦଣ୍ଡ ନଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା। ମାଡ ଦେଲେ କାଟିବ। ଆମର ମନେ ନରହିଲେ ପୁଣି ପଢାଇବେ। ଆମେ ପୁଣି ଘୋଷିବୁ।"

ମୁଁ କହିଲି, "ହଉ ଛାଡ। ଆମେ ଏବେ ପୁଣି ଗପ ଆରମ୍ଭ କରିବା।"

କିନ୍ତୁ ପିଲାମାନଙ୍କର ମନ ତ ଯାଇ ଜୀବନଲାଲ ପାଖରେ। ସେମାନେ ସବୁ କହୁଥା'ନ୍ତି, "ଦେଖିବ ରୁହ। ଜୀବନ ତ ପକ୍କା ଜଣେ। ପରେ ସେ ସାର୍‌ଙ୍କୁ ଗାଳି ଦେବ। କାନ୍ଥରେ ତାଙ୍କର ବେଢ଼ଙ୍ଗ ଚିତ୍ର କରିବ। ସାର୍‌ଙ୍କ ନାଁରେ ଖରାପ କଥା ସବୁ ଲେଖିବ।"

ସମସ୍ତେ କହିଲେ, "କିନ୍ତୁ ସାର୍ ବି ତ ତାକୁ ବହୁତ ପିଟୁଛନ୍ତି।"

ମୁଁ କହିଲି, "ତେବେ ଏହାର କ'ଣ କିଛି ସମାଧାନ ଅଛି ?"

ସବୁ ପିଲା କହିଲେ, "ତାକୁ ମାଡ ଦେବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ।"

ମୁଁ କହିଲି, "ତାହେଲେ ପାଠ କଥା କ'ଣ ହେବ ?"

ପିଲାମାନେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, "ଯଦି ପାଠ ନପଢିବ, ତାକୁ ସ୍କୁଲରୁ ବାହାର କରି ଦିଆଯାଉ। ଖାଲି ମାରିଲେ କ'ଣ ଲାଭ ? ଯଦି ମାରିଲେ ପାଠ ହେଉଥା'ନ୍ତା, ତେବେ ପିଲାମାନେ ତ ପ୍ରତିଦିନ ମାଡ ଖାଉଛନ୍ତି।"

ଜଣେ କହିଲା, "ଆରେ, ଜୀବନର ତ ପଢାରେ ମୋଟେ ମନ ନାହିଁ। ତାକୁ ତ ଠେକୁଆ ଧରିବାକୁ ଭଲ ଲାଗେ। ଗାଈ ଚରେଇବାରେ ସେ ଓସ୍ତାଦ୍।"

ଦ୍ୱିତୀୟ ଜଣକ କହିଲା, "ଭାଇ, ଜୀବନତ ଖାଲି ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରେ ମାଡ ଖାଏ। ବାହାରେ କିନ୍ତୁ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମାରେ। ଆମେ ସବୁ ତାକୁ ବହୁତ ଡରୁ।"

ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ସେ କେଉଁ ଜାତିର ପିଲା ?"

ପିଲାମାନେ କହିଲେ, "ସେ ଜାତିରେ କୋଲି। ତା' ବାପା ସରକାରୀ ଚାକିରୀ କରନ୍ତି ଓ ତାକୁ ଜବରଦସ୍ତ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ପଠାନ୍ତି। ଘରେ ପଢାଇବା ପାଇଁ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ତା'ର ଅଛନ୍ତି।"

ମୁଁ କହିଲି, "ଛାଡ ଏସବୁ କଥା। ଆମେ ଆମର ଗପ ପୂରା କରିବା।"

ଆମର ଗପ ସରୁ ସରୁ ଘଣ୍ଟି ବାଜିଲା। ମୁଁ ଦଣ୍ଡ ଓ ତା'ର ପରିଣାମ ବିଷୟରେ ଭାବିଭାବି ଘରକୁ ଆସିଲି। ମୁଁ ତ କାହାକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବାର ପ୍ରଶ୍ନ ବି ନାହିଁ। ତେଣୁ ମୋ ମନରେ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ଚିନ୍ତା ନଥାଏ। ଏହିପରି ଆହୁରି କିଛି ଦିନ ବିତିଗଲା।

IV

ଦିନେ ମୁଁ ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ଦେଖା କରି କହିଲି, "ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ ଏପରି ଏକ ଆଦେଶ ଜାରି କରିଦିଅନ୍ତୁ ଯେ ସ୍କୁଲକୁ ସମସ୍ତେ ସଫା ଜାମା ପିନ୍ଧିକରି ଆସିବେ। ମୁଣ୍ଡରେ ଟୋପି ପିନ୍ଧିବାର ଅଛି ତ ସେସବୁକୁ ସଫା ରଖିବାକୁ ହେବ। ମୁଣ୍ଡକୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ କୁଣ୍ଡାଇବେ। ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ପିଲାଙ୍କର ନଖ କଟାହେବା ଦରକାର। ବାଳ ବଢିଗଲେ ତା' ମଧ୍ୟ। ବୋତାମ ନଥିବା ଜାମା କେହି ପିନ୍ଧିବେନି। ସବୁ ପିଲା ଘଧୋଇ ପାଧୋଇ ସ୍କୁଲକୁ ଆସିବେ। ଅତି କମ୍‌ରେ ମୁହଁ, ଗୋଡ, ହାତ ତ ନିଶ୍ଚୟ ଧୋଇବେ।"

ଅଧିକାରୀ ଜଣକ ଧିର ସ୍ଥିର ହୋଇ ଶୁଣିଲେ, ହସିଲେ ଓ କହିଲେ, "କାହିଁ, କ'ଣ ମା' ବାପାମାନେ ତମ କଥା ବୁଝୁନାହାନ୍ତି ?"

ମୁଁ କହିଲି, "ଆଜ୍ଞା, ସେମାନଙ୍କୁ ବହୁତ ବୁଝାଉଛି। କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ କିଛି ପଶୁନି। ଭଲ ଭଲ ଧନୀ ଘରର ମା' ବାପାମାନେ ମଧ୍ୟ ବୁଝୁନାହାନ୍ତି। କହୁଛନ୍ତି, 'ପିଲାଦିନେ ଆମେ ବି ତ ଏମିତି ସ୍କୁଲକୁ ଯାଉଥିଲୁ। ସବୁଦିନେ ଏସବୁ କାମ କିଏ କରିବ ? ଭାଇ, ଆପଣଙ୍କ କାମ ପଢାଇବା, କେବଳ ପଢାନ୍ତୁ ତ !' ଏସବୁ ତ ମୁଁ ଠିକ୍ କରିଦେବି। ସତ କହିବାକୁ ଗଲେ ମୁଁ ଏମିତି ପିଲାଙ୍କୁ ପଢାଇବାକୁ ବି ପସନ୍ଦ କରେନି।"

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ- "ତମେ ପୂରା ସତ କହୁଛ। ଆମର ସମାଜ ଏମିତି। ଏ ସମାଜର ସଂସ୍କାର କରିବା ଯାହା, ଅସମ୍ଭବକୁ ସମ୍ଭବ କରିବା

ତାହା। ତଥାପି ଯେବେଠୁ ଏ ବିଭାଗ ମୋ ହାତକୁ ଆସିଲାଣି, ସେବେଠୁ ମା ବାପାମାନେ କିଛି କିଛି ଶୁଣିଲେଣି।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ତେବେ ଆପଣ ଏ ଆଦେଶ ଦେବେ ନାହିଁ?''

''ଭାଇ, ଏମିତି ଆଦେଶ ତ ମୁଁ ପଠାଇ ପାରିବି ନାହିଁ। ଏହା ମୋର କ୍ଷମତାର ବାହାରେ।''

''ଆପଣଙ୍କ କ୍ଷମତାର ବାହାରେ? ଆପଣତ ଜଣେ ବଡ ଅଧିକାରୀ।''

''ଭାଇ, ଏ ତ ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ ଅଞ୍ଚଳ। ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିକାରୀମାନଙ୍କ ହାତରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି କ୍ଷମତା ରହେ ନାହିଁ।''

ମୁଁ କହିଲି ''ତେବେ?''

ଅଧିକାରୀ କହିଁଲେ- ''ତୁମେ ବଡ ଆସନକୁ ହଲାଅ। ସେଇଠୁ ଏ ପ୍ରକାରର ଆଦେଶ ଜାରି କରାଯାଇପାରେ। କିନ୍ତୁ ଲୋକମାନେ ଏସବୁ ଆଦେଶକୁ ମାନନ୍ତି କେତେ? ଯଦି ସେମାନେ ଆମର ଆଦେଶ ନମାନିବେ, ତେବେ ଆମେ ସେମାନଙ୍କର କ'ଣ କରିପାରିବା?''

''ସେମାନଙ୍କର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସ୍କୁଲରୁ ବାହାର କରିଦେବା।''

''ତା' କେବେ ବି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ। ଆମେ ଏପରି କିଛି କଲେ ତ ବହୁତ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଲାଗିଯିବ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ସବୁ କିଛି ତ ହୋଇପାରିବ। କିନ୍ତୁ ଖାଲି ବୁଦ୍ଧି ଥିଲେ କ'ଣ ହେବ? ତାକୁ କାମରେ ଲଗାଇବା ପାଇଁ କିଛି କ୍ଷମତା ତ ନାହିଁ। ଏକଥା ସତ ଯେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ପଚାରେ କିଏ?''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ- ''ହେଲା ଏବେ ସେକଥା। ଏବେ ଯେମିତି ଚାଲୁଛି ଚାଲୁଥାଉ।''

''ଆଜ୍ଞା ତା ତ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ। ମୁଁ ତ ସ୍କୁଲ ଭିତରେ ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇପାରିବ, କରିବି, ପିଲାମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଏ ଅଭ୍ୟାସ ସବୁ କରାଇବି। ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ, ସମୟ ମିଳିଲେ ଏସବୁ ବିଷୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ଉଠାଇବି ମଧ୍ୟ। ହେଲେ ଲୋକେ ଖାତିର କରନ୍ତୁ ବା ନକରନ୍ତୁ। ଏକଥା ସତ ଯେ ଆମ ସ୍କୁଲର ଅପରିଷ୍କାର ପରିବେଶ ହଜାର ପ୍ରକାର ରୋଗର ଘର। ଆମକୁ ଏସବୁ ଦୂର କରିବାକୁ ପଡିବ।''

ମୁଁ କହିଲି, ତୁମ ଭିତରୁ ଯାହାର ଦେହହାତ ମଇଳା ହୋଇଛି, ଠୋକକରି ଆସ ।

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ- ''ଠିକ୍ ଅଛି। ତୁମେ ଯେମିତି ଭାବୁଛ, କର। ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ତ ଆସିଛ। କିନ୍ତୁ ଚତୁର୍ଥମାସ ତ ଏବେ ପୂରିବାକୁ ବସିଲାଣି। ମନେରଖ, ସମୟ ଯୋରରେ ବିତିଯାଉଛି।''

ନମସ୍କାର କରି ମୁଁ ଘରକୁ ଆସିଲି। ନିଜ ପଇସାରେ (କିଛି କିଣିବାକୁ କଣ୍ଟିନ୍‌ଜେନ୍ସିରେ କ'ଣ ବା ପଇସା ଥିଲା ଯେ?) ଦୁଇଟି ଝାଡୁ କିଣିଲି। ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଦର୍ପଣ। ଗୋଟିଏ ପାନିଆ, ଖଦଡ ତଉଲିଆଟିଏ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ କଇଁଚି ମଧ୍ୟ କିଣିଲି। ସ୍କୁଲ ପଛପଟେ ଗୋଟିଏ ପାଣିକଳ ଥିଲା। ମୁଁ ସେଦିନ ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରେ ଏସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖିଲି।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଧାଡି କରି ଠିଆ କରାଇଲି। ବର୍ତ୍ତମାନ ପିଲାମାନେ ବେଶ୍ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ହୋଇ ସାରିଥିଲେ। ସେମାନେ ସବୁ ମୋତେ ଭଲ ବି ପାଉଥା'ନ୍ତି। ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇଯାଇଥାଏ ଯେ ମୁଁ ଯାହା କରୁଛି, ସେମାନଙ୍କର ଭଲ ପାଇଁ ହିଁ କରୁଛି।

ମୁଁ ଦର୍ପଣରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁହଁ ଦେଖାଇଲି ଏବଂ କହିଲି- ''ଯଦି ତୁମେ ଭାବୁଛ ଯେ ତୁମର ମୁହଁ, ଆଖି ବା ନାକ ଅପରିଷ୍କାର ହୋଇଛି, ତେବେ ଯାଇ ନଳରେ ଧୋଇ ଆସ। ହାତ ଗୋଡ ମଧ୍ୟ ଧୋଇ ଦେବ ଓ ବାଳ ଓଦା କରିଦେବ।''

ବାସ୍। ସମସ୍ତେ ହୋ ହୋ ହୋଇ ଏକାଥରକେ ଧାଇଁଲେ ଓ ଠେଲାପେଲା ହୋଇ ହାତ, ମୁହଁ, ଗୋଡ ଇତ୍ୟାଦି ଧୋଇବାରେ ଲାଗିଲେ।

ମୁଁ ଭାବିଲି-''ଏମାନଙ୍କୁ ଧାଡିରେ ଚାଲିବା ଓ କାମ କରିବା ଶିଖାଇବାକୁ ପଡିବ। ଏମିତି ଏପଟ ସେପଟ କାମ ତ ଆମର ସାରା ସମାଜ କରୁଛି। ଏ ପ୍ରକାରର ବିଶୃଙ୍ଖଳାରୁ ଆମ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇବାକୁ ପଡିବ।''

ମୁଁ ସେଠି ଗୋଟିଏ ଗାର ଟାଣି ଦେଲି ଏବଂ କହିଲି- ''ଦେଖ, ତୁମେ ସବୁ ଏ ଗାର ଉପରେ ଠିଆ ହୁଅ। ଜଣକ ପରେ ଜଣେ ନଳ ପାଖକୁ ଯାଅ।'' ମୁଁ ଖଦି ତଉଲିଆଟି ଧରି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲି ଏବଂ ପିଲାମାନେ ଦୁଇ କଡରୁ ଆସି ହାତ ଗୋଡ ମୁହଁ ଇତ୍ୟାଦି ପୋଛିବାରେ ଲାଗିଲେ।

ସ୍କୁଲ ହତାରେ ଏପରି କାମ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ହେଉଛି। ତେଣୁ ରାସ୍ତାରେ ଯାଉଥିବା ଲୋକମାନେ ଅଟକି କରି ଦେଖୁଥିଲେ ଘଟଣା କ'ଣ ?

ହାତ ମୁହଁ ଧୋଇ ସାରିବା ପରେ ଆମେ ପୁଣି ଥରେ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଆସିଲୁ। ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପାନିଆଟି ଦେଇ କହିଲି, ''ନିଜ ନିଜର ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡାଇ ନିଅ।'' ମୁଁ ସେମାନଙ୍କର ଟୋପି ଗୁଡିକ ଗୋଟିଏ କୋଣରେ ରଖି ଦେଇଥିଲି। ପିଲାମାନେ ଗୋଲ ଟାଣି ଦେଇ ତା' ଉପରେ ବସିବାକୁ କହିଲି। ମୁଁ ବି ସେଠି ବସିଲି ଓ ତାଙ୍କୁ କହିଲି, ''ଦେଖ, ଏବେ ତୁମର ହାତ ଗୋଡ କେତେ ସଫା। ତୁମର ମୁହଁ କେତେ ସୁନ୍ଦର ଲାଗୁଛି। ଏସବୁ ତୁମକୁ ଭଲ ଲାଗୁଛି ନା ନାହିଁ?''

ସମସ୍ତେ କହିଲେ, ''ହଁ, ଭଲ ଲାଗୁଛି।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ତେବେ ଦେଖ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ସ୍କୁଲକୁ ଆସିବା ମାତ୍ରେ ତୁମେମାନେ ଏ କାମ ଆଗ କରିବ। ତା'ପରେ ଆମେ ଅନ୍ୟ କାମ କରିବା।''

ସେଦିନ ମୋତେ ବହୁତ ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା। ମୋ ମନ ବଡ଼ ଖୁସି

ଥିଲା। ମୁଁ କହିଲି, "ଆସ, ଆଜି ଆମେ ଗୋଟିଏ ଗୀତ ଗାଇବା।" ପ୍ରଥମେ ଆମେ ଟୋଟିଏ ପ୍ରାର୍ଥନା ଗାଇଲୁ। ପ୍ରାର୍ଥନାଟି ଆଜି ମୋ ମୁହଁରୁ ଆପେ ଆପେ ବାହାରିଗଲା।

ସେଦିନ ନଖ, ଜାମା ଓ ବୋତାମ ଦେଖା କାମ ସବୁ ବାକି ରହିଗଲା। ତଥାପି ସେ ସବୁକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ମୁଁ ସେ ଦିନର ଦ୍ୱିତୀୟ କାମଟି ଆରମ୍ଭ କଲି।

V

ମୁଁ ଭାବିଲି, "ଇତିହାସ ପାଠର ମୂଳଦୁଆ ତ ମୁଁ ଗପ ମାଧ୍ୟମରେ ପକାଇ ସାରିଛି। ଏବେ କବିତାର ମୂଳଦୁଆ ପାଇବି ଲୋକଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ।" ମୁଁ ବହୁତ ଭାବିଚିନ୍ତି ଠିକ୍ କରିଥିଲି ଯେ ପ୍ରଥମ ଛଅ ମାସ ମୁଁ କେବଳ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ପ୍ରସ୍ତୁତି କରିବି, ତା'ପର ମାସଗୁଡ଼ିକରେ ବଧିବଦ୍ଧ ଭାବରେ ପଢ଼ାଇ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷାକୁ ଗଢ଼ି ତୋଳିବି।

ଯେତେବେଳେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କିଛି ନୂଆ କଥା ମିଳେ, ସେମାନଙ୍କର ମନ ଖୁସି ହୋଇଯାଏ। ମୁଁ ଲୋକଗୀତ ଆରମ୍ଭ କରି କହିଲି- "ଦେଖ, ମୁଁ ତୁମକୁ ସବୁ ଗୀତ ଶିଖାଇବି। ତୁମେ ସମସ୍ତେ ଗାଇବ।"

ମୁଁ ଗାଇଲି- "କାହ୍ନୁ ହୃଦୟର ମଣି, ମୋ ସଖିରେ
କାହ୍ନୁ ମୋ ହୃଦୟ ମଣି।"

କିନ୍ତୁ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ କେହି ଗାଇଲେନି। ମୋତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗିଲା। ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲା ଏତିକି ବି ଗାଇ ପାରିବନି? କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ତ ଗାଇବା ଅଭ୍ୟାସ ହିଁ ନଥିଲା। ମୁଁ ଆଉ ଗୋଟେ ଗୀତ ଗାଇଲି-

"ଏଇ ମୋ ମୟୁର, ମୋ ମୟୁର
ମୋତି ଖାଉଅଛି ମୋ ମୟୁର।"

ଏବେ ସେମାନେ ଟିକେ ଟିକେ ଗାଇଲେ।

କିନ୍ତୁ ପଚିଶ ତିରିଶ ଜଣ ଏକାଠି ଗାଇବାରୁ ଯୋର ଶବ୍ଦ ହେଲା।

ପାଖ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଆସି କହିଲେ, "ଭାଇ, ବନ୍ଦକର ଏ ପାଟିତୁଣ୍ଡ । ଆମକୁ କିଛି ବି ଶୁଣାଯାଉନାହିଁ ।"

ଆଉ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ, "ଏ ମହାଶୟ ତ ପ୍ରତିଦିନ କିଛି ନା କିଛି ନୂଆ ନବରଙ୍ଗ ଲଗାଉଛନ୍ତି । ଆମ ପିଲାଙ୍କୁ ଆମେ ଶାନ୍ତିରେ ପଢ଼ାଇ ପାରିବୁ ନା ନାହିଁ, ଯାଙ୍କର କ'ଣ ଚିନ୍ତା ଅଛି ? ତାଙ୍କର ପ୍ରୟୋଗରେ ସେ ସଫଳ ହୋଇଗଲେ, ଅଧିକାରୀ ଆମକୁ କହିବେ କି ଏମିତି କର ।"

ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଆସିଗଲେ । କହିଲେ- "ଲକ୍ଷ୍ମୀଶଙ୍କର ଜୀ, ଏ କ'ଣ ଚାଟଶାଳୀ ହୋଇଛି ଯେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଗୀତ ଘୋଷାଉଛ !"

ସେମାନେ ଗଲାପରେ ଭାବିଲି, "ଆଚ୍ଛା ଧନ୍ଦାରେ ଧନ୍ଦି ହେଲି ଯେ ମୁଁ । ହଉ, ଏକାଠି ଖାଇବା ଛାଡ଼ି ଖାଲି ଗୀତ ଶୁଣିବା ।"

ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କହିଲି, "ରୁହ ! ମୁଁ ଗାଇବି ଓ ତୁମେ ସବୁ ଶୁଣିବ ।"

ମୁଁ ଗାଇଲି, "'ନୋଥ ଗଢ଼ିଦେ'ରେ ବଣିଆ, ମୋ ନୋଥ ଗଢ଼ିଦେ' ।"

ଯେଉଁ ପିଲାମାନେ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରତି ଆଦର ଦେଖାଉ ନଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ

ଯେଉଁ ପିଲାମାନେ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରତି ଆଦର ଦେଖାଉ ନଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ମୁଁ କହିଲି, "ଭାଇ, ତୁମେମାନେ ଯାଇ ଅଲଗା ବସ । ତୁମ ଖାତାରେ ତୁମ ମନକୁ ଯାହା ଆସୁଛି ଲେଖ, ନହେଲେ ଚିତ୍ର କର ।"

ମୁଁ କହିଲି, "ଭାଇ, ତୁମେମାନେ ଯାଇ ଅଲଗା ବସ। 'ତୁମ ଖାତାରେ ତୁମ ମନକୁ ଯାହା ଆସୁଛି ଲେଖ, ନହେଲେ ଚିତ୍ର କର।"

ମୁଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗୀତ ଗାଇଲି। ପିଲାଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ିଗଲା। ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟିଏ। ସେମାନେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଗୀତଟିକୁ ଖୁବ୍ ପସନ୍ଦ କଲେ। ମୋତେ ସେଇଟିକୁ ପୁଣିଥରେ ଗାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା। ମୁଁ ଯେତେ ଯେତେ ଗାଇଲି, ସେମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ସେତେ ସେତେ ବଢ଼ିଗଲା। ଶେଷରେ ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କହିଲି, "ଦେଖ, ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ତୁମକୁ ଏମିତି ଗୀତ ସବୁ ଶୁଣାଇବି। କିନ୍ତୁ ସ୍କୁଲ ଭିତରେ ତୁମେ ଏ ଗୀତ ସବୁ ଗାଇବନି।"

କିନ୍ତୁ ଦି ଦିନ ଭିତରେ ପିଲାମାନେ ଯେଉଁଠି ପାରିଲେ, ସେଇଠି "ମୋ ନୋଥ ଗଢ଼ିଦେ" ଗୀତଟିକୁ ଗୁଣୁଗୁଣୁ କରି ଗାଇଲେ। ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଲି, "ଯଦି ଗାଇବାକୁ ଚାହୁଁଛ, ତେବେ ସ୍କୁଲ ବାହାରେ ଗାଅ, ଭିତରେ ନୁହେଁ।"

ଗାଁ ସାରା ଲୋକ କୁହାକୁହି ହେଲେ, "ଏ କି ପ୍ରକାର ଗୀତ?"

ଭଗବାନ ଦର୍ଜୀ କହିଲା- "ଏତ ନବରାତ୍ରୀର ଗରବାଯାତ୍ରା ଗୀତ ପରି ଜଣାପଡୁଛି।"

ରଘୁଜୀ କହିଲେ, "ତା'ହେଲେ ଏ ମାଷ୍ଟର ଜଣକ ଜଣେ ଯାତ୍ରାବାଲା। ସେ କ'ଣ ଏଠି ଗରବା ଯାତ୍ରା ଶିଖାଇବାକୁ ଆସିଛି?"

ପିଲାମାନଙ୍କର ମା'ମାନେ କହିଲେ, "ମାଷ୍ଟର ସ୍କୁଲରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ଗୀତ କାହିଁକି ଶିଖାଉଛି?"

ମୁଁ ଏସବୁ କଥା ଶୁଣି ନଶୁଣିଲା ପରି ରହିଗଲି। ଶୁଣି ବସିଲେ କାନ ତ ପାଚିଯିବ, କାମ ବି ହେବନି। ମୋର ତ ଖାଲି କାମ କରିବା କଥା। କାମ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ସଂଘର୍ଷ। କିଛି ବି ନୂଆ କାମ କଲେ ଏମିତି ଅନେକ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ।

ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ପିଲାମାନଙ୍କ ଆଗରେ ନୂଆ ନୂଆ ଗୀତ ଗାଇଲି ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲି କେଉଁ ଗୀତ ସେମାନଙ୍କୁ ବେଶୀ ଭଲ ଲାଗୁଛି। ଏମିତି କରୁ କରୁ ପିଲାମାନେ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଗୀତ ମନେ ରଖିନେଲେ। ଅବଶ୍ୟ ଦି ଚାରିଜଣଙ୍କର ଗୀତରେ ଆଦୌ ରୁଚି ନଥିଲା। ଗୀତ ବେଳେ ସେମାନେ

ପଢୁଥିଲେ ବା ଲେଖୁଥିଲେ। ମୁଁ ବି ସେମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ କିଛି ଚିନ୍ତା କରୁନଥିଲି।

ଯା ଭିତରେ ଦିନେ ରାସଲୀଳା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ ମନରେ ଗୋଟିଏ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲି।

ଏ ସମୟରେ ମୋ ଶ୍ରେଣୀର ନିତିଦିନିଆ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଥିଲା କଥାବାର୍ତ୍ତା, ବହିପଢ଼ା, ଆଦର୍ଶ କଥା, ଖେଳ, ଶ୍ରୁତିଲିଖନ, କବିତା ଶୁଣା, ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଓ ପ୍ରାର୍ଥନା।

VI

ଦିନେ ଆମ ସ୍କୁଲକୁ ଜଣେ ପରମହଂସ ସାଧୁବାବା ଆସିଲେ। ତାଙ୍କ ସହ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ମଧ ଥିଲେ। ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ତାଙ୍କ ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଯାଇ ମୋତେ କହିଲେ, ''ଏ ମହାରାଜ ଜଣେ ଧର୍ମ ବିଷୟରେ ଭଲ ଆଲୋଚକ। ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସେ ବହୁତ ଭଲ ପାଆନ୍ତି। ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍କୁଲରେ ଯାଇ ଉପଦେଶ ଦେବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଅନୁମତି ମିଳିଛି। ଆଜି ଅଧିକାରୀଙ୍କ ଚିଠି ନେଇ ସେ ଆମ ସ୍କୁଲରେ ଉପଦେଶ ଦେବାପାଇଁ ଆସିଛନ୍ତି।''

ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଆଦରପୂର୍ବକ ନମସ୍କାର କରି ବସିବାକୁ ଚଉକୀ ଛାଡ଼ିଦେଲି ଓ କହିଲି, ''ମହାଶୟ, ଆପଣ ଆପଣଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତୁ।''

ପିଲାମାନେ ସାଧୁବାବାଙ୍କ ଲଣ୍ଡାମୁଣ୍ଡ ଓ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ରହିଥିଲେ। ତାଙ୍କର ପତଳା ଦେହ, ଉଜ୍ଜଳ ମୁହଁ ଏବଂ ହାତର କମଣ୍ଡଳୁ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବଡ଼ କୌତୁହଳର ଜିନିଷ ଥିଲା।

ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କହିଲି, ''ଦେଖ, ମନଧ୍ୟାନ ଦେଇ ସାଧୁବାବାଙ୍କ ଉପଦେଶ ଶୁଣ।'' ମୋ କଥା ମାନି ପିଲାମାନେ ଚୁପଚାପ୍ ବସିଗଲେ।

ସାଧୁବାବା ଆରମ୍ଭ କଲେ, ''ପିଲାମାନେ, ଏ ଜଗତରେ ଈଶ୍ୱର ହିଁ ସର୍ବ ଶକ୍ତିମାନ। ଏ ଦୁନିଆକୁ ସେ ହିଁ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି। ଆମେ ସମସ୍ତେ ଆସିଛେ ତାଙ୍କଠୁ। ତାଙ୍କ ବିନା କିଛି ରହିବ ନାହିଁ।''

ଏହିଭଳି ସେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଗୁଣଗାନ କରି ଚାଲିଥିଲେ। ମୁଁ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ବସିଥିଲି। ପିଲାମାନେ ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ବସିଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ସେମାନେ ଖୁଜ୍‌ବୁଜ୍ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ। କିଏ ଅଳସ ଭାଙ୍ଗିଲା, କିଏ ଖାତାରେ ଚିତ୍ର କଲା, କିଏ ବହି ଓଲଟାଇଲା, କିଏ ଆଙ୍ଗୁଠି ଟେକି ବାହାରକୁ ଗଲା। ଜଣକ ପଛେ ଆଉ ଜଣେ ଗଲା। ଜଣେ ଦି ଜଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ। ମୁଁ ଠାରିଦେବାରୁ ଚୁପ୍ ହୋଇଗଲେ।

ମୁଁ ସାଧୁବାବାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲି, "ମହାରାଜ, କିଛି ସରଳ କଥା କହନ୍ତୁ, ଯାହାକୁ ପିଲାମାନେ ବୁଝିପାରିବେ।

ସ୍ୱାମୀଜୀ ବଡ଼ ସରଳ ଥିଲେ। ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ, ଗ୍ରନ୍ଥ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ଚର୍ଚ୍ଚା ଆରମ୍ଭ କଲେ। କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ବି ପିଲାଙ୍କୁ ମଜା ଆସିଲା ନାହିଁ।

ମୁଁ ମନେମନେ ଭାବିଲି- "ଧର୍ମ ଉପଦେଶ କ'ଣ ଏମିତି ଦିଆଯାଏ? ଧର୍ମର ଯେଉଁ ଗୁଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱ ସବୁକୁ ଜାଣିବା ପାଇଁ ସାରା ଜୀବନ ବିତିଯାଏ, ତାକୁ ଏମିତି ବୁଝାଯାଇପାରେ? କ'ଣ ଏଇଆ ହିଁ ଧାର୍ମିକ ଜ୍ଞାନ? ଏପରି ଧର୍ମ ଜ୍ଞାନ ଅତି ନୀରସ ଓ ଅକାମି ନୁହେଁ କି?

ଏହି ସମୟରେ ସାଧୁବାବା କିଛି ଶ୍ଳୋକ ଆବୃତ୍ତି କଲେ। ପିଲାମାନେ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣୁଥା'ନ୍ତି। କିଛି ବୁଝୁ ନଥା'ନ୍ତି। ଖାଲିଟାରେ ହୁଁ ମାରୁଥା'ନ୍ତି।

ସାଧୁବାବା ବଡ଼ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ ଏସବୁ କରୁଥା'ନ୍ତି। ତାଙ୍କ ବିଚାରରେ ଏ ବଡ଼ ପବିତ୍ର କାମ। ସେ ତାଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଠିକ୍‌ରେ କରୁଥା'ନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ପିଲାଙ୍କ ପାଖରେ ସେସବୁ କାଣ୍ଢ ଆଗରେ ମୂଳା ଚୋବାଇଲା ପରି ହେଉଥାଏ।

ସାଧୁବାବା ଶ୍ଳୋକର ଅର୍ଥ ବୁଝାଇବାରେ ଲାଗିଲେ। ପିଲାମାନେ ବାଧହୋଇ ଶୁଣିଲେ। ତା'ପରେ ସେ ଶ୍ଳୋକ ଓ ଅର୍ଥକୁ କଳାପଟାରେ ଲେଖି ପିଲାଙ୍କୁ ଟିପି ନେବାକୁ କହିଲେ। ସାଧୁବାବା କହିଲେ, "ଏ ଶ୍ଳୋକକୁ ତୁମେ ସକାଳୁ ଉଠିଲାବେଳେ ଓ ରାତିରେ ଶୋଇଲାବେଳେ ପଢ଼ିବ। ଏହାଦ୍ୱାରା ତୁମର ବୁଦ୍ଧି ଓ ବଳ ବଢ଼ିବ।"

ମୋ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନେ ଦଶବାର ବର୍ଷର। ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ବା ଶ୍ଳୋକରେ କି ଆଗ୍ରହ! କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଶ୍ଳୋକ ଓ ତା'ର ଅର୍ଥ ଲେଖିଲେ।

ସାଧୁବାବାଙ୍କ ପତଳା ଦେହ, ଉଜ୍ଜଳ ମୁହଁ ଏବଂ ହାତରେ କମଣ୍ଡଳୁ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବଡ଼ କୌତୂହଳର ଜିନିଷ ଥିଲା ।

ଥକିଲା ପିଲାମାନେ ସାଧୁବାବାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ଘରକୁ ଗଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିଲି; "ମହାରାଜ, ଆଜି ମୋ ଘରେ ଅତିଥି ହୁଅନ୍ତୁ ।"

ଆମେ ଖାଇଲା ବେଳେ ପୁଣି ଥରେ ଧର୍ମ ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ କଥା ପଡ଼ିଲା । ସାଧୁବାବା କହିଲେ, "ଦେଖ ଭାଇ, ଆଜି କାଲି ଧର୍ମ ଲୋପ ପାଇ ଯିବାକୁ ବସିଲାଣି । ତେଣୁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମୂଳରୁ ଧର୍ମ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଧାର୍ମିକ କରିବା ଦରକାର ।"

ମୁଁ କହିଲି, "କିନ୍ତୁ ବାବା, ପିଲାମାନଙ୍କର କୋମଳ ମନ ଈଶ୍ୱର, ଆତ୍ମା, ଧର୍ମ ଇତ୍ୟାଦି କଠିନ ତତ୍ତ୍ୱକୁ କିପରି ଗ୍ରହଣ କରିବ ?"

ସାଧୁବାବା କହିଲେ, "ସେ କଥା ତ ଠିକ୍ । ଖେଳଟା ନିଶ୍ଚୟ ପିଲାମାନଙ୍କର ବେଶୀ ପ୍ରିୟ । ଗପରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ବହୁତ ଆଗ୍ରହ । କିନ୍ତୁ ଧର୍ମ ଚର୍ଚ୍ଚା ତାଙ୍କର ପସନ୍ଦ ହେଉ ବା ନହେଉ, ଏହା ତାଙ୍କ କାନରେ ପଡ଼ିବା ଦରକାର ।"

"କିନ୍ତୁ ବାବା, ଧର୍ମ କେବଳ ଜିଭ ଆଗରେ ତ ରହେନି । ଏହା ଗୋଟିଏ ଜାଗୃତି, ଯାହା ଅନ୍ତର ଭିତରୁ ଆସିବା ଦରକାର । ଯେତେବେଳେ ଏଥିପାଇଁ ମଣିଷର ଆଗ୍ରହ ଆସିବ, ସେତେବେଳେ ଏ ଜାଗରଣ ହୋଇ ପାରିବ । ତା'ର ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ଅଛି । ଆପଣଙ୍କୁ କ'ଣ ଲାଗୁନାହିଁ

ଯେ ଆମେ ଅସମୟରେ ପିଲାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏ ବୋଝ ଲଦି ଦେଉଛେ।''

ସାଧୁବାବା ଟିକେ ସନ୍ଦେହରେ ପଡ଼ିଗଲେ। ମୁଁ ପୁଣି କହିଲି, ''ମହାରାଜ, ଧର୍ମ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ସତ୍ୟ। ମଣିଷର ଜୀବନରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଡ଼ଙ୍ଗା ଭଳି। ସଂସାର ସାଗରକୁ ପାରି ହୋଇ ଯିବା ପାଇଁ ମଣିଷର ଏହା ନିଶ୍ଚିତ ଦରକାର। କିନ୍ତୁ କ'ଣ ଏହା ସତ ନୁହେଁ ଯେ ପିଲା ବୁଝିବା ପାଇଁ ଏହା ବହୁତ କଠିନ? ସାଧାରଣ ବୁଦ୍ଧିର ବେଶ୍ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ, ଏବଂ ତା' ବୁଝିବା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଦରକାର?''

ସାଧୁବାବା, ''ହଁ, ସେତବପାଇଁ ତ ଆମ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ଗୁରୁକୁଳ ଆଶ୍ରମରେ ରହୁଥିଲେ ଓ ଧର୍ମକୁ ବୁଝିବା ପାଇଁ ଶରୀରକୁ କଷ୍ଟ ଦେବାକୁ ପଡୁଥିଲା।''

ମୁଁ କହିଲି, ''କିନ୍ତୁ ଆଜି ତ ଆମେ ଘର ଘର ବୁଲି ଲୋକଙ୍କୁ ଧର୍ମ ବାଣ୍ଟୁଛେ।''

ସାଧୁ ବାବା, ''ଭାଇ, ଏ ତ କଳି ଯୁଗ ନା! ଆଜି କାଲି ଶିଷ୍ୟ ଭାବରେ ଗୁରୁ ପାଖକୁ ଯାଉଛି ବା କିଏ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ତା'ହେଲେ ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ। ଧର୍ମକୁ ଏପରି ବାଣ୍ଟିଲେ ବା ବିକିଲେ କେହି ଧର୍ମାତ୍ମା ହୋଇଯିବେନି।''

ସାଧୁବାବା, ''ତେବେ ଆପଣ କୁହନ୍ତୁ କ'ଣ କରାଯାଇ ପାରିବ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ମୋ ବିଚାରରେ ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଧର୍ମୋପଦେଶ ନଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା। ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନଙ୍କର ଦରକାର ସୁସ୍ଥ ଶରୀର, ନିର୍ମଳ ମନ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି ଏବଂ କାମ କରିବା ପାଇଁ ଅସରନ୍ତି ଶକ୍ତି।''

ସାଧୁବାବା କହିଲେ, ''ଠିକ୍ କଥା, ଯିଏ ବଳବାନ ହେବ, ତା'ର ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟ ରହିବ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି ଯେ ବୟସ ବଢ଼ିବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମଣିଷ ଆପେ ଆପେ ଧର୍ମ ଆଡ଼କୁ ଢ଼ଳିବ। ପିଲା ବୟସଟା ଧର୍ମ ଚର୍ଚ୍ଚା ପାଇଁ ଠିକ୍ ସମୟ ଭଳି ମୋତେ ଲାଗୁନାହିଁ। ପିଲାଦିନୁ ଧର୍ମ ଚର୍ଚ୍ଚା, ଶ୍ଳୋକପାଠ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ନିତିଦିନିଆ କାମ କରିଦେଲେ ଏ ବିଷୟରେ ପିଲାର ନିଜର ଜିଜ୍ଞାସା ଭାବ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ। ଧାର୍ମିକ କାମର ମହତ୍ତ୍ୱ

ନିଶ୍ଚୟ ଅଛି। କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଅତ୍ୟଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ। ଏପରି କଲେ ମଣିଷର ବିକାଶରେ ବାଧା ଆସିବ ଓ ତା'ର ନିଜର ଚିନ୍ତା ଶକ୍ତି ହଜିଯିବ।''

ସାଧୁବାବା- ''ଆପଣ ଠିକ୍ କହୁଛନ୍ତି। ମୋର ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ବିଶ୍ୱାସ। ଏତେ ଦିନର କାମ ପରେ ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଛି, ପିଲାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏସବୁ ଯୋର ଜବରଦସ୍ତ ଲଦି ଦେଲେ ଅଳ୍ପ ଦିନରେ ସେମାନେ ବିରକ୍ତ ହୋଇଯିବେ। ମୁଁ ଏବେ ଭାବୁଛି ଯେ କିଛି ଅଲଗା ଉପାୟରେ ତାଙ୍କୁ ଧର୍ମ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବା କଥା।''

ମୁଁ କହିଲି, ''କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ମହାରାଜ, ମୁଁ କହୁଛି ଯେ ଆମେ ନିଜ ନିଜ ଜୀବନରେ ଧର୍ମ ସ୍ଥାପନ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା। ମା' ବାପା, ଶିକ୍ଷକ ସମସ୍ତେ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ। ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକରେ ଅନ୍ୟ ବିଷୟ ସହିତ ଧାର୍ମିକ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଜୀବନୀ ଓ ଧର୍ମ କାହାଣୀ ସବୁ ଦିଆଯାଇପାରେ। ସମୟ ଆସିଲେ ପିଲାଙ୍କୁ ପୁରାଣ, ଉପନିଷଦର ଗପ ସବୁ କୁହାଯାଇପାରେ। ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏତିକି ଯଥେଷ୍ଟ। ଶ୍ଳୋକ ପାଠ, ଧର୍ମ ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ କ୍ରିୟା ଆମେ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ରଖିବା।''

ସାଧୁବାବା- ''ଏ ବିଷୟରେ ଆପଣ ମୋତେ କ'ଣ କାମ ଦେବେ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା। ଆପଣ ବି ମୋ ପରି ସେମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ାନ୍ତୁ।''

ସାଧୁବାବା- ''ସନ୍ୟାସ ନେଲାପରେ ମୁଁ ଏବେ ଶିକ୍ଷକର କାମ କରିବି?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ମହାରାଜ, ଆପଣଙ୍କର ତ କାମ ଏଇଆ। ଆପଣମାନେ ଯଦି ପିଲାମାନଙ୍କର ପାଠପଢ଼ାର ଦାୟିତ୍ୱ ନିଅନ୍ତେ, ତେବେ ଭଲ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଆଉ ଅଭାବ ରହନ୍ତା ନାହିଁ ଏବଂ ଏ ଦିଗରେ ଠିକ୍ କାମ ଚାଲନ୍ତା।''

ସାଧୁବାବା ହସି ହସି ମୁହଁ ଧୋଇଲେ। ସେ ଦିନଠୁ ସାଧୁ ବାବାଙ୍କ ସହ ମୋର ପରିଚୟ ବହୁତ ଗାଢ଼ ହୋଇଯାଇଛି। ଆଜିକାଲି ସେ ମୋ ଠାରୁ ନୂତନ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ବିଷୟରେ ପଢୁଛନ୍ତି ଓ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ସବୁ ପଢୁଛି।

ସମୟ ଗଡ଼ି ଚାଲିଥିଲା। ବର୍ଷ ପୂରିଲା ବେଳକୁ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ସବୁକୁ

ସଫଳ ଭାବରେ ଶେଷ କରିବା ଦରକାର। ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା କିଛି ଅଧିକ କରିପାରିବାଟା ହିଁ ମୋର ପ୍ରୟୋଗର ବିଶେଷତ୍ୱ ହେବ।

ମୁଁ ଭାବିଲି, ଏବେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଇତିହାସ ପଢ଼ାଇବା ଆରମ୍ଭ କରିବି।

VII

ଇତିହାସ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ କେତେଖଣ୍ଡ ଆଣି ମୁଁ ଦେଖିଲି। କୌଣସିଟି ମତେ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ। ଗୋଟିକରେ ଅନେକ ତଥ୍ୟ ଲେଖାଥିଲା। ଆଉ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଣା ଢଙ୍ଗରେ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା। ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡକ ପୂରା ବ୍ୟବସାୟିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା। ଚତୁର୍ଥ ବହିଟିରେ ଲେଖାର ଶୈଳୀ ଠିକ୍ ନଥିଲା। ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଚଳୁଥିବା ବହିଟି ଛୋଟ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ପୂରା ବେକାର ଥିଲା।

ମୁଁ ଭାବିଲି, ''ଏସବୁ ବହିତ କିଛି କାମର ନୁହଁ। ତେଣୁ କରିବି କ'ଣ? ଗପ ମାଧ୍ୟମରେ ଇତିହାସ ପଢ଼ାଇଲେ କେମିତି ହୁଅନ୍ତା?''

ଗପ ଶୁଣିବାରେ ତ ମୋ ପିଲାମାନଙ୍କର ମନ ଲାଗିଯାଇଛି। ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଯେଉଁ ଗପ ସବୁ କହିଥିଲି ସେସବୁ ଅଧା ସତ ଅଧା ମିଛ କାଳ୍ପନିକ ଥିଲା। ସେସବୁ ଗପରେ ଇତିହାସର ତଥ୍ୟ କିଛି ଆସୁନଥିଲା। ତଥାପି ମୁଁ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଗପ ଆରମ୍ଭ କଲି। କହିଲାବେଳେ ମୁଁ ସେଥିରେ ଐତିହାସିକ ଘଟଣାସବୁ ଯୋଡ଼ି ଚାଲିଲି। କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ପିଲାମାନେ ଅଥୟ ହୋଇ କହିଲେ, ''ଭାଇ, ଏ ତ ଗପ ନୁହେଁ।''

''ଏମିତି ଗପ ଆମେ ଶୁଣିବୁନି।''

''କାଲିର ଗପ ପରି ଆଜି ଶୁଣାଅ।''

''ଚାଲନା, ଖେଳିବାକୁ ଯିବା।''

''ଆମେ ତ ଗୀତ ଗାଇବୁ।''

''କାଲି ଯେମିତି ଗପ କହିଥିଲ, ସେମିତି କୁହ।''

ପିଲାମାନେ ମତେ ଚାରିପଟୁ ଘେରିଗଲେ, ମୋ ହାତ ଭିଡ଼ି ଧିରେ

ଧିରେ ମୋତେ ଖେଳପଡ଼ିଆ ଆଡ଼କୁ ନେଇଗଲେ।

ରାତିରେ ମୁଁ ଘରେ ଭାବିଲି। ଏମାନଙ୍କୁ ପୂରା ଐତିହାସିକ ଘଟଣା କହିଲେ ଚଳିବନି। ଅବଶ୍ୟ ଐତିହାସିକ ଘଟଣା ସବୁ କ'ଣ କିଏ ଦେଖିକରି ଲେଖି ରଖିଛି? ତା'ଛଡ଼ା ଇତିହାସ ଯଦି କେବେ ଆଗ୍ରହ ଜନକ ହେବ ତ ଗପ ଆକାରରେ ହିଁ ହେବ। ତେଣୁ ପ୍ରକୃତ ଘଟଣା ସବୁ ସହିତ ଖାପ ଖାଇଲା ଭଳି କାଳ୍ପନିକ କଥା କିଛି ମିଶାଇ କହିଲେ ହୁଏତ ଠିକ୍ ହେବ।

ତା' ପରଦିନ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଗପ ଆରମ୍ଭ କଲି, "ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ଥିଲା। ସେଥିରେ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବସ୍ତି ଥିଲା। ଏହି ଭୀଲ୍‌ମାନଙ୍କର ଦେହ ବଡ଼ ବଳିଷ୍ଠ ଥିଲା। ସେମାନେ ଧନୁଶର ମାରିବାରେ ଏପରି ଓସ୍ତାଦ ଥିଲେ ଯେ ଉଡ଼ିଗଲା ଚଢ଼େଇକୁ ବି ମାରି ତଳକୁ ଖସାଇ ଦେଇ ପାରୁଥିଲେ। ସେଇ ଜଙ୍ଗଲରେ ଗୋଟିଏ କୁଡ଼ିଆ ଥିଲା।"

ପିଲାମାନେ ଗପ ଭିତରେ ମଜ୍ଜି ଯାଇଥିଲେ। ମୁଁ ବୀର ବନରାଜଙ୍କର (ଗୁଜରାଟ୍‌ରେ ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଶାସନ କରୁଥିବା ଜଣେ ରାଜା) କଥା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ଆରମ୍ଭଟା ଏପରି ବନେଇ ଚୁନେଇ କହିଥିଲି।

ସେଦିନ ମୁଁ ଗପ ଅଧା ରଖିଲି। ତା' ପରଦିନ ପିଲାମାନେ ଆଉ କିଛି କାମ କରାଇ ଦେଲେନି। ଗପ ଶୁଣିବାକୁ ପାଟି କଲେ, "ବନରାଜ ଗପ କୁହନ୍ତୁ। ବନରାଜ ଗପ କୁହନ୍ତୁ।"

ମୁଁ ବନରାଜଙ୍କ ଗପ ପୂରା କଲି। ତା'ପରେ ଡ଼ରି ଡ଼ରି ପ୍ରଶ୍ନ କଲି, "ଯେଉଁମାନେ ଏ ଗପଟିକୁ ପୁଣିଥରେ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଚାହୁଁଛ, ଠିଆ ହୁଅ।" ଜଣେ ନୁହେଁ, ଦୁଇଜଣ ନୁହେଁ, ଏକାଥରେ ସମସ୍ତେ ଠିଆ ହୋଇଗଲେ।

ତା' ପରଦିନ ସେଇ ଏକା ଗପ ଚାଲିଲା। ତୃତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ ଓ ପଞ୍ଚମ ଦିନ ମଧ୍ୟ ବନରାଜଙ୍କ ଗପ ଶୁଣାହେଲା। ପିଲାମାନେ ଆଉ ଖେଳ ବା ଗୀତର ନାଁ ଧରୁନଥିଲେ। ମୁଁ ବି ଦେଖୁଥିଲି ଯେ ତାଙ୍କର ଏ ଆଗ୍ରହ କେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହୁଛି।

ଦିନେ କିଏ ଜଣେ ଯାଇ ବଡ଼ ଅଧିକାରୀଙ୍କ କାନରେ କହିଲା ଯେ, "ଆଜ୍ଞା, ଏ ପ୍ରୟୋଗର ସଫଳତା, ବିଫଳତା ତ ସମୟ ଆସିଲେ ଜଣା

ପଡ଼ିବ। ସେତେବେଳେ ଆପଣ ହତାଶ ହୋଇ କହିବେ ଯେ, ''ଆରେ, କିଛି ବି ହେଲାନି!'' କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳକୁ ପିଲାଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବର୍ଷ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ସାରିଥିବ।''

ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ଏଥିରେ ମୋତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲି ନାହିଁ। ଯିଏ ମୋ ନାଁରେ ଅଭିଯୋଗ କରିଥିଲେ, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଜାଣିଥିଲି। ମୋ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତିଦିନ ଗପ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳୁଥିଲା ଓ ସେମାନେ ମୋ ପ୍ରତି ଖୁସି ଥିଲେ। ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀରେ ପିଲାମାନେ କିନ୍ତୁ ଖୁସି ନଥିଲେ। ସେମାନେ ଗପ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ। ପଢ଼ାରେ ମନ ଦେଉ ନଥିଲେ କିମ୍ବା ଗଣ୍ଡଗୋଳ କରୁଥିଲେ। ସେଥିପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମୋ ଉପରେ ଚିଡୁଥିଲେ।

ମୁଁ କହୁଥିଲି, ''ଭାଇ, ତୁମେ ତୁମ ବାଟରେ ଚାଲିଥାଅ, ମୁଁ ମୋ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଛି। ମୋ ମନରେ ସାହସ ଅଛି। ପିଲାଙ୍କର ଯେପରି ବର୍ଷଟିଏ ନଷ୍ଟ ନହୁଏ ସେ ଚିନ୍ତା ମୋର ମଧ୍ୟ ଅଛି। ଏଥିପାଇଁ ମୁଁ ପରିଶ୍ରମ ବି କରୁଛି। କିନ୍ତୁ ଏକଥା ମୁଁ ମୋ ବାଟରେ କରିବି। ଯଦି ଆପଣମାନେ ଚାହିଁବେ, ତେବେ ମୁଁ ମୋର ଶ୍ରେଣୀକୁ ଏଠୁ ଦୂରେଇ ନେବି।''

ଦିନେ ଆମ ଅଧିକାରୀ ମୋର ଶ୍ରେଣୀ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଆସିଲେ। ଏମିତି ତ ସେ ବହୁତ ଭଲ ଲୋକ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଭିତରେ ସାରାଦିନ କେବଳ ଗପ ଦେଖି ସେ ବି ବିରକ୍ତ ହୋଇଗଲେ। ମୋତେ କହିଲେ, ''ଭାଇ, ଏଭଳି ଚାଲିଲେ ପିଲାମାନେ ଇତିହାସ କେମିତି ଶିଖିବେ? ଗପ ତ ଠିକ୍ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଯାକୁ ତ ଏମାନେ ଏ କାନରେ ପୂରାଇ ଆର କାନରେ ବାହାର କରିଦେବେ। ଏମିତି ଏମାନେ କ'ଣ ପଢ଼ିବେ ଓ କ'ଣ ଶିଖିବେ?''

ଏ କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ବି ଭାବିଲି, ''ଗପର ମୁଖ୍ୟ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମନେ ରଖିବାକୁ ହିଁ ହେବ। ନ ହେଲେ ଇତିହାସ ପରୀକ୍ଷାରେ ସବୁ ଫେଲ୍ ହେବେ। ଆଉ ପରୀକ୍ଷାର ଫଳ ସାଙ୍ଗରେ ତ ମୋ ବେକଟି ବନ୍ଧା''।

ତା' ପରଦିନ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପରୀକ୍ଷା କଲି। ''ବନରାଜ'' ଗପ ତୃତୀୟ ଥର ପାଇଁ ଚାଲିଥିଲା। ମୁଁ ଜାଣିକରି କିଛି ଭୁଲ କରି କହିଲି। ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପିଲାମାନେ କହିଲେ- ''ଆରେ! ଏପରି କ'ଣ କହୁଛନ୍ତି? ପ୍ରଥମେ ତ ହଜାରେ ଘୋଡ଼ା କହିଥିଲେ ଆଉ ଏବେ କ'ଣ ପଚାଶ।

ଆଉ ଆଗରୁ ତ କୁଡ଼ିଆ ଘରଟି ନଦୀ କୂଳରେ ଥିଲା।''

ମୁଁ ଦେଖିଲି ପିଲାମାନେ ଗପଟିକୁ ବୁଝିଛନ୍ତି, ମନେ ରଖିଛନ୍ତି, ମୋର ସାହସ ବଢ଼ିଗଲା। ମୁଁ ଭାବିଲି ଏମାନେ ଆଉ ଭୁଲି ଯିବେନି।

କିନ୍ତୁ ମୋର ଗପ କ'ଣ ଇତିହାସ ପରୀକ୍ଷକର ମନକୁ ପାଇବ? ଏବେ ତେଣୁ ଗପଗୁଡ଼ିକୁ ପରୀକ୍ଷକର ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୋତେ ଦେଖିବାକୁ ହେବ।

ମୁଁ ଯେତେସବୁ ଗପ କହିଥିଲି, ତାକୁ ଲେଖି ପକାଇଲି ଓ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଦେଲି। ଯେଉଁଠି ସମ୍ଭବ ଛୋଟ କରିଦେଲି। ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଓ ସମୟ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଲା ବେଳେ ଯୋଡ଼ିଦେଲି। ଗପ କହିବା ଓ ଲେଖିବା ଭିତରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱାଭାବିକ ତଫାତ୍ ଅଛି, ମୁଁ ତାକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ଲେଖିଲି। ପିଲାମାନେ ବଡ଼ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ବାରମ୍ବାର ଏ ଗପ ସବୁ ପଢ଼ିଲେ।

ତଥାପି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ହେଉ ନ ଥିଲା ଯେ ଏ ସବୁ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ ପିଲାମାନେ ମୋତେ ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ଦେବେ।

ଦିନେ ମୁଁ ଗପଟିକୁ ଗଣିତର ସୂତ୍ର ଭଳି ଲେଖିଲି। ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଘଟଣାକୁ ନେଇ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟରେ ଲେଖିଲି। ଆଉ ଏହି ରୂପରେଖକୁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଦେଲି। ପିଲାମାନେ ତାକୁ ପଢ଼ିଲେ। ପଢୁପଢୁ ଶୁଣିଥିବା ଗପଟି ତାଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ିଗଲା। ଆଉ ଦିନେ ମୁଁ ସାହସ କରି ତାଙ୍କୁ ସେ ସବୁ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲି। ପିଲାମାନେ ଫଟାଫଟ୍ ଉତ୍ତର ଦେଉଥିବା ଦେଖି ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲି। ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇଗଲା ଯେ ଏବେ ପିଲାମାନେ ଇତିହାସ ପରୀକ୍ଷାରେ ତ ପାସ୍ ନିଶ୍ଚୟ କରିବେ, ପରୀକ୍ଷା ପରେ ବି ସେମାନେ ଇତିହାସ କେବେ ଭୁଲିବେ ନାହିଁ।

କିଛି ଦିନ ପରେ ମୁଁ ଅଧିକାରୀ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଡ଼ାକି ପିଲାଙ୍କର ଇତିହାସ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ କହିଲି। ପରୀକ୍ଷା ପରେ ସେ ଖୁସି ହୋଇଯାଇ କହିଲେ, ''ଅନ୍ୟଶ୍ରେଣୀ ଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ ଇତିହାସ ଏହିଭଳି ଭାବରେ ପଢ଼ାଯିବା ଉଚିତ୍।''

ଏକଥା ଶୁଣି ମୋତେ ବେଶ୍ ସନ୍ତୋଷ ମିଳିଲା। କିନ୍ତୁ ଏବେ ତ ବହୁତ କିଛି କରିବା ପାଇଁ ବାକି ରହିଛି। ଚାରିମାସ ବିତିଗଲାଣି। ତଥାପି ସେ ସମୟତକର ସଫଳତା ଫଳରେ ମୋର ଉତ୍ସାହ ବଢ଼ି ଚାଲିଥିଲା।

ତୃତୀୟ ଭାଗ

ଛ' ମାସ ପରେ

I

ପ୍ରତିବର୍ଷ ପରି ଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟ ଆମ ସ୍କୁଲରେ ବେଶ୍ ଆଗୁଆ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଚାଲିଲା। ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ମହାଶୟ ଆସିବେ। ସେଥିପାଇଁ ସ୍କୁଲରେ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଚାଲିବ। ତର୍କ ପ୍ରତିଯୋଗିତା, କବିତା ପାଠ, ସାଂସ୍କୃତିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଇତ୍ୟାଦି। ଭଲ କରୁଥିବା ପିଲାଙ୍କୁ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଯାଏ। ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କିଛି କିଛି ଦିଆଯାଏ। ସ୍କୁଲର ସବୁ ପିଲାଙ୍କୁ ଲଡୁ ବଣ୍ଟାଯାଏ।

ସବୁ ପିଲାଙ୍କୁ ଏକାଠି କରି ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଭଲ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବାଛୁଥିଲେ। ଯେଉଁମାନେ ଭଲ ଗୀତ ଗାଇ ପାରନ୍ତି, ଭଲ କହି ପାରନ୍ତି, ଇତ୍ୟାଦି। ଏ ବିଷୟରେ ମୋ ପାଖକୁ ମଧ୍ୟ ନୋଟିସ୍ ଆସିଥିଲା, କିନ୍ତୁ ସେ ବଛାବଛି ପାଇଁ ମୁଁ ପଠାଇ ନଥିଲି। ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ମୋତେ କାରଣ ପଚାରିବାରୁ ମୁଁ କହିଲି, ''ମୋ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନେ ଏଥିରେ ଭାଗ ନେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ।''

''କାହିଁକି ?''

''ଏ ସବୁ ତ କେବଳ ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ମହାଶୟଙ୍କୁ ଖୁସି କରିବା ପାଇଁ ଓ ପ୍ରଶଂସା ପାଇବା ପାଇଁ କରାଯାଉଛି ନା ?''

''ହଁ, ଏହା ହିଁ ଆମର ପ୍ରଥା ଓ ଅଧିକାରୀ ମହାଶୟ ମଧ୍ୟ ଏଇଆ ଚାହାନ୍ତି।''

"ଆଚ୍ଛା, ହୋଇଥିବ। କିନ୍ତୁ ମୋ ମନ ଏଥିରେ ମାନୁନାହିଁ। ମୁଁ ଏଥିରେ ଭାଗ ନେବି ନାହିଁ। ମୋ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନେ ମଧ୍ୟ ଆସିବେ ନାହିଁ।"

"ତେବେ ମୋତେ ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ଜଣାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଆପଣ ମୋ ସହ ସହଯୋଗ କରୁ ନାହାନ୍ତି ଓ ମୋ କାମରେ ବାଧା ଦେଉଛନ୍ତି।"

"ଆଚ୍ଛା, ଆପଣ ଲେଖି ପାରନ୍ତି। ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବି।"

"ଠିକ୍ ଅଛି, ତାହା ହିଁ ହେଉ।"

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ସେହି ରାଗରେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯୋଗ ଲେଖି ଅଧିକାରୀଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇଲେ।

କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ପିଲାମାନେ ବଛାଗଲେ। ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର ଓ ଭୀମଶଙ୍କର ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକ ଆବୃତ୍ତି ପାଇଁ, ଦେବ ସିଂହ ଓ ଖେମଚାନ୍ଦ କବିତା ପାଠ ପାଇଁ, ଚମ୍ପକ ଓ ରମଣୀକ, ନେମିଚାନ୍ଦ ଓ ସଜ୍ଜନ ଲାଲ ତର୍କ ପାଇଁ, ବାକି ପନ୍ଦର ଜଣ ମୋଟା ତାଗଡ଼ା ପିଲା କ୍ରୀଡ଼ା ପ୍ରଦର୍ଶନ ପାଇଁ।

ମୁଁ ମନେ ମନେ ରାଗି ଉଠିଲି, ଭାବିଲି; "ଧନ୍ୟ ଏ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ, ଆଉ ଧନ୍ୟ ଏ ସ୍କୁଲ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି। ଯେଉଁ ପିଲାମାନେ ବଛା ଯାଇଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର କାହାରି ବିଷୟ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ହିଁ ନାହିଁ। ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର ଓ ଭୀମ ଶଙ୍କରର କଣ୍ଠ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର, ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା, ଘରେ ସଂସ୍କୃତ ଶୁଣିଥିବେ, ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବଛାଯାଇଛି। କିନ୍ତୁ ବିଚରା ସେ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଯେତେ ଘୋଷିଲେ ମଧ୍ୟ ମନେ ରହେନି, ଘୋଷି ଘୋଷି ପ୍ରାଣ ବାହାରି ଯିବ। ତେବେ ଏ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଆଉ କ'ଣ ବା ହୋଇପାରେ! ମୁଁ ମନଦୁଃଖରେ ଘରକୁ ଗଲି। ଖାଇ ବସିଛି, ଏହି ସମୟରେ ବଡ଼ ଅଧିକାରୀଙ୍କର ଚିଠି ମିଳିଲା, "ଅଫିସରେ ଆସି ମୋତେ ଦେଖା କରନ୍ତୁ, କିଛି କାମ ଅଛି।" ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି କାମ କ'ଣ। ଭଗବାନଙ୍କ ନାଁ ନେଇ ମୁଁ ଅଫିସ୍‌ରେ ପହଞ୍ଚିଲି। ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯେ ସେ ରାଗରେ ତମତମ ହେଉଛନ୍ତି। ରାଗରେ ଓଠ ମଧ୍ୟ ଥରୁଛି। ମୋତେ ଦେଖି ପଚାରିଲେ, "ତୁମ

ପିଲାମାନେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ କାହିଁକି ଭାଗ ନେବେ ନାହିଁ? ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ କେତେଜଣ ବହୁତ ଭଲ ପିଲା ଅଛନ୍ତି।''

ମୁଁ ଭିତରେ ଶାନ୍ତ ଥିଲି। କିନ୍ତୁ କଥାରେ ମୋର ମଧ୍ୟ ରାଗ ଚଢ଼ି ଯାଇଥିଲା। ମୁଁ କହିଲି, ''ତେବେ କ'ଣ ଭଲ ପିଲା ସବୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ ଅଛନ୍ତି? ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଗରେ ନାଚି କୁଦି ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ମିଛ ପ୍ରଶଂସା ପାଇବା ପାଇଁ ଅଛନ୍ତି?''

ମୋର ଏ ଗରମ ଜବାବ ଶୁଣି ଅଧିକାରୀ ଟିକେ ଥଣ୍ଡା ପଡ଼ିଗଲେ। କହିଲେ, ''ଭାଇ, ଆମ ପାଇଁ ତ ଏସବୁ ନୂଆ ନୁହେଁ। ଗତ କେତେ ବର୍ଷ ଧରି ଡ୍ରାଇରେକ୍ଟର ଆସିଲେ ଏମିତି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସବୁ ଚାଲିଥାଏ।''

ମୁଁ ବି ଟିକିଏ ନରମ ହୋଇ କହିଲି, ''କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞା। ପ୍ରଥା ଯାହା ବି ହେଉ, ମୋ ମତରେ ଏହା ଠିକ୍ ନୁହେଁ। ଆମକୁ ତାହା ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ପଡ଼ିବ। ଏ ତ ପୂରା ଜାଲିଆତି ଆଉ ଉପରକୁ ଦେଖାଇ ଦେବା କଥା। ଏଥିରେ ଡ୍ରାଇରେକ୍ଟରଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଧୋକା ଦିଆ ଯାଉଛି।''

''ଆମେ ଯାହା ସବୁ ଦେଖାଇବା, ପିଲାଙ୍କୁ ମାରିପିଟି ଜବରଦସ୍ତ ଘୋଷାଇ ଶିଖାଇଥବା ନା? ଏ ତ ଆମ ପଢ଼ାର ସ୍ୱାଭାବିକ ଫଳ ନୁହେଁ। କେତେ ଦିନ ଧରି ରିହରସାଲ ଚାଲିବ, ଘୋଷା ଚାଲିବ। ତା'ପରେ ପିଲା ଶୁଆ ପରି ଗାଇ ଶୁଣାଇବେ। ତା' ମଧ୍ୟ ଷ୍ଟେଜ୍ ପଛରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ କରି। ଏହାଦ୍ୱାରା ପିଲାଙ୍କର ସମୟ ଓ ଶକ୍ତି ଉଭୟ ନଷ୍ଟ। ତାଙ୍କ ପାଠ ପଛେଇ ଯିବ। ଯେଉଁ କାମ ପାଇଁ ଯେଉଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବଛାଯାଇଛି, ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହଁନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ମାରିପିଟି ଯୋଗ୍ୟ କରାଯାଉଛି।''

''କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଜାଲିଆତି କଥା କେଉଁଠୁ ଆସିଲା?''

''ଜାଲିଆତି ହେଉଛି, ଯେତେବେଳେ ଆମେ ଡ୍ରାଇରେକ୍ଟରଙ୍କୁ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଚାହୁଁଛେ ଯେ ଆମ ପିଲାମାନେ କେତେ ଭଲ, ସ୍କୁଲ କେତେ ସୁନ୍ଦର। କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଆମେ କ'ଣ, ତା' ଆମେ ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣିଛେ।''

ଅଧିକାରୀ କିଛି ସମୟ ଚୁପ୍ ରହି ଭାବିଲେ। ମୁଁ ପୁଣି କହିଲି, ''ଆଜ୍ଞା, ଆମେ ତ ଛଳନା କରୁଛେ। ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆମେ ସେହି ରାସ୍ତାରେ ନେଇ ଯାଉଛେ। ଆମ ଅଧିକାରୀ ମଧ୍ୟ ଆମ ଉପରେ ଖୁସି

ହେବାର ଅଭିନୟ କରି ପୁରସ୍କାର ଦେଲାବେଳେ କହିବେ, ''ଏ ପିଲାମାନେ ଯେଉଁ ବୁଦ୍ଧିମତା, ରଚି ଆଉ ଯୋଗ୍ୟତାର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି, ଏଥିପାଇଁ ମୁଁ ବହୁତ ଖୁସି। ଏମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କିଛି ପିଲାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଆସେ ଯେ ସେମାନେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଜଣେ ଜଣେ ବିଦ୍ୱାନ, ଭଲ ନାଗରିକ ବା ପ୍ରକୃତ ମଣିଷ ହେବେ। ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ପାଇଁ କିଛି ପୁରସ୍କାର ରଖାଯାଇଛି। ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ମୁଁ ହାର୍ଦ୍ଦିକ ସ୍ୱାଗତ ଜଣାଉଛି। ଆଜି ସେହି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପୁରସ୍କାର ଦେବା ସମୟରେ ମୋତେ ବହୁତ ଖୁସି ଲାଗୁଛି।'' କିନ୍ତୁ କ'ଣ ଏକଥା ସେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟରୁ କହୁଥିବେ? କ'ଣ ସେ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି ଯେ ସାରା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କେବଳ ତାଙ୍କୁ ଖୋସାମତ୍ କରିବା ପାଇଁ? ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଯଦି ଘୋଷାଇ ଦିଆ ନଯାଏ, ଏତେ ପରିଶ୍ରମ କରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାନଯାଏ, ତେବେ ଏମାନେ କିଭଳି ବିଦ୍ୱାନ, ନାଗରିକ ବା ମଣିଷ ହେବେ, ତାହା ଆପଣ, ମୁଁ ଓ ପିଲାମାନଙ୍କର ବାପା ମା' ସମସ୍ତେ ଭଲ କରି ଜାଣନ୍ତି।

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ତୁମେ ପଢ଼ିଛ ଗୁଡ଼ାଏ, କିନ୍ତୁ ଅଭିଜ୍ଞତା କିଛି ନାହିଁ। ବ୍ୟବହାରିକ ଜ୍ଞାନ ତୁମର କଞ୍ଚା। ତୁମ ପାଇଁ ସବୁ ଜିନିଷ କେବଳ ନୀତି ନିୟମରେ ବନ୍ଧା। କିନ୍ତୁ ମୋତେ ସବୁ ଦିଗକୁ ଦେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ସେ କଥା ସତ, ତଥାପି ମୁଁ ଏଥିରେ ଭାଗ୍ ନେଇ ପାରିବି ନାହିଁ। ଏ ପ୍ରହସନ ମୁଁ ସହି ପାରିବି ନାହିଁ।''

''ତେବେ ତୁମେ କ'ଣ କରିବ?''

''ମୋ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଆପଣ ଏ ଛଳନାରୁ ମୁକ୍ତ ରଖନ୍ତୁ।''

''କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ତ ଅସୁବିଧା ବହୁତ ହେବ। ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଧିକାରୀ ମୋତେ କ'ଣ କହିବେ? ମୋର ଅସୁବିଧା କେତେ ବଢ଼ିଯିବ! ମୋର ତ ଆଶା ଥିଲା ଯେ ତୁମ ଶ୍ରେଣୀର ଭଲ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ଆହୁରି ଖୁସି ହୋଇଯିବେ। କିନ୍ତୁ ତୁମେ ତ......

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆପଣ ମୋତେ ଏଥିରୁ ଦୂରେଇ ରଖନ୍ତୁ। ମୁଁ ଡ଼ାଇରେକ୍ଟରଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ପାଇଁ କିଛି କରିବି। ମୁଁ ଏମିତି କିଛି କରିବି, ଯାହା ଫଳରେ ପିଲାଙ୍କର ସମୟ, ଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ ହେବନି। ତାଙ୍କୁ ଛଳନା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବନି।

ମୁଁ କହିଲି, ''ମୁଁ ଏଥିରେ ଭାଗ ନେଇ ପାରିବି ନାହିଁ। ଏ ପ୍ରହସନ ମୁଁ ସହି ପାରିବି ନାହିଁ।''

ଆପଣ ତାଙ୍କୁ ଆମ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଆଣିବେ। ମୋର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ମୋ କାମ ଦ୍ୱାରା ଆପଣ ଓ ସେ ଦୁହେଁଯାକ ଖୁସି ହୋଇଯିବେ।''

ସେ କିଛି ସମୟ ଭାବିଲେ। ତାପରେ ଅଳ୍ପ ହସି ମୋତେ କହିଲେ, ''ଆଚ୍ଛା, ତୁମେ ଗୋଟିଏ କାମ କର। ମୁଁ ତୁମ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଚିଠି ଲେଖି ଦେଉଛି। ସେ ତୁମକୁ ଏ ସବୁଥିରୁ ମୁକ୍ତ ରଖିବେ। କିନ୍ତୁ ଦେଖ, ତୁମେ ତାଙ୍କୁ ଚିଡ଼ାଇବନି। ସେ ବିଚରା ପୁରୁଣାକାଳିଆ ଲୋକ। ତୁମେ ସିନା ଉତ୍ସାହଭରା ଯୁବକ। ମତେ ତ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ପଡ଼ିବ। ଆଉ ତୁମେ ଜାଣ, 'ସେ କି କଷ୍ଟର କାମ।''

ମୁଁ ମନେ ମନେ ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରି କହିଲି, ''ମୁଁ ତେବେ ଆସୁଛି ଆଜ୍ଞା ?''

ଆଜି ସ୍କୁଲରେ ପୂରା ଧୁମ୍‌ଧାମ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଚାଲିଛି। ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ଆସିବେ।

ଛୋଟ ବଡ଼ ଅଧିକାରୀ, ଗାଁ ଲୋକ, ପିଲା ଓ ଶିକ୍ଷକ ସମସ୍ତେ ଆସି ଗଲେଣି। ମୋ ସାଙ୍ଗ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଛାତି ଧଡ଼ପଡ଼ ହେଉଥିଲା।

ତଥାପି ସେମାନେ ସ୍ଥିର ହୋଇ କାମ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ। ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ସ୍କୁଲର ଦୁଷ୍ଟ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଡ଼ାକି, ଧମକାଇ କହିଲେ, "ଦେଖ, ବଦମାସ ଦଳ, ଟିକିଏ ବି ପାଟି ବା ଗଣ୍ଡଗୋଳ କରିଥିବ ତ କାଲି ତୁମ ପିଠିରୁ ଛାଲ ଉତ୍ତାରି ଦେବି। ବୁଝିଲ!"

ତାଳିମାଡ଼ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଭିତରେ ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ଆସିଲେ। ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ସ୍କୁଲରେ ବାର୍ଷିକ ବିବରଣୀ ବେଶ୍ ଛଟା ଗାଳି ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ। ଦାମ୍ଭିକତାର ଅଭିନୟ କରି ଖୁବ୍ ବଡ଼ ପାଟିରେ ସେ ପଢ଼ୁଥାନ୍ତି। ସତେ ଯେପରି ସେ ମୋଟେ ଥରୁ ନାହାଁନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ବିବରଣୀ ଶେଷ ହେଲା ବେଳକୁ ସେ ଝାଳରେ ଗୋଟାପଣେ ଭିଜି ଯାଇଥିଲେ ଓ ତା'ଙ୍କ ଗଳା ବସି ଆସିଥିଲା। ଏହାପରେ କବିତା ପାଠ ଓ ନାଟକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଆରମ୍ଭ ହେଲା। ପିଲାମାନେ ଗ୍ରାମୋଫୋନ୍ ପରି କବିତା ଶୁଣାଇଲେ। ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ କିଛି ବି ଭାବ ନଥିଲା। ସେମାନେ ହାତଗୋଡ଼ ହଲେଇ ବଡ଼ ଯୋରରେ ବୋଲୁଥା'ନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର କଥା ଯେ ଯେଉଁ କବିତା ସବୁ ବଛାଯାଇଥିଲା ସେ ସବୁ ଭଲ ଭଲ କବିଙ୍କର ସୁନ୍ଦର ଲେଖା ହୋଇଥିଲେ ମଧ ଏତେ କଠିନ ଥିଲା ଯେ ପିଲାମାନେ ସେସବୁ କିଛି ବୁଝି ପାରି ନଥିଲେ। ବିଚରାମାନେ ନବୁଝି ପଢ଼ୁଥିଲେ ଓ ଅଭିନୟ କରୁଥିଲେ। ସଂଳାପଗୁଡ଼ିକ ଉପଦେଶପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା। ଯେଉଁ ଉପଦେଶ ବଡ଼ଙ୍କ ମୁହଁରେ ଶୋଭା ପାଇବା କଥା, ସେ ସବୁ ପିଲାଙ୍କ ମୁହଁରେ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ଲାଗୁଥିଲା। ଉପଦେଶର୍ଭ ଏ ପ୍ରହସନ ବଡ଼ ଖାପଛଡ଼ା ଲାଗୁଥିଲା। କେବଳ ମୁଁ ନୁହେଁ, ଖୋଦ୍ ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ମଧ ଏ ସବୁ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ। ତେଣୁ ସେ ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସୁଥିଲେ। ମୋର ସାଥି ଶିକ୍ଷକମାନେ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ହୋଇ ଦେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ଏହା ହିଁ ଅନୁଭବ କରିଥା'ନ୍ତେ।

ସଭା ଶେଷ ହେଲା। ଅଧିକାରୀ ବହୁତ ଖୁସି। ପୁରସ୍କାର ବଣ୍ଟାଗଲା। ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ, ଅଧିକାରୀ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ସମସ୍ତେ ଆଜିର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଥିଲା ଭଳି ଜଣା ପଡୁଥିଲେ। ବଡ଼ ଅଧିକାରୀ ଭଦ୍ରାମୀ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କହିଲେ, "ଆପଣଙ୍କ ସ୍କୁଲର କାମ ଦେଖି ମୁଁ ବହୁତ ଖୁସି।"

ଏହି ସମୟରେ ଆମ ଅଧିକାରୀ ଡ଼ାଇରେକ୍ଟରଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ,

''ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷକ ଆପଣଙ୍କୁ କିଛି କାମ ଦେଖାଇବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି। ଏହି ପରଦା ପଛରେ ସେ ତା'ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି।''

ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ବଡ଼ ଉଦାର ମନରେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ରାଜି ହୋଇଗଲେ। ମୁଁ ପରଦା ପଛକୁ ଚାଲିଗଲି। ତିନି ଥର ଘଣ୍ଟି ବାଜିଲା ଓ ମୁଁ ପରଦା ଖୋଲି ଦେଲି। ମୁଁ ମଝିରେ ଓ ଚାରିପଟେ ମୋ ପିଲାମାନେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥା'ନ୍ତି। ପ୍ରତିଦିନ ଗାଉଥିବା ଗୀତରୁ ଗୋଟିକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ରୂପରେ ଆମେ ଗାଇଲୁ। ସମସ୍ତେ ଚୁପଚାପ ବସି ଦେଖୁଥିଲେ। ହଠାତ୍ ପୁଣି କ'ଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଆରମ୍ଭ ହେଲା।

ପ୍ରାର୍ଥନା ପରେ ପିଲାମାନେ 'କଚେରୀ ମୁଁ ଯିବି' ନାଟକ ଆରମ୍ଭ କଲେ। ଜଣେ ପିଲା ମୂଷା ହୋଇଥିଲା ଅଣ୍ଟାରେ ଖଣ୍ଡେ ରସି ବାନ୍ଧି ସେ ତା'ର ଲାଞ୍ଜ ତିଆରି କରିଥିଲା। ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ କନାକନା ବାନ୍ଧି ହାତ ଓ ଗୋଡ଼ ଲଗାଇ ଚିଁ ଚିଁ କରି ଡ଼େଉଁଥିଲା। ନାଟକଟିରେ ଜଣେ ଜଣେ ପିଲା ଦର୍ଜୀ, ବଣିଆ, ମୃଦଙ୍ଗବାଲା ଓ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ। ମୁଁ ରାଜାଙ୍କ ସିପାହୀ ହୋଇଥିଲି।

ସମସ୍ତେ ସବୁଦିନ ଭଳି ସାଧାରଣ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିଥିଲେ। ରାଜା ହୋଇଥିବା ପିଲାଟି ଟେବୁଲ ଉପରେ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ ବସିଥିଲା। ସେ ତା'ର ଟୋପିକୁ ଟିକେ ବଙ୍କା କରି ପିନ୍ଧିଥିଲା। ମୁଁ ସିପାହୀ ଭାବରେ ମୋ ନିଶକୁ ମୋଡ଼ି ଉପରକୁ କରି ଦେଇଥିଲି। ମୁଣ୍ଡରେ ପଗଡ଼ି ଭିଡ଼ିଥିଲି ଓ ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଛୁରୀଧରି ଥିଲି। ମୃଦଙ୍ଗବାଲା ଗୋଟିଏ ମୃଦଙ୍ଗ ଧରିଥିଲା। ବାକି ସବୁ ପିଲାମାନେ ଖାଲି ହାତରେ ଥିଲେ।

ଆମର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ପୂରା ସାଦାସିଧା ଥିଲା। ପରଦା ପଛରେ ଗୋଟିଏ ପଟାରେ ପୂରା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା। ଘରଟି ସଫା ସୁତୁରା ଥିଲା। ଜଣେ ପିଲା ଘରୁ ମାଗିଆଣି ଛୋଟ ଦରି ଗୋଟିଏ ତଳେ ବିଛେଇ ଦେଇଥିଲୁ। ରଙ୍ଗମଞ୍ଚକୁ ସଜାଇବା ପାଇଁ ସ୍କୁଲରେ କିଛି ନ ଥିଲା। ତଥାପି ନିମ୍ବ ଓ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଡ଼ାଳ ପତ୍ରରେ କାନ୍ଥସବୁ ସଜାଇ ଦେଇଥିଲୁ। ଚଟାଣ ଉପରେ ରଙ୍ଗୀନ ଖଡ଼ିରେ ପିଲାମାନେ ନିଜ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ଚିତ୍ର ସବୁ କରିଥିଲେ। ମୂଷାର ନାଟକ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଓ ସରିଲା। ସମସ୍ତେ ଚୁପ୍‌ଚାପ

ଦେଖିଲେ। ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ସ୍କୁଲର ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ମଜା ଲାଗୁଥାଏ। ବଡ଼ମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଭାବୁଥିଲେ, ''ଏ ନୂଆ କଥା କ'ଣ ?''

ପିଲାମାନେ ନାଟକଟି ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର କରୁଥା'ନ୍ତି। କିଛି ଭୁଲ କରୁ ନ'ଥାନ୍ତି। ପଛରୁ ତାଙ୍କୁ କେହି କହୁ ନଥା'ନ୍ତି। ଯେଉଁଠି ସାମାନ୍ୟ ଭୁଲର ସୂଚନା ମିଳୁଥାଏ, ମୁଁ ସିଧାସଳଖ ତାକୁ ସଜାଡ଼ି ଦେଉଥାଏ। ଦ୍ୱିତୀୟ ନାଟକ ଥିଲା ''ବୁଢ଼ୀ'' ଓ ତୃତୀୟଟି ''ଠେକୁଆ''।

ନାଟକ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପରଦା ଥିଲା। ମଞ୍ଚପାଇଁ ଅନ୍ୟ କିଛି ଦୃଶ୍ୟ ବା ଚିତ୍ର ନଥିଲା। ପିଲାମାନେ କେତେବେଳେ ମୁଣ୍ଡରେ କିଛି ପକାଇ ଦେଉଥା'ନ୍ତି ତ କେତେବେଳେ ହାତରେ କିଛି ଧରୁଥା'ନ୍ତି। ବାକି ସବୁ ମଜା ଆସୁଥିଲା ପିଲାଙ୍କ ଅଭିନୟରୁ।

ଗୋଟିଏ ପ୍ରାର୍ଥନା ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଶେଷ ହେଲା। ମୁଁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଉପରକୁ ଆସିଲି। ନାଟକର ମ୍ୟାନେଜର ଭଳି ମୁଁ କହିଲି, ''ଭଦ୍ରମଣ୍ଡଳୀ! ଆଗ୍ରହର ସହ ଆମର ନାଟିକାଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିଥିବାରୁ ଆମେ ଆପଣଙ୍କୁ ହାର୍ଦ୍ଦିକ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଉଛୁ। ଏ ବିଷୟରେ ମୋର କିଛି କହିବାର ଅଛି। ଆପଣମାନେ ଦୟାକରି ଶୁଣିବେ ବୋଲି ଆଶା।''

''ଏମାନେ ସବୁ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲା। ଡ଼ାଇରେକ୍ଟରଙ୍କ ଆସିବା ଅବସରରେ ଯେତେବେଳେ ନାଟକ କରିବା କଥା ଉଠିଲା, ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ବଡ଼ ଉତ୍ସାହରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ। ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କାହାଣୀ ବଛା ହୋଇଗଲା। ଯେଉଁ ଗପ ସବୁ ସେମାନେ ପଢ଼ିଥିଲେ ଓ ଶୁଣିଥିଲେ, ସେ ସବୁକୁ ସେମାନେ ଆଜି ନାଟକ ରୂପରେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲେ। ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ବିନା ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ସେମାନେ ଯେପରି ନାଟକ କରନ୍ତି, ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କଲେ। ଆମ ଶ୍ରେଣୀରେ କିଛି ଘୋଷାଯାଏ ନାହିଁ। ପିଲାମାନେ ଗପଗୁଡ଼ିକୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ଭାବରେ ମନେ ରଖି ଥା'ଆନ୍ତି। ତେଣୁ କାହାର କଣ କହିବା ଓ କରିବା କଥା, ତା' ସେମାନେ ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣନ୍ତି। ତେଣୁ ମଞ୍ଚ ଉପରେ ନିଜ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଖାପ ଖୁଆଇ କହି ପାରନ୍ତି। ଏହା ଆପେ ଆପେ ନାଟକ ହୋଇଯାଏ। ପିଲାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ପାର୍ଟ ଘୋଷିବାକୁ ପଡ଼େନି। ସିନ୍ ସିନେରୀ ଓ ବେଶ ପୋଷାକ ତ ନାଟକରେ ମାମୁଲି,

ଅସଲ କଥା ହେଉଛି ଅଭିନୟ ଓ ଭାବ ପ୍ରଦର୍ଶନ। ଆମେ ଆମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏହା ଉପରେ ଯୋର ଦେଉ। ବେଶ ପୋଷାକ ଉପରେ ନୁହେଁ। ଫଳରେ ପିଲାର ଅଭିନୟ ଶକ୍ତିର ପୂରା ବିକାଶ ହୋଇପାରେ। ଆପଣ ଏବେ ଯେଉଁ ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିଲେ, ସେଥିରୁ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ପ୍ରମାଣ ପାଇଥିବେ। ମୋ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରକାର କାମ ବହୁତ ମଜା ଲାଗେ। ସେମାନେ ଅନ୍ତରର ସହ ଏ କାମ କରିବାକୁ ଚାହାଁନ୍ତି। ସେମାନଙ୍କୁ କେବେ ପ୍ରଶଂସା କରିବା, ପୁରସ୍କାର ଦେବା ଦରକାର ପଡ଼େ ନାହିଁ। ଏହି କାମରେ ଭାଗ ନେବାରେ ହିଁ ସେମାନେ ପୂରା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ।''

''ଭଦ୍ରଗଣ! ଆପଣଙ୍କ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ପିଲାଙ୍କ ନାଟକ ପ୍ରତି ଆଦର ପାଇଁ ମୁଁ ପୁଣିଥରେ ଆପଣଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଉଛି।''

ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ମହାଶୟ ବହୁତ ଖୁସି ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ। ସେ ଇଂରାଜୀରେ ଯାହା କହିଲେ ତା'ର ମର୍ମ ଏହିପରି ଥିଲା:

''ଆମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ମନୋଜ୍ଞ ଅନୁଭୂତିଟି ପାଇଲେ, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଉଭୟ ଛାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଅଭିନନ୍ଦନ ନଜଣାଇ ରହିପାରୁ ନାହିଁ। ଏହା ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ହୋଇଥିଲା। ମୋତେ ଲାଗିଲା, ସତେ ଯେପରି ମୁଁ ମୋ ଦେଶ- ଇଂଲାଣ୍ଡର ଗୋଟିଏ ନୂଆ ସ୍କୁଲରେ ଅଛି। ମୂଷା, ଦର୍ଜୀ, ରାଜା ଇତ୍ୟାଦି ଭାବରେ ଛୋଟ ପିଲାଙ୍କର ସ୍ୱତଃସ୍ଫୁର୍ତ୍ତ ଓ ନିର୍ଭୟ ଅଭିନୟ ଆବୃତ୍ତି ଅତୀତର କଥା। ଏହା ଗୋଟିଏ ଭୟଙ୍କର ରାକ୍ଷସ ଭଳି। କୁନି କୁନି ପିଲାଙ୍କର ଆତ୍ମାକୁ ଏହା ମାରିଦିଏ।''

କିଛି ସମୟ ରହି ସେ ପୁଣି କହିଲେ, ''ମୁଁ ପୁଣି ଥରେ କହୁଛି ଯେ ଆଜିର ନୂଆ ଅଭିନୟ ଦେଖି ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଖୁସି। ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ପୁରସ୍କାର ଦେବି ନାହିଁ। ଅଭିନୟ କଲାବେଳେ ସେମାନେ ଯେଉଁ ନିଷ୍କପଟ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ, ତାହା ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ପୁରସ୍କାର। ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ଆଜି ଖୁବ୍ ଖୁସି। ବହୁତ ବହୁତ ଖୁସି।

ସଭା ଶେଷ ହେଲା। ଲୋକମାନେ ନିଜ ନିଜ ଘରକୁ ଗଲେ।

ଅଧିକାରୀଙ୍କର ଖୁସିର ସୀମା ନ ଥିଲା। ସେ ଡ଼ାଇରେକ୍ଟରଙ୍କ ସହ ମୋର ପରିଚୟ କରାଇ ମୋର ପ୍ରୟୋଗ ବିଷୟରେ କହିଲେ। ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର

ମୋ ସହ ହାତ ମିଳାଇ କହିଲେ, ''ସାବାସ ! ତୁମେ ବାସ୍ତବିକ ସଫଳ। ତୁମର ପ୍ରୟୋଗ ଚାଲୁରଖ। ଏହା ହିଁ କିଛି କାମର କଥା। ବାକି ସବୁ ନିରର୍ଥକ, ମୂଲ୍ୟହୀନ !''

ଡ଼ାଇରେକ୍ଟରଙ୍କ ଏହି କଥାରେ ଆମ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ମନ ଗର୍ବରେ କିପରି ଫାଟି ପଡୁଥିବ, ସେ କଥା ନିଜେ ହିଁ ଭାବନ୍ତୁ ! ମୁଁ ତ ଭାରି ଖୁସି ହୋଇଗଲି।

ଖୁସି ମନରେ ମୁଁ ଘରକୁ ଫେରିଲି। ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ମହାଶୟ ମୋ ସହ ହାତ ମିଳାଇ ମୋତେ ସାବାସ ଦେଇଛନ୍ତି। ଏହା ମୋର ଖୁସି ହେବାର ଗୋଟିଏ କାରଣ। କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ କାରଣ ହେଉଛି, ମୋ ପ୍ରୟୋଗକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥିଲା। ମୁଁ ଭାବିଲି ଯେ ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ମହାଶୟ ତ ଜଣେ ରାଜନୈତିକ ଲୋକ। ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ସ୍କୁଲ ଓ ନୂଆ ଶିକ୍ଷା ନୀତି ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ କ'ଣ ଜଣା ? କିନ୍ତୁ ପରେ ଶୁଣିଲି ଯେ ସେ ତାଙ୍କ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ୟୁରୋପର ଗୋଟିଏ ନୂଆ ପ୍ରକାରର ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢ଼ାଉଛନ୍ତି। ଏଥିଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କର ନୂଆ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରତି ଏତେ ଆଦର।

ରାତିରେ ଦୁଇ ଚାରିଜଣ ସାଥି ଶିକ୍ଷକ ମୋତେ ଭେଟିବା ପାଇଁ ଆସିଲେ। ସେମାନେ ଆଜିର ଘଟଣା ବିଷୟରେ ମୋତେ ପଚାରି ବୁଝିଥିଲେ। ସେହି ସମୟରେ ଅଧିକାରୀଙ୍କର ଚିଠି ଆସିଲା ଓ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ବାହାରିଲି।

ଅଧିକାରୀ ଆଜି ବହୁତ ଖୁସିଥିଲେ। ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ସ୍କୁଲ ଉପରେ ଖୁସି ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ। ଯାଉ ଯାଉ ମୋତେ ବସିବାକୁ କହି ଆରମ୍ଭ କଲେ, ''ଭାଇ, ମୋତେ କୁହତ, ଯେ ପିଲାମାନେ ନାଟକ ଘୋଷିଥିଲେ କି ନାହିଁ ?''

ମୁଁ ଓଲଟା ପଚାରିଲି, ''କୁହନ୍ତୁ ତ, ସେମାନଙ୍କ କାମ ଦେଖି ଆପଣଙ୍କ ମନକୁ କ'ଣ ଆସିଲା ?''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ମୁଁ ତ ବହୁତ ଖୁସି। କିନ୍ତୁ ପିଲାମାନେ କେମିତି ଏସବୁ ମନେ ରଖିଥିବେ ? ସେମାନେ ତ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ଅଭିନୟ କରୁଥିଲେ, କଥା କହୁଥିଲେ !

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆପଣଙ୍କ କଥା ସତ। ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଗପ ଶୁଣାଇଥିଲି।

ଗପ ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗିଥିଲା । ଗପର ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥାନରେ ସେମାନେ ନିଜେ ଥିଲା ଭଳି କଳ୍ପନା କଲେ । ଗପର ଯାହା ସବୁ ସେମାନେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ, ତାକୁ ହିଁ ନିଜ ଭାଷାରେ କେବଳ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ।’’

ଅଧିକାରୀ ପଚାରିଲେ, ‘‘କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଅଭିନୟ ଶିଖାଇଲା କିଏ ?’’

ମୁଁ କହିଲି, ‘‘କିଏ ଶିଖାଇବ ? ଆମେ ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ଖେଳ ଭଳି ନାଟକ କରୁ । ମୁଁ ନିଜେ ବି ସେଥିରେ ଭାଗ ନିଏ । ମୁଁ ମୋ ନିଜ ଚରିତ୍ର ମୋତେ ଯେମିତି ଆସେ ଅଭିନୟ କରେ । ପିଲାମାନେ ବି ତାଙ୍କ ତାଙ୍କର ଅଭିନୟ କରନ୍ତି ।’’

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ‘‘କିନ୍ତୁ ଏହା କିପରି ହୋଇ ପାରୁଛି ? ଏ ସବୁ ତ ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନି ।

ମୁଁ କହିଲି, ‘‘ପିଲାମାନଙ୍କର ଆଖି ସବୁବେଳେ ଖୋଲା । ସେମାନେ ଦର୍ଜୀ, ବଢ଼େଇ, କୁମ୍ଭାର, ମୂଷା ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଶୁଣୁଛନ୍ତି । ଗପରେ ବି ତାଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ପିଲାଙ୍କର ପ୍ରଖର କଳ୍ପନାଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ତାଙ୍କର ଅନୁଭୂତି ଓ କଳ୍ପନା ଶକ୍ତିକୁ ମିଶାଇ ଅଭିନୟ କରିପାରନ୍ତି । ଯିଏ ଯେମିତି ପାରିଲା, ସେ ସେମିତି କଲା । ସେମାନେ ନିଜେ ଏସବୁକୁ ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତି । ଅନୁଭବ ଓ କଳ୍ପନା ଶକ୍ତିକୁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଉପରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ବାଟ ସେମାନେ ଖୋଜି ବାହାର କରନ୍ତି ।’’

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ‘‘ଏ ତ ବଡ଼ ଗଭୀର ଓ କଠିନ କଥା ।’’

ମୁଁ କହିଲି, ‘‘ଆଜ୍ଞା ହଁ, କିନ୍ତୁ ପିଲାମାନେ କ’ଣ ଏତେ କଥା ଭାବି କାମ କରନ୍ତି ? ମୁଁ କେବଳ ଆପଣଙ୍କୁ ଅଲଗା ଅଲଗା କରି ବୁଝାଉଛି ନା !’’

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ‘‘ଓହୋ ବୁଝିଲି ! ଆଜି ତ ତମେ ଖୁବ ସୁନ୍ଦର କାମ କଲ । ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ଆଜି ବହୁତ ଖୁସି ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ।’’

ମୁଁ କହିଲି, ‘‘ସେ ଖୁସି ନ ହୋଇଥିଲେ ବି ଆମର ନାଟକ ଚାଲିଥା’ନ୍ତା ।’’

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ‘‘କିନ୍ତୁ ତୁମେ ତୁମର ଏ ପ୍ରୟୋଗ ବିଷୟରେ ମୋତେ ତ କେବେ କିଛି କହିନ । ବୋଧହୁଏ ତୁମର ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ, ବା

ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ସତ କଥା। ମୁଁ କେବେ ସେମାନଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି କହିନି। ସେମାନେ ତ ଭାବନ୍ତି ଯେ ଏ ସବୁ ବାଜେ କଥା। ସେମାନେ ତ ଷାଣ୍ମାସିକ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ସାରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ।''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ- ''କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ସୂଚନା ମଧ୍ୟ ନପାଇଲେ କେମିତି ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆମେ ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ବାହାରକୁ ବୁଲିଯାଉ। ସେଠି ଖେଳରେ ଏ ସବୁ କରୁ। ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଚାଦର ନେଇଯାଏ। ତାକୁ ଆମେ ପରଦା କରୁ। ଦୁଇଜଣ ପିଲା ସେ ପରଦାକୁ ଧରି ଛିଡ଼ା ହୁଅନ୍ତି। ଅଭିନୟ କଲାବାଲା ଗୋଟିଏ ପଟରେ ଦେଖିଲାବାଲା ଆର ପଟରେ ରହନ୍ତି।''

ଅଧିକାରୀ ପଚାରିଲେ, ''ଏ କଥା ସତ ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ପୂରା ସତ କହୁଛି।''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ଆଚ୍ଛା, ଏଣିକି ମୁଁ ମୋର ସ୍କୁଲ ମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତି ଶ୍ରେଣୀରେ ନାଟକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ରଖିବି। ଡ଼ାଇରେକ୍ଟରଙ୍କୁ ତ ଏ ବହୁତ ପସନ୍ଦ। ପ୍ରକୃତରେ ନାଟକ ଗୁଡ଼ିକ ବହୁତ ଭଲ ହୋଇଥିଲା। ରେସିଟେସନ୍ ଇତ୍ୟାଦି ନ ରଖିଲେ କ୍ଷତି ବି କ'ଣ ହେବ ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ତାହା ହିଁ ତ ମୋ କହିବା କଥା। ଆପଣ ଯାହା ଚାହାନ୍ତି କରନ୍ତୁ।''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ହଁ, ମୁଁ ସେଇଆ କରିବି। ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ବି ତ କହୁଥିଲେ ଯେ ଏ ଘୋଷିବା କାମର ବିନାଶ ହେଉ। ମୋର ମଧ୍ୟ ସେଇ ଘୋଷିହେବାର ଦିନଗୁଡ଼ିକ ଭଲ ଭାବରେ ମନେ ଅଛି। ଅବଶ୍ୟ ପିଲାଦିନୁ ମୁଁ ଟିକିଏ ଚାଲାକ। ତେଣୁ ମୋର ବେଶୀ ଅସୁବିଧା ହୋଇନାହିଁ। ଅନ୍ୟମାନେ ତ ଘୋଷି ଘୋଷି ମରିଯାଉଥିଲେ।

ମୁଁ ମନେମନେ ହସୁଥିଲି। ମୁଁ ଭାବୁଥିଲି, ଯାହାହେଉ ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ଆସିବାରୁ ଅନେକ କିଛି ହୋଇଗଲା। ମୋ ପ୍ରୟୋଗରେ ଆଜିର ଏ ଅନୁଭୂତିର ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ। ମୁଁ ଘରକୁ ଯାଇ ଶୋଇଗଲି।

II

ଷାଣ୍ମାସିକ ପରୀକ୍ଷା ପାଖେଇ ଆସୁଥିଲା। ଅନ୍ୟ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀରେ ପାଠ ସବୁ ଦୋହରେଇବା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଥିଲା। ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ, ଗଣିତ ସାହିତ୍ୟ ସବୁର ଘୋଷା ପୁଣି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଥିଲା। ପରୀକ୍ଷା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ଆମେ ବହୁତ ପଛରେ ପଡ଼ିଥିଲୁ। ତଥାପି ପରୀକ୍ଷା ତ ଦେବାକୁ ହିଁ ହେବ।

ମୋର ପାଠ ଦୋହରେଇବା ଦରକାର ପଡ଼େନି। ତେଣୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ମୋର ଥିଲା। ପିଲାମାନେ ନିଜେ ନିଜେ ପାଠ ଦୋହରାଇ ନିଅନ୍ତି, ନହେଲେ ଆମର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଭିତରେ ସେ ସବୁ ଆପେ ଆପେ ହୋଇଯାଏ। ଯେମିତି ପଦ୍ୟାନ୍ତର ଖେଳବେଳେ କବିତାଗୁଡ଼ିକର ପୁନରାବୃତ୍ତି ଚାଲିଥାଏ। କିନ୍ତୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ଭୂଗୋଳ, ବ୍ୟାକରଣ ଓ ବିଜ୍ଞାନ ପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ନଥିଲା। ଏବେ ବ୍ୟାକରଣ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ଭାବିଲି। ଏମିତି ତ ବ୍ୟାକରଣ ଅତି କଠିନ ଏବଂ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ନିରସ ବିଷୟ। ସେଥିରେ ତେଣୁ ପିଲାଙ୍କର ମୋଟେ ଆଗ୍ରହ ନଥାଏ। କାହିଁକି ବା ରହିବ? ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାକୁ ପଦଚ୍ଛେଦରେ ବା କି ଆନନ୍ଦ ମିଳିବ? ତା'ର ଜୀବନରେ ଏହା କେଉଁ କାମରେ ଆସିବ? ବ୍ୟାକରଣର କେଉଁ ସ୍ତରରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ପିଲା କହିବ ଯେ- 'ବାଃ, ଏଥିରେ ତ ବହୁ ମଜା! ଏ ତ ବହୁତ ଉପଯୋଗୀ କଥା।' ଏହି କାରଣରୁ ମୋର ମତ ଥିଲା ଯେ ବ୍ୟାକରଣ ପାଠ ଅଳ୍ପ ବୟସର ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ନୁହେଁ। ଏହା ବଡ଼ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁମାନେ ଭାଷା ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଉଥିବେ। ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ପିଲାଙ୍କର ରୁଚି ନାହିଁ ଏବଂ ତାକୁ ପଢ଼ାଇବା କଷ୍ଟ, ସେ ବିଷୟଟା ଜୋର୍ ଜବରଦସ୍ତ ପଢ଼ାଇବା କ'ଣ ଦରକାର? ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିଖିବା ପାଇଁ ତ ଆହୁରି ଅନେକ ବିଷୟ ରହିଛି।

କିନ୍ତୁ ମୋତେ ତ ଏ ପ୍ରୟୋଗ ପୂରା କରିବାକୁ ହିଁ ହେବ। ସବୁ ବିଷୟରେ ପିଲାମାନେ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାର ଯେଉଁ ସର୍ତ୍ତ ରହିଛି, ଅନ୍ତତଃ ତାକୁ ତ ମାନିବାକୁ ହେବ। ତା'ଛଡ଼ା ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୁଁ ବ୍ୟାକରଣ ଶିକ୍ଷା

ବିଷୟରେ ଏକମତ ନହେବା କାରଣରୁ ତାକୁ ତ ପୂରା ଛାଡ଼ି ଦେଇ ପାରିବିନି। ଏପରି ବିଷୟକୁ ସହଜରେ ଓ ଭଲ ଭାବରେ ପଢ଼ାଇବାର ଉପାୟ ମୋତେ ବାହାର କରିବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ।

ମୁଁ ବ୍ୟାକରଣ କୋର୍ସ ପୂରା ପଢ଼ିଲି। ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣ, ସର୍ବନାମ, କ୍ରିୟାପଦ ଇତ୍ୟାଦି ତ ଘୋଷିଦେଇ ହେବ, କିନ୍ତୁ ବୁଝିବା ବଡ଼ କଷ୍ଟ। ପିଲାଦିନେ ଯେତେବେଳେ ମୋତେ ପଢ଼ାଯାଉଥିଲା, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବୁଝିପାରୁ ନଥିଲି। ଖାଲି ମୁଖସ୍ଥ କରିଦେଉଥିଲି। କିନ୍ତୁ ମୋ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଭାବୁଥିଲେ ଯେ ମୁଁ ବୁଝିଯାଇଛି। ତେଣୁ ମୁଁ ଭାବିଲି ଯେ ପ୍ରଚଳିତ ଢ଼ଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି କେମିତି ପଢ଼ାଯାଇ ପାରିବ। ମୁଁ ମନେ ମନେ ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ଠିକ୍ କଲି। ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରଣାଳୀଟି ଗୋଟିଏ ଖେଳ ଭଳି ମଜା ଲାଗିଲା। ସେମାନେ ମାତ୍ର ଦୁଇମାସ ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଶିଖିଗଲେ। ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣ, ସର୍ବନାମ, କ୍ରିୟାପଦ, ଅବ୍ୟୟୀଭାବ ଇତ୍ୟାଦି ଚିହ୍ନିଗଲେ ଓ ବାକ୍ୟ ଭିତରୁ ବାଛି ଦେଖାଇ ପାରିଲେ। ଏକବଚନ, ବହୁବଚନ, ପୁଂଲିଙ୍ଗ, ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଇତ୍ୟାଦି ବୁଝିଗଲେ। କର୍ତ୍ତା ଓ କ୍ରିୟା କେମିତି ବୁଝାଇବି, ସେ ବିଷୟରେ ମୁଁ ଚିନ୍ତା କରୁଥାଏ। ଶ୍ରେଣୀରେ ବ୍ୟାକରଣର ଖେଳ ବି ଚାଲିଥାଏ। ଏହି ସମୟରେ ଆମର ଡେପୁଟୀ ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ମହୋଦୟ ହଠାତ୍ ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରକୁ ପଶି ଆସିଲେ।

ସେ ମୋ କାମ ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ କହିଲେ- ''ଭାଇ, ପିଲାଙ୍କୁ ତାସ୍ ଖେଳିବା କାହିଁକି ଶିଖାଉଛ? ଷାଣ୍ମାସିକ ପରୀକ୍ଷା ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ। ସମୟ ନଷ୍ଟ ନକରି ଚଞ୍ଚଳ କାମ କରିଚାଲ। ଯେପରି ପରେ କେହି ପଦେ କହି ନପାରନ୍ତି। ମନେ ରଖିଥାଅ ଯେ ତୁମର ପ୍ରୟୋଗର ସଫଳତା ତୁମକୁ ହିଁ ଦେଖାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ।''

ମୁଁ ହସି ହସି କହିଲି, ''ଆଜ୍ଞା! ସେ ଚିନ୍ତା ତ ପୂରା ମୋ ମନରେ ଅଛି। ଏହା ତ ବ୍ୟାକରଣର ଖେଳ ଚାଲିଛି। ଆପଣ ଏ ପିଲାମାନଙ୍କର ବ୍ୟାକରଣ ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ତ।''

ଅଧିକାରୀ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଦୁଇ ଚାରୋଟି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ। ତା'ପରେ କହିଲେ, ''ଆରେ! ପିଲାତ ବଢ଼ିଆ କହୁଛନ୍ତି। ମୋତେ ତୁମର ସାରା ଯୋଜନା ବିଷୟରେ ବୁଝାଇ ଦିଅ ତ! ଯଦି ତୁମ ପିଲା ଏତେ ଖୁସିରେ

ବ୍ୟାକରଣ ପଢୁଛନ୍ତି, ତେବେ ସେହି ଉପାୟରେ ଅନ୍ୟ ପିଲାମାନେ କାହିଁକି ନପଢ଼ିବେ ? କାଲି ତ ଛୁଟି ଅଛି। ମୋର ଘରକୁ ଆସ। ମୋତେ ଟିକେ ବୁଝେଇକରି କୁହ। କେଉଁ ଉପାୟରେ ତୁମେ କ’ଣ କଲ ?’’

ତା’ ପରଦିନ ମୁଁ ମୋର ବ୍ୟାକରଣର ସମସ୍ତ ଜିନିଷ ଧରି ଅଧିକାରୀଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲି ଏବଂ ମୋର ବ୍ୟାକରଣ ପଢ଼ା ବିଷୟରେ ଆରମ୍ଭ କଲି-

‘‘ଦେଖନ୍ତୁ, ଏ ହେଲା ମୋର ପ୍ରଥମ ଉପକରଣ। ତାସ୍ ଭଳି ଖଣ୍ଡେ କାଗଜର ଗୋଟିଏ ପଟରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ଓ ଆର ପଟରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ଲେଖାଯାଇଛି। ଦୁଇ ପଟର କାର୍ଡ଼ ଉପରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ବା ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ଲେଖା ରହିଛି। ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ଏ କାର୍ଡ଼ ସବୁ ପିଲାଙ୍କୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଦିଏ। ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଏ କାର୍ଡ଼ ସବୁ ପଢ଼ି ନିଅନ୍ତି। ଏହି ଭାବରେ ସେମାନେ ସହଜରେ ଲିଙ୍ଗବାଚକ ଶବ୍ଦସବୁ ଶିଖିନିଅନ୍ତି। କାର୍ଡ଼ ଉପରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଲେଖା ହୋଇଥିବାରୁ ସେମାନେ କେଉଁ ଶବ୍ଦ କେଉଁ ଲିଙ୍ଗର ସେ ବିଷୟରେ କିଛି ଧାରଣା ପାଇ ପାରନ୍ତି। ପ୍ରଥମେ ଏତିକି କେବଳ ଯଥେଷ୍ଟ ହୁଏ।

ଏତକ ହେଲା ପରେ ଦିନେ ମୁଁ ପଚାରିଲି, ‘‘ବଳଦର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ କ’ଣ ?’’ ସେମାନେ କହିଲେ- ‘‘ଗାଈ, ସିଂହର- ସିଂହୀ, ପୁଅର- ଝିଅ, ବୁଢ଼ାର- ବୁଢ଼ୀ, ମୟୂରର- ମୟୂରୀ।’’ ଯୋଜନାଟି ଖୁବ୍ ସଫଳ ହେଲା।

ତା’ପରେ ଆମେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଖେଳ ଆରମ୍ଭ କଲୁ। ମୁଁ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଲେଖିଲି। ସେମାନେ ତା’ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଲେଖିଲେ। ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିଲି ଯେ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ଭୁଲ୍ ବାହାରିଲା।

ତା’ପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଖେଳ ଆରମ୍ଭ କଲୁ। ଦୁଇଟି ଡ଼ବାରେ କାର୍ଡ଼ଗୁଡ଼ିକ ରଖାଗଲା। ଗୋଟିକରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ କାର୍ଡ଼ ଓ ଅନ୍ୟଟିରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ କାର୍ଡ଼। ପିଲାମାନେ ଗୋଟିଏ କାର୍ଡ଼ ଉଠାଇ ତା’ର ବିପରୀତ ଲିଙ୍ଗରେ କାର୍ଡ଼ ଖୋଜିବେ। ପିଲାମାନେ ବହୁତ ସମୟ ଧରି ଏ ଖେଳଟି ଖେଳିଲେ।

ଅଧିକାରୀ ପଚାରିଲେ- ଗୋଟିଏ ମୁଠା କାର୍ଡ଼ରେ ଏତେ ପିଲା ଏକା ସାଙ୍ଗରେ କେମିତି ଖେଳିଲେ ?

ମୁଁ କହିଲି- ‘‘ଏଥିପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲି। ଶ୍ରେଣୀ

ଘରର ଦୁଇପଟେ ଦଶ ଦଶଟା କରି ଗୋଲ କାଟିଦେଲି। ଗୋଟିଏ ପଟରେ ଗୋଲ ଦଶଟିରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ କାର୍ଡ୍ ଓ ଅନ୍ୟ ପଟରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ କାର୍ଡ୍ ରଖିଲି। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଲ ପାଖରେ ଜଣେ ଜଣେ ପିଲା ବସିଥିଲେ। ନିଜ ଗୋଲେଇରୁ ଗୋଟିଏ କାର୍ଡ୍ ଧରି ତା'ର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ବା ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ କାର୍ଡ୍‌କୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖୋଜି ଯାଉଥିଲେ। ଯେଉଁ ଗୋଲେଇ ପାଖରେ ପୂରା ହେଉଥିଲା, ଦୁଇଟିଯାକ ବୋର୍ଡ୍ ସେଇଠି ରହୁଥିଲା। ଏମିତି ପ୍ରତି ଗୋଲ ପାଖରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗର ଯୋଡ଼ି ସବୁ ଏକାଠି ବସୁଥିଲେ। ସବୁତକ କାର୍ଡ୍ ଯୋଡ଼ି ହୋଇଗଲେ ଖେଳ ଆଉ ଥରେ ଆରମ୍ଭ ହେଉଥିଲା। ଯଦି ମୋଟେ ଦୁଇଜଣ ଖେଳିବାକୁ ଥା'ନ୍ତି, ତେବେ ଦୁହେଁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଁ ମୁଠା ନେଇ ଯୋଡ଼ି ଖୋଜୁଥିଲେ।''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ- ''ଆରେ ବାଃ। ଏ ତ ବଡ଼ ମଜାର କଥା। କିନ୍ତୁ କ୍ଲୀବ ଲିଙ୍ଗ ପାଇଁ କ'ଣ କଲ ?''

''ପିଲାମାନେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଭଲ କରି ଚିହ୍ନି ସାରିବା ପରେ ଦିନେ ମୁଁ କଳାପଟାରେ କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ ଲେଖି ତା'ତଳେ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ଲେଖିଲି। ଟେବୁଲ୍, ଖାତା, ଖଟ, ଡ଼ଷ୍ଟର୍, ଚକ୍, ପେନ୍‌ସିଲ୍, ବ୍ୟାଗ୍ ଇତ୍ୟାଦି। ପିଲାମାନେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପଢ଼ିଲେ ଓ ତାଙ୍କର ଲିଙ୍ଗ ବିଷୟରେ ଭାବିଲେ। ସେମାନେ ଯାହା ଜାଣିଥିଲେ, ସେ ଭିତରେ ଏ ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକର ଲିଙ୍ଗ ଆସି ନଥିଲା। ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଲି ଯେ ଏଗୁଡ଼ିକ କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ ବାଚକ ଶବ୍ଦ।''

ଜଣେ ପଚାରିଲା, ''କ୍ଲୀବ ମାନେ କ'ଣ ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଯାହା ପୁରୁଷ ନୁହେଁ କି ସ୍ତ୍ରୀ ନୁହେଁ।''

ପିଲାମାନେ ବୁଝିଥିଲା ଭଳି ଜଣା ପଡୁଥିଲେ। ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ତିନୋଟି ସ୍ତମ୍ଭ କରି ପୁଂ, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ କ୍ଲୀବ ଲିଙ୍ଗ ଲେଖିବାକୁ କହିଲି। ମୁଁ ଡ଼ାକୁଥିବା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଲିଙ୍ଗ ଅନୁସାରେ ସଜାଇ କରି ଲେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ। ଷାଠିଏଟି ଶବ୍ଦ ଡ଼ାକିଲାପରେ ମୁଁ ନିଜେ ବି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲି ଯେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ସବୁ ଠିକ୍ ଲେଖିଛନ୍ତି। ମୁଁ ଭାବିଲି ଯେ ବହିରୁ ଶିଖିବା ଅପେକ୍ଷା ଲିଙ୍ଗ ପରିଚୟର ଆରମ୍ଭ ଏଭଳି ଖେଳରୁ ହେଲେ ଭଲ। ଧୀରେ ଧୀରେ ସେମାନେ ଏସବୁର ସଞ୍ଜ୍ଞା ଓ ନିୟମ ଜାଣି ପାରିବେ।

ତା’ପରେ ଆମର ଏକବଚନ ଓ ବହୁବଚନ ଆରମ୍ଭ କରାଗଲା। ଠିକ୍ ସେଇ ଉପାୟରେ ଚାଲିଲା।

ଅଧିକାରୀ ପଚାରିଲେ- ‘‘କ’ଣ ବଚନ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଖେଳ ?’’

ମୁଁ କହିଲି ‘‘ଆଜ୍ଞା, ହଁ। ଏକବଚନ ଶବ୍ଦ ତା’ର ବହୁବଚନକୁ ଖୋଜି ଯୋଡ଼ି କରୁଥିଲା।’’

ଅଧିକାରୀ ପଚାରିଲେ, ‘‘ଆଚ୍ଛା, ବିଶେଷ୍ୟ, କ୍ରିୟା ଇତ୍ୟାଦି କିପରି ପଢ଼ାଇ ?’’

ମୁଁ ପ୍ରଥମେ କ୍ରିୟା କଥା ଉଠାଇଲି। ସେମାନେ ତ ପଢ଼ି ଜାଣିଥିଲେ। ତେଣୁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲି ଯେ କଳାପଟାରେ ମୁଁ ଯାହା ଲେଖିବି, ସେମାନେ ସେହି କାମ କରିବେ। ମୁଁ କ୍ରିୟା ଲେଖିଲେ ସେମାନେ କ୍ରିୟା

ମୁଁ ଲେଖିଲି, ଉଠ, ବସ, ଦୌଡ, ଶୁଅ, ଖେଳ, ନାଚ, ପଢ ଏମିତି କେତେ କ୍ରିୟା ଶବ୍ଦ। ପିଲାମାନେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଏସବୁ କାମ କରିଗଲେ।

ମୁଁ ଲେଖିଲି, ଉଠ, ବସ, ଦୌଡ଼, ଶୁଅ, ଖେଳ, ନାଚ, ପଢ଼, ହଲ ନାହିଁ, ଡ଼ିଅଁ, ହସ, ଗାଅ ଇତ୍ୟାଦି।

ଏ କାମ କରିବାକୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବଡ଼ ମଜା ଲାଗିଲା। ସେମାନେ

ଆହୁରି ଲେଖିବାକୁ କହିଲେ। ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଭାବି ଭାବି ଅନେକ ଶବ୍ଦ ଲେଖିଲି। ତା' ପରଦିନ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଡବା ଆଣିଲି। ତା' ଉପରେ ଲେଖିଥିଲି "କ୍ରିୟାପଦର ଡବା"। ପିଲାମାନେ ଡବାଖୋଲି କ୍ରିୟାପଦ କାଢ଼ିଲେ। ନାଚ, ଗାଅ, ମାର, ପିଟ, ଶୁଅ ଇତ୍ୟାଦି। ସେମାନେ ପଢ଼ିବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଏ ସବୁ କାମ କରିଗଲେ। ତା' ପରେ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ କିଛି କ୍ରିୟାପଦ ଲେଖିବାପାଇଁ କହିଲି। ସେମାନେ ଅନେକ କ୍ରିୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ଲେଖି ଆଣିଲେ।

ତା'ପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଖେଳ ଖେଳିଲୁ। ମୁଁ କହିଲି- "ମୁଁ ଜଣକୁ କିଛି କରିବାପାଇଁ କହିବି। ସେ ଯାହା କରିବ, ତୁମେ କହିଲେ ମୁଁ କଳାପଟାରେ ଲେଖିବି।" ଜଣେ ଦୌଡ଼ିଲା। ମୁଁ ପଚାରିଲି- "ସେ କ'ଣ କରୁଛି?" ଜଣେ କହିଲା- "ଦୌଡୁଛି।" ତା'ପରେ ପଚାରିଲି- "ସେ କି ପ୍ରକାର କ୍ରିୟା କରୁଛି?" "ସେ ଦୌଡୁଛି"। ଏମିତି ଚାଲୁଛି, ଡେଉଁଛି, ଗାଉଛି, ଖାଉଛି ଇତ୍ୟାଦି ଉତ୍ତର ଲେଖାଗଲା। ଅବଶ୍ୟ କେତେଜଣ ବୁଝିପାରି ନଥିଲେ। ତେଣୁ କିଛି କହୁ ନଥିଲେ। କାହାର କାହାର କିଛି ଭୁଲ ମଧ୍ୟ ରହି ଯାଉଥିଲା।

ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ପଚାରିଲି- "ଯେତେବେଳେ ଜଣେ ଦୌଡୁଛି ସେ କି ପ୍ରକାର କାମ କରୁଛି?" ସମସ୍ତେ କହିଲେ- "ଦୌଡ଼ିବା କାମ"। ମୁଁ ଲେଖିଲି- ଦୌଡୁଛି- ଦୌଡ଼ିବା। ସେହିପରି ଚାଲୁଛି- ଚାଲିବା, ଗାଉଛି- ଗାଇବା ଇତ୍ୟାଦି ବାହାରିଲା। ଏହି କ୍ରିୟାପଦ ଶବ୍ଦ ସବୁ ଆମର କିଛି କାମ କରିବାକୁ ବୁଝାନ୍ତି। ଏହାପରେ ମୁଁ କହିବାରୁ ଯିଏ ଯେତେ କ୍ରିୟାଶବ୍ଦ ଜାଣିଥିଲେ, ସେ ସବୁର ଗୋଟିଏ ତାଲିକା କରି ଆଣିଥିଲେ।

ତା'ପରେ ମୁଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଖେଳ ଆରମ୍ଭ କଲି। ଦିନେ ମୁଁ ପୂରା ବାକ୍ୟ କିଛି କଳାପଟାରେ ଲେଖିଲି- ରାମ ଦୌଡୁଛି, ଚମ୍ପକ ପଢୁଛି, ସୀତା ଲେଖୁଛି ଇତ୍ୟାଦି। ପିଲାମାନଙ୍କୁ କହିଲି- "କ୍ରିୟାଟିକୁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଲିଭାଇ ଦିଅ।" ସେମାନେ ପୂରା ଠିକ୍ ଠିକ୍ କରିଦେଲେ। ମୁଁ ଜାଣିଲି, କ୍ରିୟା ବିଷୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଇଁ ସରିଲା।

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, "ଏମିତି କଲେ ମନେ ତ ନିଶ୍ଚୟ ରହୁଥିବ, କିନ୍ତୁ ବହୁତ ସମୟ ଲାଗୁଥିବ। ପୁଣି ବହୁତ ଖେଳ ଖେଳିବାକୁ ପଡୁଥିବ।"

ମୁଁ କହିଲି, "ଖେଳିବାକୁ ତ ସେମାନଙ୍କୁ ମଜା ଲାଗେ। କିଛି ଅଧିକ

ସମୟ ଦେବା ଫଳରେ ଯଦି ବିଷୟଟି ଭଲ ଭାବରେ ବୁଝିହୁଏ ଏବଂ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ମନେ ରହେ, ତେବେ କ୍ଷତି କ'ଣ ?''

ଅଧିକାରୀ ପଚାରିଲେ, ''ସେ କଥା ତ ଠିକ୍। ଏବେ କୁହ ତୁମେ ବିଶେଷ୍ୟ ପାଇଁ କ'ଣ କଲ ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ବିଶେଷ୍ୟ ପଢ଼ାଇବା କାମ ମୁଁ ଠିକ୍ କ୍ରିୟା ଭଳି ଆରମ୍ଭ କଲି। ବହୁତ ଗୁଡ଼ିଏ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ଲେଖିଲି। ପିଲାମାନେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପଢ଼ିଦେଲେ। ତା' ଭିତରେ ଅନେକ ପ୍ରକାରର ବିଶେଷ୍ୟ ଥିଲେ। ପ୍ରକାର ଅନୁସାରେ ବିଭିନ୍ନ ଦଳରେ ବାଣ୍ଟି ଦେଲୁ। ଏପରି ବାଣ୍ଟିବା କାମଟା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ମଜା ଲାଗିଲା। ମୁଁ ନୂଆ କଥା ସବୁକୁ ଏପରି ଶିଖାଉଥିଲି ଯେପରି ପିଲାମାନେ ଜାଣି ବି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ। ତା'ପରେ ସେମାନେ କ୍ରିୟାପଦ ଓ ବିଶେଷ୍ୟପଦ ଭିତରେ ପ୍ରଭେଦ ବୁଝିଲେ। ଏକାଠି ରହିଥିବା ଗଦାଏ କ୍ରିୟା ଓ ବିଶେଷ୍ୟ କାର୍ଡ଼ଗୁଡ଼ିକୁ ବାଛି ଅଲଗା କରିବା କାମଟି ସେମାନେ ଖୁବ୍ ଖୁସିରେ କଲେ। ଏହା ଫଳରେ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ସେମାନେ ଭଲ ଭାବରେ ଚିହ୍ନିପାରିଲେ।''

ଆଉ ଦିନେ ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକାଠି କହିଲି, ''ମୋର କିଛି ଜିନିଷ ଦରକାର। ଅନେକ ଜିନିଷ। ଯାହାର କିଛି ନାଁ ଅଛି ତାକୁ ନେଇ ଆସ। ଯାଅ, ପଚାର, 'ତୋର ନାଁ କ'ଣ ?' ସେ ଯଦି କିଛି ନାଁ କୁହେ, ନେଇ ଆସ।''

ପିଲାଙ୍କ ମଜା ଆଉ ଦେଖେ କିଏ ? ସମସ୍ତେ ଦୌଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଲେ। ଜଣେ କଳାପଟା ଆଗରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପଚାରିଲା- ''ତୋର ନାଁ ?'' ଆଉ ନିଜେ ହିଁ ଉତ୍ତର ଦେଲା- ''କଳାପଟା'', ''ଆଚ୍ଛା! ତେବେ ଚାଲ ଗୁରୁଜୀଙ୍କ ପାଖକୁ।'' କଳାପଟା ଆସି ମୋ ପାଖରେ ଥୁଆ ହୋଇଗଲା। ସେମିତି ଚୌକି ଆସିଲା, ଟେବୁଲ୍ ଆସିଲା, ପଥର, କାଠ, କାଗଜ, ବହି, ଚଟେଇ, କଲମ ଇତ୍ୟାଦି ସବୁ ଆସି ଗଦା ହୋଇଗଲେ। ଜଣେ ପିଲା ପାଖ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଆଉ ଜଣେ ପିଲାକୁ ଉଠେଇ ଆଣିଲା। ମୁଁ ପଚାରିଲି- ''ଇଏ କ'ଣ କଲା ?'' ଆଣିଥିବା ପିଲା ଜଣକ କହିଲା, ''ଏହାର ବି ତ ଗୋଟିଏ ନାଁ ଅଛି ନା ?'' ଜଣେ କହିଲା, ''ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ କେମିତି ଆଣିବା ?''

ଆଉ କିଏ କହିଲା ଯେ ନିମ୍ବ ଗଛଟାକୁ ଆଣି ହେଉ ନାହିଁ। ମତେ ଲାଗିଲା ଯେ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ କ'ଣ ଏବେ ଏମାନେ ବୁଝିଗଲେଣି।

ଏହି ଖେଳ ଚାଲିଥିବା ବେଳେ ମୁଁ ବିଶେଷ୍ୟପଦର କାର୍ଡ଼ଥିବା ଡ଼ବାଟି ନେଇ ଆସିଲି। ତା' ଉପରେ ଲେଖାଥିଲା 'ନାଁର ଡ଼ବା'। ଭିତରେ ପାଞ୍ଚଶହ ନାଁ ଲେଖାଥିବା କାର୍ଡ଼ ଥିଲା। ଗଦା ଗଦା ନାଁ। ପିଲାମାନଙ୍କର ତ ଅଭ୍ୟାସରେ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲା। ଡ଼ବା ଖୋଲି ସେମାନେ ମୁଠା ମୁଠା କାର୍ଡ଼ ବାହାର କଲେ ଓ ନାଁ ସବୁ ପଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଲେ। ସେଥିରେ ସବୁ ପ୍ରକାରର ନାଁ ଥିଲା। ତା'ପରେ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ କ୍ରିୟାପଦକୁ ଏକାଠି ମିଶେଇଦେଲି ଓ ଅଲଗା ଅଲଗା କରିବାପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲି। ସେମାନେ ଖୁବ୍ ମଜା କଲେ ଓ କାମଟିକୁ ଭଲ ଭାବରେ କରିଦେଲେ। ତା'ପରେ ମୁଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଖେଳକୁ ଗଲି। ପେଟୀରେ ଥିବା କ୍ରିୟାପଦ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବିଶେଷ୍ୟପଦ ଓ ବିଶେଷ୍ୟପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ କ୍ରିୟାପଦ ଖୋଜିବା। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, 'ଘୋଡ଼ା' ସହିତ 'ଦୌଡ଼ୁଛି', 'ଖାଉଛି' ସହ 'ରାମଚନ୍ଦ୍ର'। ତା'ପରେ ମୁଁ କଳାପଟାରେ କିଛି ବାକ୍ୟ ଲେଖି ସେମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ କ୍ରିୟାପଦ ଚିହ୍ନାଇବାପାଇଁ କହିଲି। ସେମାନେ ସବୁ ଠିକ୍ ଠିକ୍ କହିଦେଲେ। ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଆସିଗଲା ଯେ ଏମାନେ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ କ୍ରିୟାପଦ ବିଷୟରେ ଭଲଭାବରେ ବୁଝିଗଲେଣି। ଏବେ ଏ ପାଠ ଶେଷ କରାଯାଇପାରେ।

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ଅବଶ୍ୟ ଏ ବହୁତ ଭଲ ଉପାୟ। ଏଥିରେ ପିଲାଙ୍କୁ ଟିକେ ବି ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବନି। କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଉପକରଣ ସବୁ ପାଇଁ କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚ ପଡ଼ିବ। ଆଉ ଅସଲ ତୁମ ଭଳି ଆନ୍ତରିକତା ଥିବା ଲୋକ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ପିଲାଙ୍କୁ ଘୋଷାଇବା କଷ୍ଟରୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଏତିକି ଖର୍ଚ୍ଚ କିଛି ନୁହେଁ। ମୁଁ ଏସବୁ ମୋ ନିଜ ହାତରୁ କରିଛି। ପୁରୁଣା ପଟାକାଗଜ ଯୋଡ଼ି ଡ଼ବା ତିଆରି କରିଛି। ଘରେ ଏଣେତେଣେ ପଡ଼ିଥିବା କାଗଜରେ କାର୍ଡ଼ ସବୁ ତିଆରି କରିଛି।''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ମୁଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବି ଯେପରି ଏ ପଇସା ତୁମକୁ ମିଳିଯିବ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ପଇସା ଦେବା ବଦଳରେ ଯଦି ଆପଣ ଏ ପଦ୍ଧତିକୁ ସବୁ ସ୍କୁଲରେ ଚଳାଇପାରିବେ, ତେବେ ମୁଁ ଜାଣିବି ଯେ ମୋର ପଇସା ମୋତେ ମିଳିଗଲା।''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ଚେଷ୍ଟା କରିବି। ଆଚ୍ଛା, ତା'ପରେ କ'ଣ କଲ ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ତା'ପରେ ମୁଁ ବିଶେଷଣ ଆରମ୍ଭ କଲି। କିନ୍ତୁ ଆପଣ ବିରକ୍ତ ହେଉ ନାହାନ୍ତି ତ? ସହଜରେ ତ ବ୍ୟାକରଣ ପରି ନୀରସ ବିଷୟ।

"ହଳଦିଆ ପେନ୍‌ସିଲ୍ ଦିଅ।" ହଳଦିଆ ପେନ୍‌ସିଲ୍ ମିଳିଗଲା।

"ପେନ୍‌ସିଲ୍ ରଖିଦିଅ।"

ପିଲାମାନେ ପଚାରିଲେ, "କେଉଁଟି ?"

ମୁଁ କହିଲି, "ଲାଲ।"

ପୁଣି କହିଲି, "ହଳଦିଆ ଆଣ। ମାଟିଆ ଆଣ। କଳା ଆଣ। ଲମ୍ବା ଆଣ, ଛୋଟ ଆଣ।" ସେ ସବୁ ପେନ୍‌ସିଲ୍ ମଧ୍ୟ ଆସିଯାଉଥାଏ।

ତା'ପରେ କହିଲି, "ଯେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ପେନ୍‌ସିଲ୍ ଉଠାଅ।"

ଗୋଟିଏ ପେନ୍‌ସିଲ୍ ଉଠାଗଲା।

"ଶାଗୁଆଟି ଆଣ।" ସେମାନେ ଆଣିଲେ।

"ହଳଦିଆଟି ନିଅ, ଲମ୍ବାଟି ନିଅ।" ସେ ସବୁ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଭାବରେ କରାଗଲା। ଏଥର ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ତୁମେ କେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପେନ୍‌ସିଲ୍‌ଟିକୁ ନେଲ ?" ସେମାନେ କହିଲେ- "ଲାଲ" ବା "ହଳଦିଆ" କିମ୍ବା "ଲମ୍ବା।"

ମୁଁ କଳାପଟାରେ ଲେଖିଦେଇ ବୁଝାଇଦେଲି ଯେ କୌଣସି ଜିନିଷକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ ଚିହ୍ନାଇବା କାମ ଏହି ବିଶେଷଣ ହିଁ କରେ। ଜିନିଷଟିର ବିଶେଷଣକୁ ଏହା ବୁଝାଏ। ଯେପରି ତା'ର ରଙ୍ଗ ବା ଲମ୍ବ। ପିଲାମାନେ ପଢ଼ିକରି ଏ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କଲେ।

ଦୁଇଟି ପେଟିରେ ଏବେ ମୁଁ ବିଶେଷଣ ଓ ବିଶେଷ୍ୟ ବାଚକ ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକ ରଖିଦେଲି ଓ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲି- "ବିଶେଷଣ ଗୁଡ଼ିକ୍ ପାଇଁ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକର ବିଶେଷଣ ଖୋଜ।"

ଜଣେ ପିଲା 'ଲାଲ୍' କାର୍ଡ଼ ନେଇ ବିଶେଷ୍ୟ ଡ଼ବାରୁ ଯୋଡ଼ା କାଢ଼ିଲା ଓ ଏକାଠି କରି ରଖିଲା। ଏମିତି ସେମାନେ ସବୁ ଯୋଡ଼ି କରିବାରେ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ। ମୁଁ ବୁଲି ବୁଲି ଦେଖୁଥାଏ। ଅବଶ୍ୟ ବେଳେବେଳେ କିଛି ଭୁଲ୍ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ। ତା'ପରେ ମୁଁ ବିଭିନ୍ନ ଉପାୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିଲି ଯେ ସେମାନେ ବିଶେଷଣ ବିଷୟ ଠିକ୍ ବୁଝି ପାରିଛନ୍ତି। ତେଣୁ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣକୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ଯୋଡ଼ିପାରୁଛନ୍ତି।

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, "ଭାଇ, ତୁମେ ତ ଅନେକ ପ୍ରକାରର ନୂଆ ଖେଳ କରିଦେଇଛ। ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣ, କ୍ରିୟାପଦଗୁଡ଼ିକୁ ତୁମେ ଖୁବ୍

ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ବୁଝେଇ ଦେଇପାରିଛ। ଆଚ୍ଛା, ଏବେ ତାଙ୍କୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ଓ ସଂଜ୍ଞା ଶିଖାଇବ କି ନାହିଁ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଏ ସବୁର ଅର୍ଥ ସେମାନେ ତ ବୁଝି ସାରିଛନ୍ତି, ଖାଲି ବାକି ଅଛି ବ୍ୟାକରଣ ବହିରେ ଥିବା ସଂଜ୍ଞା। ତାକୁ ମୁଖସ୍ଥ କରିବା କଥା କହୁଛନ୍ତି ତ? ମୁଁ ତ ସେକଥା କରିବା ଦରକାର ମନେ କରୁନାହିଁ। ଦୟାକରି ଆପଣ ତାଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କଲାବେଳେ ଏକଥା ଆଶା କରିବେ ନାହିଁ। ବରଂ ଆପଣ ତାଙ୍କୁ ବାକ୍ୟର ବିଶ୍ଳେଷଣ କଥା ପଚାରିପାରନ୍ତି।''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ମୁଁ ଏ ବିଷୟରେ ମୋଟେ ପରୀକ୍ଷା କରିବିନି। ମୁଁ ଚାହୁଁଛି ତୁମର ଏ ପଦ୍ଧତି ଆମର ସବୁ ସ୍କୁଲରେ ଚାଲୁହେଉ। ବିଚରା ପିଲାମାନେ ବ୍ୟାକରଣ ଘୋଷି ଘୋଷି ମରୁଛନ୍ତି।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ପିଲାଦିନେ ବ୍ୟାକରଣ ଶିଖୁ ଶିଖୁ ମୋର ଦମ୍ ବାହାରି ଯାଉଥିଲା। ମାଡ଼ ଖାଇଖାଇ ଅବସ୍ଥା ଢିଲା। ଯେବେ ଆମେ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରୁ ନଥିଲୁ, ଆମ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଆମକୁ ନିର୍ମମ ଭାବେ ପିଟୁଥିଲେ।''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ଆଜିକାଲି ବି ତ ଏପରି ମାଡ଼ ଚାଲିଛି।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆପଣ ଏ ପ୍ରଥା ବନ୍ଦ କରାଇ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି କାହିଁକି?''

ଅଧିକାରୀ- ''ଏ ତ ମୋ ହାତ କଥା ନୁହେଁ। ତଥାପି------। ଅବଶ୍ୟ ଆମେ ଯଦି ଠିକ୍ ଭାବେ ପାଠ ପଢ଼ାଇବା ତେବେ ଏ ମାଡ଼ ପିଟା ମନକୁ ମନ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ। ତୁମେ ନିଜେ ଦେଖ। ବ୍ୟାକରଣ ପଢ଼ାଇଲାବେଳେ ତୁମକୁ କାହାକୁ ମାରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି? ଆଚ୍ଛା, କୁହତ! ସର୍ବନାମ କିପରି ପଢ଼େଇଲ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''କ'ଣ ଆଉ କରିବି? ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଖେଳ ଖେଳିଲୁ। ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବୁଝେଇଲି, ''ମୁଁ କହିଲେ କାହାକୁ ବୁଝାଏ?'' ସେମାନେ କହିଲେ- ''ଲକ୍ଷ୍ମୀଶଙ୍କର ଜୀ।'' ''ତମେ ଅର୍ଥ କିଏ?'' ଶ୍ୟାମ କହିଲା- ''ମୁଁ ଶ୍ୟାମ।'' ''ସେ କିଏ?''- ''ରାମ।''

ତା'ପରେ ମୁଁ କଳାପଟାରେ ଲେଖିଲି। ମୁଁ- ଲକ୍ଷ୍ମୀଶଙ୍କର। ତୁମେ- ଶ୍ୟାମ। ସେ- ରାମ। ଆମେମାନେ- ଲକ୍ଷ୍ମୀଶଙ୍କର, ଶ୍ୟାମ, ରାମ। ତୁମେମାନେ-

ଭୀମ, ମୋହନ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଟିକମ। ସେମାନେ- ରୂପସିଂହ, ମୂଳଚନ୍ଦ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଚାନ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦି ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନେ।

ପିଲାମାନେ ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ। ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିଲି- "ମୁଁ, ତୁମେ, ସେ, ସେମାନେ ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ସର୍ବନାମ କୁହାଯାଏ।"

ମୁଁ କହିଲି- "ତୁମେ ନିଜେ ଭାବିକରି ଦେଖ।"

ଜଣେ କହିଲା- "ମୋର ଅର୍ଥାତ୍ ଲକ୍ଷ୍ମଣର ଏଇଆ ନା ?"

ଆଉ ଜଣେ କହିଲା, "ତୋର, ମୋର, ତୁମର, ତାଙ୍କର ଇତ୍ୟାଦି ସବୁ ସର୍ବନାମ ନା ନୁହେଁ ?"

ମୁଁ କହିଲି, "ହଁ ଏ ସବୁ ସର୍ବନାମ।"

ପୁଣି ଜଣେ କହିଲା, "କିନ୍ତୁ ସର୍ବନାମ ଅର୍ଥ କ'ଣ ?" ମୁଁ କଳାପଟା ଉପରେ ଲେଖିଲି-

ରାମ ହାତରେ ଖାତା ଅଛି।

ରାମ ହାତରେ କଲମ ଅଛି।

ରାମ ବୁଦ୍ଧିଆ।

ରାମ ପାଠ ପଢ଼େ।

ରାମ ସବୁଦିନ ଶୀଘ୍ର ଆସେ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀଶଙ୍କର ତୁମର ଶିକ୍ଷକ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀଶଙ୍କର ତୁମକୁ ପଢ଼ାନ୍ତି।

ଲକ୍ଷ୍ମୀଶଙ୍କର ତୁମକୁ ବୁଲେଇବାକୁ ନେଇ ଯାଆନ୍ତି।

ସମସ୍ତେ ଏ ସବୁ ପଢ଼ିଲେ। ତା'ପରେ ମୁଁ ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟରୁ ରାମ କାଢ଼ି ନେଇ "ତା'ର" ବୋଲି ଲେଖିଦେଲି। ଲକ୍ଷ୍ମୀଶଙ୍କର ଯାଗାରେ "ମୁଁ" ଲେଖିଲି। କ୍ରିୟାପଦ ଟିକିଏ ବଦଳେଇ ଦେଲି। ପିଲାମାନେ ପଢ଼ିଲେ ଓ ସର୍ବନାମର ଅର୍ଥ ପୂରା ବୁଝିଗଲେ।

ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ଏବେ କୁହ ତ ! ସର୍ବନାମ କେଉଁ ଶବ୍ଦ ଯାଗାରେ ଲେଖାଯାଏ। କେହି କେହି କହିଲେ, ରାମ ଯାଗାରେ, ଆଉ କେହି କହିଲେ ଲକ୍ଷୀଶଙ୍କର ଯାଗାରେ।"

ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଶଙ୍କର ଇତ୍ୟାଦି କି ପ୍ରକାରର ଶବ୍ଦ ?

କ୍ରିୟାପଦ ?'' ପିଲାମାନେ କହିଲେ- ''ନାଁ, ଏଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ନାମ ବା ବିଶେଷ୍ୟ।'' ତେଣୁ ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଶଙ୍କର ଭଳି ନାମ ବା ବିଶେଷ୍ୟ ଯାଗାରେ ଯାହାକୁ ଲେଖିପାରିବା ସେ ସବୁ ସର୍ବନାମ।''

ଅଧିକାରୀ ହସି ହସି କହିଲେ- ''ଭାଇ, ତୁମେ ତ ଜଣେ ପକ୍କା ଶିକ୍ଷକ ଜଣା ପଡୁଛ। ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥାର ଟିକିନିଖି ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଉଛ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆଜ୍ଞା, ମୋର ଏ ଅଭ୍ୟାସ କିପରି ଛାଡ଼ିବ ? ଓକିଲ ହୋଇଥିଲେ ସିନା ଅଳ୍ପରେ ସାରି ଦେଇଥାନ୍ତି।''

ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯେ ଅଧିକାରୀ ହାଲିଆ ହୋଇଗଲେଣି। ମୋ କଥା ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ଲାଗୁଥାଏ। ତଥାପି ମୁଁ ଚୁପ୍ ହେଲି ଓ ବିଦାୟ ମାଗିଲି। ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ତୁମ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟାକରଣ ପରୀକ୍ଷାରୁ ଛାଡ଼ ଦିଆଯିବ। କିନ୍ତୁ ଏବେ କାଳ ଏବଂ ବିଭକ୍ତି ବାକି ଅଛି। ଯେତେବେଳେ ଏ ସବୁ ପଢ଼ା ହୋଇଯିବ, ଏହା କିପରି କଲ, ପୁଣିଥରେ ଆସି ସେକଥା ମୋତେ କହିଯିବ। ମୁଁ ଆସନ୍ତା ବର୍ଷ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି କରିବାପାଇଁ ଚାହୁଁଛି।''

ମୁଁ ବି ହାଲିଆ ହୋଇଯାଇଥିଲି। ଘରକୁ ଆସି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲି।

III

ଷାଣ୍ମାସିକ ପରୀକ୍ଷା ଆସିଗଲା। ଅଧିକାରୀ ନିଜେ ହିଁ ପରୀକ୍ଷା କରିବେ। ଏ କାମ ତାଙ୍କୁ ବେଶ୍ ଭଲ ଲାଗେ।

ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେଇଥିଲି, କିନ୍ତୁ ମୋ ନିଜ ଢ଼ଙ୍ଗରେ। ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲି ଯେ ସ୍କୁଲର ଅନ୍ୟ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ପରୀକ୍ଷା ସରିବାପରେ ଆମ ପିଲାଙ୍କର ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଉ। ସେତେବେଳେ ଅନ୍ୟ ସବୁ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ନିଜେ ଉପସ୍ଥିତ ରୁହନ୍ତୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚଜଣ ପିଲା ମଧ୍ୟ ଦେଖନ୍ତୁ।

ପରୀକ୍ଷା ଦିନ ମୋ ମନ ଶାନ୍ତ ଥିଲା। ଛାତି ଧଡ଼ ଧଡ଼ ହେଉ

ନଥିଲା । ମନରେ ପାସ୍ ଫେଲ୍‌ର ସନ୍ଦେହ ନଥିଲା । ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ମୋର ଚିନ୍ତାର କୌଣସି କାରଣ ନଥିଲା । ପିଲାମାନଙ୍କୁ କହିଥିଲି ଯେ ସବୁଦିନ ଆମେ ଯେମିତି କରୁ ଆଜି ମଧ କରିବା । ପରୀକ୍ଷାରେ ତ ସମସ୍ତେ ପାସ୍ । କେବଳ ଆମର କାମ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଡ଼କାଯାଇଛି ।

ମୋର ସବୁ କାମ ଭଳି ଆଜି ଆମର ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାଟକୀୟ ଭଙ୍ଗୀରେ ପରଦା ପଛପଟେ କରାଯାଇଥିଲା । ଆଗରେ ଅଧିକାରୀ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ବସି ସାରିଲାପରେ ପରଦା ଉଠାଗଲା ।

ମଞ୍ଚ ଉପରେ ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାଙ୍କୁ ଛୋଟ ଛୋଟ ଦଳ କରି ବସା ଯାଇଥିଲା । ପ୍ରତି ଦଳକୁ ଆମ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନେ ଗପ କହୁଥାନ୍ତି । ଜଣକ ପରେ ଜଣେ ଗପ କହି ଚାଲିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ନିଜ ପସନ୍ଦର ଗପ କହୁଥା'ନ୍ତି । ମଝିରେ ଭୁଲିଗଲେ ଦେଖିବାପାଇଁ ବହି ପାଖରେ ରଖାଯାଇଥାଏ ।

ପରଦା ପଛପଟେ ନିଜର ନାଟକୀୟ ଢଙ୍ଗରେ ମୁଁ ସବୁ ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଦର୍ଶନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ରଖିଥିଲି ।

ପିଲାମାନେ ଗପ କହିବା ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣିଥିବା ଭଳି ଜଣା ପଡ଼ୁଥାଏ। ସେମାନେ ନିଜ ନିଜର ଶୈଳୀରେ ଭାବଭଙ୍ଗୀ କରି କହୁଥା'ନ୍ତି। ଗପଗୁଡ଼ିକୁ ସେମାନେ ବୁଝିଥା'ନ୍ତି। ଗପ କହିବା ଓ ଶୁଣିବା ପିଲା ଉଭୟେ ଖୁସି ହେଉଥାନ୍ତି। ଗପ ସରିଲା। ଶିକ୍ଷକମାନେ ସବୁ ପରସ୍ପରକୁ ଚାହିଁଲେ। ମୁଁ କହିଲି- ''ଏ ମୋର ଗୋଟିଏ ପରୀକ୍ଷା।''

ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଅନ୍ୟ ଜଣକ କାନରେ କହିଲେ, ''କେଉଁ ବିଷୟରେ ପରୀକ୍ଷା ?''

ମୁଁ ଶୁଣିପାରିଲି ଓ କହିଲି, ''ଭାଷା ଉପରେ ଦକ୍ଷତା, କହିବାର ଶୈଳୀ, ରୁଚି, ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ଏବଂ ଅଭିନୟର।''

ତା'ପରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହେଲା। ପରଦା ଉଠିଲାବେଳକୁ ସବୁ ପିଲା ଗୋଲ ହୋଇ ବସିଥିଲେ। କଳାପଟାରେ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା, ''ପଦ୍ୟାନ୍ତର''। ଜଣେ ଗୋଟିଏ କବିତା ପଢ଼ିଲା ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଏହି ପଦ୍ୟାଂଶର ଶେଷ ଅକ୍ଷରରେ ଆରମ୍ଭ ହେଉଥିବା ଆଉ ଗୋଟିଏ କବିତା ପଢ଼ିଲା। ଏମିତି ଗୋଲଟି ପୂରା ହୋଇଗଲା ଓ ପୁଣି ଥରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା।

ଅଧିକାରୀ ପଚାରିଲେ, ''ଏମାନଙ୍କୁ ସାମ୍ନା ସାମ୍ନି କରି କାହିଁକି ବସାଇଲ ନାହିଁ? ଦୁଇଟି ଦଳ କରିଦେବା କଥା ନୁହେଁ କି ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ମୁଁ ସେ ପ୍ରଥା ଛାଡ଼ି ଦେଇଛି। ସେପରି କଲେ ହାର୍‌ଜିତ୍ ଭାବ ରହିବ। ହାର୍‌ଜିତ୍‌ରୁ ଅପମାନ ଓ ଅପମାନରୁ ଈର୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହେବ। ଏଠାରେ ଜଣେ ଯେଉଁଠି ଛାଡୁଛି, ଆଉ ଜଣେ ସେଇଠୁ ଆରମ୍ଭ କରୁଛି। ତେଣୁ ଯଦି ଜଣେ କେଉଁଠି ଭୁଲି ଯାଇଛି, ତେବେ ତା'ପର ପିଲା କହିବ। ଯାହାର ପ୍ରଥମ ଥର ମନେ ନପଡ଼ିଲା, ସେ ଶୁଣିବ ଓ ପରେ ପୁଣି ସୁଯୋଗ ପାଇବ।''

ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ସମୟପାଇଁ ଖେଳିବାପାଇଁ କହିଥିଲି। କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଖେଳରେ ଏତେ ମଜି ଯାଇଥିଲେ ଯେ ଘଣ୍ଟି ବାଜିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ଉଠୁ ନଥିଲେ। ମୁଁ ଅଳ୍ପ କିଛି ସମୟ ଅଧିକ ଦେଲି ଓ ପରଦା ପକେଇ ଦେଲି।

ପରଦା ବାହାରକୁ ଆସି ମୁଁ କହିଲି, ''ଆପଣମାନେ ଦେଖିଲେ ଯେ

ଏ ପିଲାମାନେ ତାଙ୍କ ବହିର କେତେ କବିତା ମନେ ରଖିଛନ୍ତି। ମନେ ରଖିବାପାଇଁ କବିତା ପିରିୟଡ୍‌ରେ ଆମେ ପ୍ରତିଦିନ ଏହି ଖେଳ ଖେଳୁ।''

ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାରୀ ଏ କାମର ବହୁତ ପ୍ରଶଂସା କଲେ।

ତା'ପରେ ପୁଣି ପରଦା ଉଠିଲାବେଳକୁ ଦେଖାଗଲା ଯେ ପିଲାମାନେ ଗୋଲକ ଧନ୍ଦାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି। ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ଆରେ ଏ'ତ ଧନ୍ଦା। ମୁଁ ପିଲାଦିନେ ଏଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ଶୁଣିଥିଲି। କିନ୍ତୁ ଆଜିର ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଏ ସବୁ କାହିଁ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା ଅଛି ତ? ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପିଲାର ଜିଜ୍ଞାସା, ଜ୍ଞାନ ଇତ୍ୟାଦିର ବିକାଶ ନୁହେଁ କି? ଆମର ସବୁ ପିଲା ବଡ଼ ଖୁସିରେ ଏ ଖେଳ ଖେଳନ୍ତି। ଏପରି ବହୁତ ଧନ୍ଦା ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧନ୍ଦାର ନିଜର ବିଶେଷତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ରହିଛି। ଏବେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଆଉ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ନାହିଁ। ତଥାପି ମୁଁ ଏସବୁ କରାଏ। ଆଶା କରୁଛି, ଆସନ୍ତା ବର୍ଷ ଆପଣ ଏସବୁକୁ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ସ୍ଥାନ ଦେବେ।''

ଏହାପରେ ଶବ୍ଦ ଖେଳ ଆରମ୍ଭ ହେଲା। ଜଣେ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ କହୁଥାଏ। ଏହାର ଶେଷ ଅକ୍ଷରରେ ଆରମ୍ଭ ହେଉଥିବା ଶବ୍ଦଟିଏ 'ତା'ର ପର ପିଲା କହୁଥାଏ। ଖେଳିବାଟା ତ ଏମିତି ବହୁତ ସହଜ। କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଜଣା ପଡ଼ିଲା ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା କେବଳ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର ଶବ୍ଦ କହିପାରିବ, ସେତେବେଳେ ସମସ୍ତେ ଏହାର ଗୁରୁତ୍ୱ ବୁଝିଲେ। ଜଣେ ପିଲା ଖାଲି ଗାଁ ମାନଙ୍କର ନାଁ କହିବ ତ ଆଉ କିଏ ନଦୀମାନଙ୍କର, କିଏ କିଏ ପାହାଡ଼, ପକ୍ଷୀ, ଜୀବ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କର ନାଁ ବାଛିଥା'ନ୍ତି।

ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ କହିଲି, ''ଏହି ଖେଳ ଖେଳିବା ପାଇଁ ଯେତେ ଅଧିକ ଶବ୍ଦ ଜଣେ ଜାଣିବ, ସେତେ ଭଲ। ଏପରି ଶବ୍ଦ ସବୁ ଖୋଜିବା ପାଇଁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ମାନଚିତ୍ର, ଅଭିଧାନ, ଭାଷାକୋଷ ଇତ୍ୟାଦି ଖୋଜିବାକୁ କହିଛି। ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଶବ୍ଦ ସବୁ ଏକାଠି କରିବାରେ ଅନେକ ସମୟ ନିଜେନିଜେ କଟାଉଛନ୍ତି। ଏସବୁ ଶବ୍ଦ ତାଙ୍କ ଜିଭ ଅଗରେ ରହିଛି। କେହି କେହି ଏସବୁ ଲେଖିକରି ମଧ୍ୟ ରଖନ୍ତି। ସେମାନେ ପରସ୍ପରଠାରୁ ନୂଆ ଶବ୍ଦ ସବୁ ମଧ୍ୟ ଶିଖନ୍ତି।''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ଏ ପ୍ରକାର ଖେଳ ସବୁର ପଛରେ ମହାନ୍ ତତ୍ତ୍ୱ ସବୁ ରହିଛି। ଏହା ତ ବୁଦ୍ଧିଶକ୍ତି ଏବଂ ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ବଢ଼େଇବାରେ ବଢ଼ିଆ ଉପାୟ। ଅବଶ୍ୟ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏପରି କାମ ହେବା କଥା।'' ଆଉ ବିଶେଷ ଭାବରେ ମୋ ଆଡ଼େ ଚାହିଁ କହିଲେ, ''ତୁମେ ହିଁ ଠିକ୍ ନୂଆ ନୂଆ ଖେଳ ଖୋଜି ବାହାର କରୁଛ।''

ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଆଉ ଜଣକ କାନରେ ସାହେବ ନଶୁଣିଲା ଭଳି ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲେ, ''ଏଥିପାଇଁ ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀଶଙ୍କର ଏଠାକୁ ଆସିଛି। ତା'ର ପାଠପଢ଼ା କ'ଣ ଦରକାର? ସେ ତ ମଜା କରୁଛି। ହଁ, ଖାଲି ମଜା! ଆମେ ତ ପାଠ ପଢ଼େଇ ପଢ଼େଇ ଆମ ବାଳ ପାଚି ଯାଉଛି। ଆଉ ତା' କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଖେଳ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନାହିଁ।''

ଦ୍ୱିତୀୟ ଜଣକ କହିଲେ, ''ଭାଇ, ପୁରୁଣା ପାଠ ଯାଇ ଏବେ ନୂଆ ପାଠ ଆସିଲାଣି। ଏବେ ଆଉ ସେ ମୋଟା ମୋଟା ବହି ଘୋଷି ପଣ୍ଡିତ ହେବା କଥା ନାହିଁ। ଏବେ ତ ପାଠ ପଢ଼ିବା ବଦଳରେ ଖାଲି ଖେଳ ରହିଯାଇଛି। କିଏ ଜାଣେ, ଆଉ କିଛିଦିନ ପରେ କ'ଣ ହେବ? ଏବେ ପାଠ ପଢ଼ାଇବାରେ କାହାର ଆଗ୍ରହ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ। ଖେଳକୁଦ କରାଇଲେ ସମସ୍ତେ ଭଲ କହିବେ।''

ସେତେବେଳେ ମୋ ଧ୍ୟାନ ପିଲାଙ୍କ କାମ ଦେଖାଇବାରେ ଥିଲା। ତେଣୁ ଏକଥା ମୁଁ ଶୁଣିପାରି ନଥିଲି। ପରେ ଜଣେ ମୋତେ କହିଲା। ହଉ! ମୁଁ ହ୍ୱିସିଲ୍ ବଜାଇଲା ମାତ୍ରେ ପିଲାମାନେ ଝାଡୁଧରି ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ିରେ ଠିଆ ହୋଇଗଲେ। ପ୍ରଥମେ ଝାଡୁ ହାତରେ କିଛି କିଛି ବ୍ୟାୟାମ କଲେ। ତା'ପରେ ସେମାନେ ସ୍କୁଲର ଚାରିଆଡ଼େ ବିଛେଇ ହୋଇଯାଇ ଯେଉଁଠି ମଇଳା ଦେଖିଲେ ତାକୁ ସଫା କଲେ। ଝାଡୁ ଲଗେଇ ମଇଳାସବୁ ଏକାଠି କରି ଝୁଡ଼ିରେ ଆଣି ଆମ ଆଗରେ ରଖିଲେ।

ଅଧିକାରୀ ଓ ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଏସବୁ ଦେଖୁଥିଲେ। ଆମର ଏ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପରୀକ୍ଷା ଥିଲା।

ଅଧିକାରୀ ପଚାରିଲେ, ''ଝାଡୁଧରି ପ୍ରଥମେ ବ୍ୟାୟାମ କରିବାର କାରଣ ତ ବୁଝିହେଲା ନାହିଁ।''

ମୁଁ କହିଲି, "ଆଜ୍ଞା, ଆଜିକାଲି ଦେଶରେ ଚାରିଆଡ଼େ ମଇଳା ଭର୍ତ୍ତି। ଅପରିଷ୍କାରତା ଆମର ଏକ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ କଳଙ୍କ। ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ଦୂର ନହୋଇଛି, ଆମର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ଶେଷ ହେବନି। ତେଣୁ ତା' ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏହା ଆମର ପ୍ରଥମ ପଦକ୍ଷେପ। ଆରମ୍ଭର ବ୍ୟାୟାମଟା କେବଳ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ। ଆମର ଶ୍ରେଣୀଗୃହ ସଫା ନହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ଅନ୍ୟ କିଛି କାମ କରୁନାହିଁ। ଏବେ ଏ ପିଲାମାନେ କିଛି ମଇଳା ଦେଖିଲେ ସହିପାରୁ ନାହାନ୍ତି।"

ଆମ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଥିବା ଭିତରେ ପିଲାମାନେ ହାତଗୋଡ଼ ଧୋଇ ଫେରି ଆସିଲେ। ମୁଁ ପୁଣି ଥରେ ହ୍ୱିସିଲ୍ ବଜାଇଲି।

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, "ତୁମର ଏ ପ୍ରୟୋଗ ପୂରା ଅଦ୍ଭୁତ। ତୁମେ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ାର ଏହି ପ୍ରୟୋଗ ଭିତରେ ଆଉ କ'ଣ ନୂଆ ନୂଆ କଥା କରିଛ ?"

ମୁଁ କହିଲି, "ମୋ ପ୍ରୟୋଗରେ ଅନେକ ପ୍ରକାରର ନୂଆ କାମ କରିବାର ସୁଯୋଗ ରହିଛି। ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ପାଠ ପଢ଼ାଇଲା ଆଗରୁ ମୋତେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ପାଠ ସବୁ ସାରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ତ !"

ପିଲାମାନେ ଆଗରୁ ହ୍ୱିସିଲ୍ ଶୁଣି ଦୌଡ଼ିଯାଇ ଆଖପାଖ ଗଛ ସବୁରେ ଚଢ଼ି ଯାଇଥିଲେ। ମୁଁ ପୁଣି ହ୍ୱିସିଲ୍ ମାରିଲାମାତ୍ରେ ଗଛରେ ଚଢ଼ିଲେ ଓ ସେମିତି ପୁଣି ଖପ୍‌ଖାପ୍ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲେ।

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ- "ଆରେ, ଏ'ତ ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରକାରର ପାଠପଢ଼ା। ଏଥିରେ ପଢ଼ିବାର କ'ଣ ରହିଲା ? ବିନା ପଢ଼ାରେ ବି ତ ଏସବୁ ହୋଇଯିବ।"

ମୁଁ କହିଲି, "ଆଜିକାଲି ନ ଶିଖେଇଲେ ଏସବୁ ପିଲାମାନେ ଜାଣୁ ନାହାନ୍ତି। ତା'ଛଡ଼ା ଏବେ ଏସବୁ କରିବାକୁ ଘରେ ତାଙ୍କୁ ଅନୁମତି ମଧ୍ୟ ମିଳୁନାହିଁ।"

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଏ କଥା ସତ ବୋଲି ମାନିଲେ ନାହିଁ। ମୁଁ କହିଲି, "ସ୍କୁଲର ଅନ୍ୟ ପିଲାମାନେ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି। ତାଙ୍କୁ ପଚରାଯାଉ। କେତେ ଜଣ ଏପରି ଗଛ ଚଢ଼ି ଡ଼େଇଁ ପାରିବେ ?"

ସାହେବ ସେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଗଛ ଚଢ଼ିବାକୁ କହିଲେ। ମାତ୍ର ଦୁଇ ତିନି ଜଣ ପିଲା କଷ୍ଟେମଷ୍ଟେ ଚଢ଼ିପାରିଲେ।

ମୁଁ କହିଲି, "ଆଜ୍ଞା, ଏ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଏମିତି ବହୁତ କିଛି ତାଲିମ ମୁଁ ଦେଇଛି। ଏସବୁ ବିଷୟ ମୋ ଶିକ୍ଷା ଓ ପ୍ରୟୋଗର ଅଂଶ।" ଟିକିଏ ହସିକରି ମୁଁ ପୁଣି କହିଲି, "ପରୀକ୍ଷା ପତ୍ରରେ ଏସବୁ ଖେଳର ନାଁ ରହିଛି। ତେଣୁ ଆପଣଙ୍କୁ ସବୁଥିରେ ନମ୍ବର ଦେବାକୁ ହେବ।"

ଅଧିକାରୀ ମଜାକରି କହିଲେ, "ଆଚ୍ଛା, ତୁମେ ବି କ'ଣ ମୋ ଠାରୁ ନମ୍ବର ମାଗିବ ?"

ମୁଁ ହ୍ୱିସିଲ୍ ମାରିଲାମାତ୍ରେ ପିଲାମାନେ ଆଲମାରୀରୁ ନଟୁ କାଢ଼ି ଘୂରେଇଲେ। କିନ୍ତୁ ଗାଁର ଗଳିରେ ପାଟିତୁଣ୍ଡ କରି ଯେପରି ପିଲାମାନେ ଖେଳୁଥା'ନ୍ତି, ସେମିତି ନୁହେଁ। ପାଟିତୁଣ୍ଡ ନକରି ଏମାନେ ଅତି ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଭାବରେ ଖେଳୁଥା'ନ୍ତି। ଖେଳିବାପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାଗାରେ ଖେଳୁଥାନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କର ଜଣେ ଦଳପତି ଥାଏ। ଆମେ ସମସ୍ତେ ପିଲାଦିନେ ନଟୁ ଖେଳୁଥିଲୁ। ତେଣୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମଜା ଲାଗୁଥାଏ।

ଅଧିକାରୀ ପଚାରିଲେ, "ଭାଇ, ଏମାନଙ୍କୁ ନଟୁ ଖେଳିବା ଶିଖାଇଲ କେବେ ? ଏମାନେ ତ ବଡ଼ ଶୃଙ୍ଖଳାର ସହ ନିୟମ ମାନି ଖେଳୁଛନ୍ତି।"

"ଆମର ଶିଖିବା ଜାଗା ହେଉଛି ନଈକୂଳ। ଯେତେବେଳେ ଆମେ ବୁଲିବାକୁ ଯାଉ, ସେତେବେଳେ ଏମିତି ଅନେକ କାମ ଆମେ କରୁ। ଖେଳି ଖେଳି ଆମେ ଅନେକ କଥା ଶିଖିଯାଉ।" ମୁଁ କହିଲି।

ଅଧିକାରୀ ଇଂରାଜୀରେ କହିଲେ, "ସେ କଥା ପୂରା ସତ। ଏବେ ପଢୁଥିଲି ଯେ ପିଲା ଖେଳ ମାଧ୍ୟମରେ ବହୁତ କିଛି ଶିଖିଥାଏ।" ପୁଣି ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କହିଲେ- "ଏବେ ଆପଣଙ୍କ ସ୍କୁଲରେ ଏସବୁ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତୁ।"

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ, "ଯଦି ଆମେ ସମସ୍ତେ କରିବୁ, ତେବେ ଆମର କୋର୍ସ କେବେ ସରିବ ? ଏହାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ତ କୌଣସି ଦାୟିତ୍ୱ ନାହିଁ। ବର୍ଷେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହା ପାରିବେ, ପଢ଼ାଇବେ। ତା'ପରେ କହିବେ ଭାଇ ଏ'ତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରୟୋଗ ଥିଲା। ତେଣୁ ଯାହା ପାରିଲି, ପଢ଼େଇଲି। ବାକିତକ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ। ପିଲାମାନେ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ। ତା'ଛଡ଼ା ଆପଣ ମଧ୍ୟ ଏ କଥାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେବେ। କିନ୍ତୁ ପାଠ୍ୟକ୍ରମକୁ ନେଇ

ଆମର ତ ହାତଗୋଡ଼ ବନ୍ଧା। ଯଦି ସିଲାବସ୍ ନସରିଲା, ତେବେ ଆପଣଙ୍କ ପାଖରୁ ଚିଠି ଆସୁଛି କାହିଁକି ଶେଷ ହୋଇନାହିଁ? ପରୀକ୍ଷାଫଳ ଭଲ ହେଲାନି କାହିଁକି ?''

ଅଧିକାରୀ ହସିଲେ। ମନ ଭିତରେ ରାଗିଲାଭଳି ଜଣା ପଡୁଥିଲେ। କିନ୍ତୁ କିଛି ନକହି ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ନେଲେ। ପୁଣି ହ୍ୱିସିଲ୍ ବାଜିଲା।

ପିଲାମାନେ ଧାଡ଼ିକରି ସଜାଗ ହୋଇ ଛିଡ଼ାହୋଇଥିଲେ। ଦେହ ଓ ପୋଷାକ ସମସ୍ତଙ୍କର ସଫା ଥିଲା। ନଖ ଓ ବାଳ ଠିକ୍ କଟା ହୋଇଥିଲା। ଆଖିରେ କାହାର ଲେଞ୍ଜେରା ନଥିଲା। ଟୋପିଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସଫା ରହିଥିଲା।

ଅଧିକାରୀ ଖୁସି ହୋଇ ପଚାରିଲେ, ''ଏହା କେତେ ଦିନର ପ୍ରସ୍ତୁତି ? ଏମାନଙ୍କୁ ଏପରି ସଫା ସୁତୁରା କରାଇବା ପାଇଁ ତ ବହୁତ ପରିଶ୍ରମ ପଡ଼ିଥିବ ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଛଅ ମାସ ହେଲା ତ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଚାଲିଛି। ଗତ ଛ ମାସ ଧରି ମୁଁ ଏ ପରିଶ୍ରମ କରୁଛି। ଆପଣଙ୍କୁ ବା ଏକଥା କେଉଁ ଅଜଣା ?''

ଦ୍ୱିତୀୟ ହ୍ୱିସିଲ୍ ବାଜିଲା। ପିଲାମାନେ ଜାମା ପିନ୍ଧି ନମସ୍କାର କରି ଚାଲିଗଲେ।

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଟିକିଏ ତାଚ୍ଛଲ୍ୟକରି କହିଲେ, ''କଣ ପରୀକ୍ଷା ସରିଗଲା ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆଉ କିଛି ସମୟ ଲାଗିବ। ଆପଣ ସମସ୍ତେ ପାଖ କୋଠରୀଟିକୁ ଆସନ୍ତୁ।''

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ, ''ନିଶ୍ଚୟ। ନିଶ୍ଚୟ। ଗତ କିଛି ଦିନ ଧରି ତୁମେ ତ ସେ କୋଠରୀଟିକୁ ମାଗି ନେଇଛ। ଆମମାନଙ୍କୁ ତା' ଭିତରକୁ ଛାଡୁନାହଁ। କ'ଣ ସବୁ ଯୋଗାଡ଼ ଚାଲିଥିଲା ନା ?''

''ଆପଣ ଆସନ୍ତୁ ତ ଆଗ'', ମୁଁ କହିଲି। ସମସ୍ତେ ଭିତରକୁ ଆସିଲେ। ଅଧିକାରୀ କହି ଉଠିଲେ, ''ଏ ତ ଗୋଟିଏ ପକ୍କା ସଂଗ୍ରହାଳୟ !''

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ, ''ମୁଁ ତ ସେଇ କଥା ହିଁ ଭାବୁଥିଲି। ପିଲାମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଜିନିଷ ଆଣିବା ଆଉ ସଜାଇ ରଖିବାରେ ମାତି ଯାଇଥିଲେ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ହଁ ଆଜ୍ଞା। ପିଲାମାନେ ଖୁବ୍ ଉତ୍ସାହର ସହିତ ଏ କାମଟି କରିଛନ୍ତି। ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ କହି ଦେଇଥିଲି ଯେ ସେମାନେ ନିଜ

ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ଏସବୁ ଜିନିଷ ସଜାଡ଼ିବେ। ମୁଁ କିଛି ବି ଉପଦେଶ ଦେଇନାହିଁ।''

ଅଧିକାରୀ ପଚାରିଲେ, ''ଏ ସବୁ ସଜଡ଼ା ଓ ଲେଖା କ'ଣ ପିଲାମାନେ ହିଁ କରିଛନ୍ତି ?''

ମୁଁ କହିଲି ''ଆଜ୍ଞା ହଁ।''

ଅଧିକାରୀ- ''କିନ୍ତୁ ଏହା କିପରି ସମ୍ଭବ ? ସଜଡ଼ା ତ ଖୁବ୍ ରୁଚିକର ହୋଇପାରିଛି।''

ମୁଁ ଚୁପ୍ ରହିଲି। ମୋର କାମ ସବୁର ଫଳ ଏବେ ତ ସ୍ୱଷ୍ଟ ଭାବରେ ଜଣାପଡ଼ି ଯାଉଥିଲା।

ଅଧିକାରୀ ପୁଣି କହିଲେ, ''ଏସବୁ ଜିନିଷ କେଉଁଠୁ ଓ କିପରି ସଂଗ୍ରହ କଲେ ? ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତି ବିଷୟରେ ଧାରଣା ଦେବାପାଇଁ ଏହା ତ ଖୁବ୍ ଉପଯୋଗୀ।''

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ, ''ଆଜ୍ଞା ଇଏ ତ ପିଲାଙ୍କୁ ବାହାରକୁ ବୁଲାଇ ନେଉଥିଲେ। ସେ ସମୟରେ ଏହା ସବୁ ଆଣିଥାଚ ପାରନ୍ତି।''

ସାହେବ- ''ଏହା ତ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ କାମ ହୋଇଗଲା ! ଏହାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାଙ୍ଗନାହିଁ। ପୂରା ସ୍କୁଲପାଇଁ ଏହା ଦରକାରରେ ଆସିବ। ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ କହିବି ଯେ ସେମାନେ ମଧ ଏଥିରେ କିଛି କିଛି ମିଶାଇ ଏହାକୁ ଆହୁରି ବଡ଼ କରନ୍ତୁ।''

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ପଛରେ ଗୁଁ ଗୁଁ ହୋଇ କହିଲେ, ''ଆଉ ପଢ଼ାଇବେ କେତେବେଳେ ?''

ପିଲାମାନେ ତାଙ୍କ ସଂଗ୍ରହର ଗୋଟିଏ ସୂଚୀ ତିଆରି କରିଥିଲେ। ଅଧିକାରୀ ତାକୁ ପଢ଼ି ବହୁତ ଖୁସି ହୋଇଗଲେ। କହିବାରେ ଲାଗିଲେ, ''ଏହି ପିଲାମାନେ ତ ଗୋଟିଏ ପୁରସ୍କାର ପାଇବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆଜ୍ଞା ! ଏହି ସଂଗ୍ରହକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଖୁସି ମିଳିଛି, ତାହା ହିଁ ତାଙ୍କର ବଡ଼ ପୁରସ୍କାର। ସାରା ସଂଗ୍ରହାଳୟଟି, ତାଙ୍କର ପୁରସ୍କାର।''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ତଥାପି..........।'' ମୁଁ ଆଉ କିଛି କହିଲି ନାହିଁ।

ସଂଗ୍ରହାଳୟର ଗୋଟିଏ କୋଣରେ କିଛି ମାଟି କଣ୍ଢେଇ ଥିଲା। ଅଧିକାରୀ ପଚାରିଲେ, ''ଏଗୁଡ଼ିକ କିଏ କରିଛି ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆଜ୍ଞା, ପିଲାମାନେ। ଏ କୋଠରୀର ଏ ମୁଣ୍ଡରୁ ସେ ମୁଣ୍ଡଯାଏଁ ମୋର କିଛି ନାହିଁ।''

ସାହେବ ପଚାରିଲେ, ''କିନ୍ତୁ ଏମାନେ ଏତେ ଗୁଡ଼ିଏ କଣ୍ଢେଇ କେବେ କଲେ ଓ କେଉଁଠି ପୋଡ଼ିଲେ ?''

ମୁଁ କହିଲ, ''ଏ ପିଲାମାନେ ନଇକୂଳରେ ସବୁ ସପ୍ତାହରେ ତିଆରି କରୁଥିଲେ। ସେଇଠି ଭାଟି କରି ତାକୁ ପୋଡ଼ି ମଧ୍ୟ ଦେଉଥିଲେ।''

ସାହେବ- ''ବାଃ! ତୁମର ମସ୍ତିଷ୍କ ତ ଅତି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧରଣର ହୋଇଥିଲା ଭଳି ଲାଗୁଛି। ତୁମର ଏ ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ଅସାଧାରଣ। ତୁମକୁ କିଛି ଉପକରଣ ନମିଳିଲେ ମଧ୍ୟ ତୁମେ ନଇକୂଳରେ କାମ ଚାଲୁ ରଖୁଛ। ବିଲ ମାଟି କାମରେ ଲଗାଇ ପାରୁଛ। ସାବାସ୍, ତୁମକୁ..........। ଏବେ ମୁଁ........।''

ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଆଉ କିଛି କହିବାର ସୁଯୋଗ ଦେଲି ନାହିଁ। ତାଙ୍କ କଥା ମଝିରେ ମୁଁ କହି ଉଠିଲି, ''ଏବେ ଆପଣ ଏଠାରେ ଟିକିଏ ଆରାମରେ ବସନ୍ତୁ। ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କର କିଛି ଅନ୍ୟ କାମ ଦେଖାଇବି।'' ସମସ୍ତେ ବସିଗଲେ।

ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କିଛି ଭାବି ଭାବି କହିଲେ, ''ସାର୍, ଏସବୁ ଆମେ ବି କରିପାରନ୍ତୁ। ହେଲେ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇବୁ ଆଉ କେବେ ?''

ମୁଁ କିଛି ପଟା କାଗଜ ଧରି ଆସିଲି। ଗୋଟିକରେ, ମୁଁ ଆସିବା ସମୟରେ ପିଲାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ହସ୍ତାକ୍ଷରର ନମୁନା ରଖିଥିଲି। ଅନ୍ୟଟିରେ ସେମାନଙ୍କର ଗତକାଲିର ତଟକା ଲେଖା। ଉପରେ ଲେଖାଥିଲା, ''ହସ୍ତାକ୍ଷର ପ୍ରଗତି ସୂଚକ ପତ୍ରିକା।''

ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଅନ୍ୟ ଜଣଙ୍କ କାନରେ କହିଲା, ''ଆରେ ଏ'ତ ଭଲ ପିଲା ବାଛିକରି ବସେଇ ବସେଇ ଏସବୁ ଲେଖାଇଥିବେ।''

ଏ କଥାଟା ମୋତେ ଟିକିଏ ବାଧିଲା। କିନ୍ତୁ ଏପରି ତୁଚ୍ଛ କଥାକୁ ଖାତିର ନକରିବା ଭଲ ଭାବି ମୁଁ ଆଗେଇ ଚାଲିଲି।

ଅଧିକାରୀ ପଚାରିଲେ, ''ଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ କିପରି ଆଣି ପାରିଲ ?''

ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଲି, ''ବିଭିନ୍ନ ଉପାୟରେ।''

ଅଧିକାରୀ- "ତୁମର ଏସବୁ ଉପାୟକୁ ସାରା ସ୍କୁଲରେ ବ୍ୟବହାର କଲେ କିପରି ହୁଅନ୍ତା ?"

ମୁଁ କହିଲି, "ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଭଲ ଫଳ ମିଳିପାରିବ। ସେ କଥା ମୁଁ ଦେଖାଇ ଦେଇ ପାରିବି।"

ତା'ପରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଖାତା ଆଣିଲି। ଗତ ଛ ମାସ ଭିତରେ ପିଲାମାନେ ଯେତେ ବହି ପଢ଼ିଥିଲେ ସେସବୁର ନାଁ ଏ ଖାତାଟିରେ ଥିଲା। ଖାତାଟିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପୃଷ୍ଠା ରହିଥିଲା। ବହିଟିଏ ପଢ଼ି ସାରିବାପରେ ସେ ତା'ର ପୃଷ୍ଠାରେ ବହିର ନାଁ ନିଜେ ଲେଖି ରଖୁଥିଲା। ଖାତାର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ମୁଁ କିଛି ହିସାବ କରିଥିଲି। କେଉଁ ପିଲା କେତେଟା ବହି ପଢ଼ିଛି; ସବୁଠୁ କମ୍ କିଏ ପଢ଼ିଛି, ସବୁଠୁ ବେଶୀ କିଏ ପଢ଼ିଛି, ପୁଣି କି ପ୍ରକାର ବହି ବେଶୀ ପଢ଼ାଯାଉଛି ଓ କି ପ୍ରକାର ବହିରେ ମୋଟେ ଆଗ୍ରହ ନାହିଁ ଇତ୍ୟାଦି।

ଅଧିକାରୀ ଏସବୁ ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଚାରିଲେ, "ପିଲାମାନେ ଏତେ ବିଷୟରେ ଏତେ ବହି କେବେ ପଢ଼ିଲେ ?"

ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଲି, "ଆଜ୍ଞା, ଏସବୁ ବହି ସେମାନେ ମୋର ଆଗରେ ବସି ପଢ଼ିଛନ୍ତି।"

ଅଧିକାରୀ- "ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟ, ଆପଣଙ୍କ ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନେ ଗତ ଛଅ ମାସ ଭିତରେ କେତେ ବହି ପଢ଼ିଛନ୍ତି ?"

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ- "କେମିତି ପଢ଼ିବେ ? ଯଦି ସେମାନେ ଏସବୁ ବହି ପଢ଼ିବା ଆରମ୍ଭ କରିବେ, ତେବେ ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ, ଜ୍ୟାମିତି ଇତ୍ୟାଦି ବହି ସବୁ କ'ଣ ହେବ ? ପାଠ ପୁଣି କେବେ ମନେ ରଖିବେ ?"

ଅଧିକାରୀ କିଛି ସମୟ ଚିନ୍ତା କଲାପରେ କହିଲେ, "ତୁମ ପିଲାମାନେ ବିନା ପରୀକ୍ଷାରେ ସାହିତ୍ୟରେ ପାସ୍ କଲେ। ଏବେ ଆଉ କ'ଣ ଅଛି କୁହ ?"

ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କର ହାତଲେଖା ମାସିକ ପତ୍ରିକାରୁ ଗୋଟିଏ ଦେଲି।

ଅଧିକାରୀ ପଚାରିଲେ, "ଏସବୁ କ'ଣ ପିଲାମାନେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଏଥିରେ ଥିବା କବିତାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ?"

ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ କହେ ଯେ ଯାହା ମନକୁ ଆସୁଛି, ଲେଖ । ଯେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଲେଖ ଏବଂ ପ୍ରକାଶ କର ।

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆଜ୍ଞା, ହଁ। ଏବେ କେତେ ଜଣ ଛାତ୍ର କବିତା ଲେଖିବାରେ ଲାଗିପଡ଼ିଛନ୍ତି।''

ଅଧିକାରୀ ସେଗୁଡ଼ିକ ଦେଖି ପଚାରିଲେ, ''ତୁମେ କ'ଣ ତାଙ୍କ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକୁ ବାଗେଇ ଦିଅ ?'' ମୁଁ କହିଲି, ''ନା, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ତା' କରିନି। ସେମାନେ ଯେପରି ଲେଖିଛନ୍ତି, ସେପରି ବାହାରିଛି।

ଅଧିକାରୀ, ''ଏସବୁ ପିଲାମାନେ ନିଜ ମନରୁ ଲେଖିଛନ୍ତି ନା- କେଉଁଠାରୁ ଆଣିଛନ୍ତି ବା ତୁମେ ବତାଇଛ ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆଉ କେଉଁଠୁ ଆଣିଲେ ଲାଭ କ'ଣ ? ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ କହେ ଯେ ଯାହା ମନକୁ ଆସୁଛି, ଲେଖ। ଯେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଲେଖ ଏବଂ ପ୍ରକାଶ କର। ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜର ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ଭଲ ଲାଗେ। ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସବୁତକ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଦିଏ।''

ଅଧିକାରୀ- ''ଏ ସଂଖ୍ୟାଟି ବୋଧେ ଷାଣ୍ମାସିକ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର

ଭାବରେ ତିଆରି ହୋଇଛି ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ନା, ଆଜ୍ଞା। ଗଲା ତିନି ମାସ ଧରି ପ୍ରତି ମାସରେ ଏହା ବାହାରୁଛି। ଏ ସଂଖ୍ୟାଟି ପରୀକ୍ଷା ସମୟରେ ଆସିଛି, କିନ୍ତୁ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ତିଆରି ହୋଇନାହିଁ।''

ଅଧିକାରୀ ଖୁସି ହୋଇ କହିଲେ, ''ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର କାମଟିଏ ହୋଇଛି। ତୁମେ ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ କାମ କରି ଦେଖାଇଛ। ମାତ୍ର ଛ ମାସରେ କାହିଁ କେଉଁଠି ପହଞ୍ଚିଗଲଣି !''

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ, ''ଗଣିତ, ଭୂଗୋଳ ଓ ଇତିହାସ ପରୀକ୍ଷା କେତେବେଳେ ହେବ ? ଏବେ ନା ଉପର ଓଳି ?'' ସେ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ମୁଁ ଏସବୁ ବିଷୟ କିଛି ପଢ଼ାଇନାହିଁ। ତେଣୁ ମୁଁ ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିବି।

ମୁଁ କହିଲି, ''ମୁଁ ତ ଏବେ ଗଣିତ ଓ ଭୂଗୋଳ ବିଷୟରେ କିଛି କରିନାହିଁ। ଇତିହାସ ଏବେ ମାତ୍ର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି। କିନ୍ତୁ ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷା ବେଳକୁ ସବୁ ହୋଇ ଯାଇଥିବ।''

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ପୁଣି ଥଟ୍ଟା କଲେ, ''ଓହୋ, ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟତକ ତେବେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆରମ୍ଭ ହୋଇନି।''

ଅଧିକାରୀ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ କହିଲେ, ''ଆପଣଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସିନା ଏସବୁ ବାକି ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନୁହେଁ। ଆପଣ ସିନା ଭାବନ୍ତି ଯେ ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ, ଗଣିତ ପଢ଼ାଇଦେଲେ ସବୁପାଠ ହୋଇଗଲା। ଏଇଆ ତ କଥା ?''

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ- ''କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ମଧ ଏହିଭଳି। ଆପଣ ବି ଏହି ବିଷୟରେ ପରୀକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି।''

ଏପରି ମଜାଳିଆ କଥା ଭିତରେ ସମସ୍ତେ ଉଠିଲେ। ଗଲାବେଳକୁ ଅଧିକାରୀ ମୋତେ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ମାଗିଲେ। ମୁଁ ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିନଥିଲି। ତେଣୁ ସେ ଆମ ଶ୍ରେଣୀକୁ ପରୀକ୍ଷାରୁ ମୁକ୍ତ କଲେ।

ଚତୁର୍ଥ ଭାଗ

ଅନ୍ତିମ ସମ୍ମିଳନୀ

୧

ଷାଣ୍ମାସିକ ପରୀକ୍ଷା ଶେଷ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସ୍କୁଲର ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହିତ ବସି ମୁଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥାଏ । ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ବାବୁ କହିଲେ, ''ସତ କହିବାକୁ ଗଲେ ଆପଣ ଜଣେ ଅଜବ ମଣିଷ ପରି ଲାଗନ୍ତି । ମୁଁ ମାନୁଛି ଯେ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରୟୋଗ ସଫଳ ହୋଇଛି । ଆମର ବିଶ୍ୱାସ ନଥିଲା ଯେ ପ୍ରାଥମିକ ସ୍ତରର ପାଠପଢ଼ାରେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣି ହେବ ବୋଲି ।''

ଭଦ୍ର ଶଙ୍କର କହିଲେ, ''ଭାଇ, ଏ ତ ଇଂରାଜୀ ବହି ସବୁ ଗଢ଼ି ନୂଆ ନୂଆ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଛନ୍ତି । ଚମ୍ପକଲାଲ କହିଲେ- ''ତା'ତ କରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ଏମିତି କରିପାରିବେନି । ୟାଙ୍କର ତ ଟଙ୍କା ପଇସାର ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, କି ପରିଣାମ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ପ୍ରୟୋଗ ଅସଫଳ ହୋଇଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ତ ମିଳିନଥାନ୍ତା !''

ବେଣୀଲାଲ- ''ଭାଇ, ସମୟ ତ ମିଳୁନି, ପ୍ରୟୋଗ କେମିତି କରିବା ? ଏତେ ସବୁ କଥା ଚିନ୍ତା, ଏତେ ପ୍ରସ୍ତୁତି କରିବା ପାଇଁ ସମୟ କାହା ପାଖରେ ଅଛି ? ପୁଣି ଟ୍ୟୁସନ୍ ତ କରିବାକୁ ହିଁ ପଡୁଛି, ସଞ୍ଜବେଳେ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ଘରେ ଯାଇ ହାଜିରା ଦେବାର ଅଛି, ପିଲାଛୁଆ ଘରସଂସାର କଥା ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ପଡୁଛି । ଏତେ ସବୁ କଳାପରେ ଆଉ ସମୟ କାହିଁ ? ଏ'ତ ଏକେଲା ଲୋକ । ତେଣୁ ଏମିତି ପ୍ରୟୋଗ ସବୁ କରି ପାରୁଛନ୍ତି ।''

ଶେଷରେ ମୁଁ କହିଲି, "ଭାଇମାନେ, ଆମେ ପ୍ରାଥମିକ ସ୍କୁଲ ଗୁଡ଼ିକରେ ଅନେକ କିଛି କାମ କରିପାରିବା। ଏପରିକି ବର୍ତ୍ତମାନର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ରୂପରଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ବଦଳାଇ ଦେଇ ପାରିବା। କିନ୍ତୁ ଏଥିପାଇଁ ଅନେକ ଲୋକ କାମ କରିବା ଦରକାର। ଆଜିର ଏ ଦୁନିଆ ତ ପ୍ରଥମରୁ ଏପରି ନଥିଲା। ମଣିଷ ହିଁ ତ ଏହାର ଚେହେରା ବଦଳାଇ ଚାଲିଛି। ଏଥିପାଇଁ ଦରକାର କେବଳ ନିଷ୍ଠା, ଦୃଢ଼ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଓ ପ୍ରଯତ୍ନ। ଏକଥା ନୁହେଁ ଯେ କେବଳ ଇଂରାଜୀ ପଢୁଆମାନେ ଭଲ ପ୍ରୟୋଗ କରିପାରିବେ। ଯେତେବେଳେ ମଣିଷ କିଛି କରିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ, ସେ ଏମିତି କେତେ ବାହାନା ଆରମ୍ଭ କରେ। କିନ୍ତୁ କାମର ଅସଲ ମଞ୍ଜି ହେଉଛି ଆମର ଆନ୍ତରିକ ଆଗ୍ରହ, କିଛି କରିବାପାଇଁ ଆମ ହୃଦୟର ବ୍ୟଗ୍ରତା। ଚମ୍ପକଲାଲଜୀ, ଫଳାଫଳ ପାଇଁ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଥିବା ଲୋକର ଯେତେ ଚିନ୍ତାଥାଏ, ଅନ୍ୟ କାହାର କେବେ ସେତେ ଚିନ୍ତା ନଥାଏ। ଆପଣ ଆପଣଙ୍କର ବେତନ ବୃଦ୍ଧିର ଆଶାରେ ଭଲ ପରୀକ୍ଷା ଫଳର ଚିନ୍ତା କରୁଛନ୍ତି। ଆଉ ମୁଁ ପ୍ରୟୋଗର ସଫଳତା ଆଶାରେ ହିଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି। ଏହା ସଫଳ ହେଲେ ମୋର ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ବଢ଼ିଯିବ। ମୋର ଚିନ୍ତା ଯେ ମୋର ଅସଫଳତା ମୋ ପରେ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ଆସିବା ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି ନକରୁ। ବେଣୀଲାଲଜୀ, ଆମେ କୁଣିଆ ଘର ଯିବା ବା ଗପସପ କରିବାପାଇଁ ତ ଯଥେଷ୍ଟ ସମୟ ଦେଇପାରୁଛେ। ତାକୁ କ'ଣ ଆମେ କାମରେ ଗଣିବା? ତା'ଛଡ଼ା ବଡ଼ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ଘରକୁ ସବୁଦିନ ଯିବା କ'ଣ ବା ଦରକାର? ଭଲ କାମ କରି ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତୁ। ସେ ଆପେଆପେ ଖୁସି ହୋଇଯିବେ। ଖୋସାମଦ କଲେ କ'ଣ କେହି ସତରେ ଖୁସି ହୋଇପାରେ? ଯେଉଁମାନେ କାମ କରିବା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ସେହିମାନେ ହିଁ ଖୋସାମଦ କରନ୍ତି। ଯଦି ଆମେ ସ୍କୁଲରେ ଠିକ୍‌ରେ ପାଠ ପଢ଼ାଇବା, ତେବେ କାହାର ଟ୍ୟୁସନ୍ ପଢ଼ିବା କ'ଣ ଦରକାର? ଆମେ ନ ପଢ଼ାଉଥିବାରୁ ହିଁ ଟ୍ୟୁସନ୍ ଦରକାର ହେଉଛି।"

ଶିବଶଙ୍କର ମଝିରେ କହି ଉଠିଲେ, "କିନ୍ତୁ ଯାହାକୁ ଦରମା କମ୍ ମିଳେ, ସେ କ'ଣ କରିବ? ଆପଣ ସିନା ଯଥେଷ୍ଟ ଦରମା ପାଆନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଏତିକି ଦରମା ଆମକୁ ଅଣ୍ଟୁଛି କୁଆଡୁ?"

ମୁଁ କହିଲି, "ଆପଣ ବେଶୀ ଦରମା ମାଗନ୍ତୁ, ଆପଣଙ୍କୁ ମିଳିବ।"

ବିଶ୍ୱନାଥ- "ଆଜ୍ଞା ହଁ, ପଇସା ତ ମିଳିବ ନାହିଁ, ବରଂ ଚାକିରୀଟି ଚାଲିଯିବ।"

ମୁଁ କହିଲି, "ଯଦି ସମସ୍ତେ ମିଶିକରି ଦରମାପାଇଁ ଦାବୀ କରିବେ ତେବେ ଦେଖିବା କେତେଜଣଙ୍କର ଚାକିରୀ ଯିବ? ମୁଁ ତ କହିବି ଚାକିରୀ ଚାଲିଯିବା ଆଗରୁ ଆପଣମାନେ ଛାଡ଼ିଦେଉ ନାହାନ୍ତି କାହିଁକି? ଆପଣମାନେ ଚାକିରୀ ପ୍ରତି ଅନାସକ୍ତ ରହିବା ଶିଖନ୍ତୁ। ମୋ ସଫଳତାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ ଚାକିରୀ ପ୍ରତି ମୋର ମୋହ କମ୍।"

ଭଦ୍ରଶଙ୍କର କହିଲେ, "ତା'ହେଲେ ଆମର ଘରସଂସାର ଚାଲିବ କେମିତି?"

ମୁଁ କହିଲି, "ଘର ସଂସାର? ଯେ ଜନ୍ମ ଦେଇଛି, ସେ ବାଟ ମଧ୍ୟ ଦେଇଛି। ଆମ ଭିତରେ ସାହସ ଦରକାର। କାମର କ'ଣ ଅଭାବ ଅଛି? ମୁଁ ତ ଝାଡୁଦାର କାମ କରି ମଧ୍ୟ ପେଟ ପୋଷି ପାରିବି। ଆପଣଙ୍କ ପରି ଅଧା ପେଟ ରହିବା ମୁଁ କେବେ ସହିବି ନାହିଁ। ଆପଣମାନଙ୍କର ଦରମା କ'ଣ ଗୋଟେ ଦରମା!"

ବିଶ୍ୱନାଥ- "ଆରେ! ଗୋଟିଏ ଜାଗା ଖାଲି ହୋଇଗଲେ ତା' ପାଇଁ ଶହେଜଣ ବାଡ଼ିଆବାଡ଼ି। ଆପଣଙ୍କୁ କ'ଣ କିଛି ଜଣା ଅଛି?"

ମୁଁ କହିଲି, "ଆମେ ସେମାନଙ୍କର ବିରୋଧ କରିବା। ଆମେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆମର କାମ ଛାଡ଼ିଲେ ସିନା ସେମାନେ କାମ କରିପାରିବେ? ଆମେ ସ୍କୁଲ ଚାରିପଟେ ଚବିଶି ଘଣ୍ଟା ପହରାଦେବା, ତା'ହେଲେ ଯେଉଁ ଖାଲରେ ଆମେ ପଡ଼ିଛେ, ଆଉ କେହି ସେଥିରେ ପଡ଼ିଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ। ଦରକାର ହେଲେ ହାତଗୋଡ଼ ଧରି ଅନ୍ୟ କାମ ଦେଖିବାକୁ ବୁଝାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଫେରାଇଦେବା। କହିବା, ଏହି ଧନ୍ଦାରେ ପଶ ନାହିଁ, ଯେଉଁଥିରେ ଅଧାପେଟ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଖୋସାମଦ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଓ ଅଲସୁଆ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ।"

ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ଆଗରୁ ଏମିତି କେତେଥର କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଛି। ଏଥର କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯେ ମୋର ସାଙ୍ଗ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଭିତରେ କିଛି

ନୂଆ ଉତ୍ସାହ ଆସିଛି। ମୁଁ ଭାବିଲି ଯେ ଯାହାହେଉ, ପୁରୁଣା ଢଙ୍ଗ ବଦଳିବା ପାଇଁ ସାମାନ୍ୟ ଆଲୋକ ଦେଖାଦେଇଛି।

II

ମୁଁ ଭୂଗୋଳ ପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ କରିବାପାଇଁ ଚିନ୍ତା କଲି। ଭୂଗୋଳ ବହି ଦେଖିସାରିବାପରେ ମୁଁ ନିରାଶ ହୋଇ ତାକୁ ରଖିଦେଲି। ପାଠ୍ୟକ୍ରମଟି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଶୁଖିଲା। ପିଲାମାନେ ନଦୀ, ପାହାଡ଼ ଇତ୍ୟାଦିର ନାଁ ସବୁ କାହିଁକି ଖାଲିରେ ଘୋଷିବେ? ନିଜର ବି ଏସବୁ କେଉଁଠି ମନେ ଅଛି? କାଲି ସ୍ୱୟଂ ଡେପୁଟୀ ଡାଇରେକ୍ଟର ମାନଚିତ୍ରରେ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆକୁ ରାସ୍ତା ଖୋଜୁଥିଲେ। ପିଲାଦିନର ଘୋଷା ଭୂଗୋଳ କିପରି କାହାର ମନେ ରହିବ? ମୁଁ ଭାବିଲି ଯେ ଏ ଭୂଗୋଳ ମୁଁ ବିଲ୍‌କୁଲ୍ ପଢ଼ାଇବି ନାହିଁ। ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଆଫ୍ରିକା ଗଲି, ସେତେବେଳେ ଯାଇ ମୋତେ ଭୂଗୋଳର ପ୍ରକୃତ ରୂପ ବୁଝାପଡ଼ିଲା। ଏବେ ମୋତେ ଭୂଗୋଳ ବହୁତ ଭଲ ଲାଗୁଛି ଏବଂ ଉପଯୋଗୀ ମନେ ହେଉଛି। କିନ୍ତୁ ଏହି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଆଜିଠାରୁ କାହିଁକି ଭୂଗୋଳ ପଢ଼ାଇବି? ଏ ପାଠ୍ୟକ୍ରମକୁ ନେଇ ମୁଁ ବିଶେଷ ଆଗେଇ ପାରିବିନି। ଏ ପାଠବହି ଦେଖିଲେ ତ ମୋତେ ହସ ଲାଗୁଛି। ତେବେ ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ଦେଖାକରି ତାଙ୍କ ଅନୁମତି ମାଗିବି। ମୋର ନିଜ ଉପାୟରେ ପଢ଼ାଇଲେ ହୁଏତ ପିଲାଙ୍କର ଭୂଗୋଳ ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ଓ ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ିପାରିବ।''

ଡେପୁଟୀ ଡାଇରେକ୍ଟରଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲି। ସେ ପଚାରିବାରୁ କହିଲି, ''ଆମ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରୁ ଭୂଗୋଳ ବିଷୟଟିକୁ ବାଦ୍ ଦେଇପାରିବା କି?''

ଅଧିକାରୀ କହିଲେ, ''ଏକଥା ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ। ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଭୂଗୋଳ ଗୋଟିଏ ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ। ଇତିହାସ ଅପେକ୍ଷା ଭୂଗୋଳ ବେଶୀ ଦରକାରୀ। ଆମ ପ୍ରୟୋଗରେ କୌଣସି ବିଷୟ ଛାଡ଼ିଦେବା କଥା ତ ନାହିଁ। ଭଲକରି ପଢ଼ାଇବା କଥା ଅଛି। ତୁମେ ଯେଉଁ ଉପାୟରେ ଚାହଁ ପଢ଼ାଅ। ଅନ୍ୟମାନେ ଯେପରି ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ଯେ ଭୂଗୋଳ ଗୋଟିଏ

ସହଜ ପାଠ ଏବଂ ଏହାକୁ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ପଢ଼ାଯାଇପାରିବ। ମୋ ମତରେ ଏହା ହିଁ ତୁମ ପ୍ରୟୋଗର ମହତ୍ତ୍ୱ।'' ଡେ଼ପୁଟୀ ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ଅତି ଚାଲାକିର ସହିତ ମୋ ମୁହଁ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ। ତଥାପି ମୁଁ କହିଲି, ''କିନ୍ତୁ ଏ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଓ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକକୁ ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରିପାରିବି ନାହିଁ। ମୁଁ ମୋ ଢ଼ଙ୍ଗରେ ଭୂଗୋଳ ଶିଖାଇବି। ଏଥିରେ ଆପଣ ନିରାଶ ହେବେ ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ଆଶା କରୁଛି।''

କିଛି ସମୟ ପରେ ସେ ପଚାରିଲେ, ''ଲକ୍ଷ୍ମୀଶଙ୍କର, ଏ ପରୀକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ବିଷୟରେ ତୁମର ମତ କ'ଣ? ନୂତନ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ତ ପରୀକ୍ଷାର ପୂରା ବିରୋଧୀ। ଅବଶ୍ୟ ଏପରି ପରୀକ୍ଷାର ପରିଣାମ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ ଭୟଙ୍କର। କିନ୍ତୁ ଆମକୁ ତ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ଚଳାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ। ଏ ପରୀକ୍ଷା କିପରି ଉଠାଇଦେବା? କିନ୍ତୁ ଆମର ଫଳାଫଳ ମାପିବା ମଧ୍ୟ ଦରକାର। ଯଦି ଆମେ ପରୀକ୍ଷା ନକରିବା, ତେବେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ହୁଏତ ମନଦେଇ ପଢ଼ାଇ ନପାରନ୍ତି। ପଢ଼ାଇଲେ ବି ଠିକ୍ ପଢ଼ାଉଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ଆମେ ଜାଣିବା କିପରି? ତା'ଛଡ଼ା ପିଲା ପଢ଼ାରେ ଆଗଉଛି କି ନାହିଁ, ତାହା ଜାଣିବାପାଇଁ କିଛି ଉପାୟ ରହିବା ନିଶ୍ଚୟ ଦରକାର। ଏ କଠିନ ସମସ୍ୟା ବିଷୟରେ ତୁମର ମତ କ'ଣ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆପଣଙ୍କ ସମସ୍ୟା ପ୍ରକୃତରେ ଖୁବ୍ ବଡ଼। ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିଲାମାନେ ପାଠ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପଢ଼ାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି, ସେତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରୀକ୍ଷାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି। ଯେବେ ପିଲା ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ କିଛି ଶିଖିବାକୁ ଆସିବ ଓ ତା' ସାମନାରେ କୁଶଳୀ କଳାକାର ଶିକ୍ଷକ ଉତ୍ସାହର ସହିତ ପଢ଼ାଇବାକୁ ବସିବେ, ସେତେବେଳେ ଯାଇ ପରୀକ୍ଷାକୁ ହଟେଇ ଦିଆଯାଇପାରିବ। କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନର ଏ ବ୍ୟବସାୟିକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପରୀକ୍ଷା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ଦରକାର।''

ଡେ଼ପୁଟୀ ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର କହିଲେ, ''ମୁଁ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାପାଇଁ ଚାହୁଁଛି।''

ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲି, ''ଆପଣ କେବଳ ଷାଣ୍ମାସିକ ଓ ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି। ତା' ବଦଳରେ ମାସିକ ପରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତୁ। ଯଦି କେବଳ

ପରୀକ୍ଷାର କଷଟି ପଥରରେ ପିଲାକୁ ମାପିବା, ତେବେ ସେ ଯେତେ ବେଶୀ ପରୀକ୍ଷାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବ, ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରତି ଭୟ ତା'ର ସେତେ କମିବ। ଦ୍ୱିତୀୟରେ ପରୀକ୍ଷା ଆଗୁଆ ପିଲାର ପ୍ରଗତି ମାପିବା ପାଇଁ ନହୋଇ ପଛୁଆ ପିଲାର ଦୁର୍ବଳତା ମାପିବାପାଇଁ ହେଉ। ଏହା ପରୀକ୍ଷାପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣର ପରିବର୍ତ୍ତନ ମାତ୍ର। ତୃତୀୟରେ, ଯେଉଁ ପିଲାର ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ଯେ ସେ ନିଜ ପାଠକୁ ଜାଣିଛି, ତାକୁ ପରୀକ୍ଷାରୁ ଛାଡ଼ ଦିଆଯାଉ। ପିଲା ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ନିଜ ଦୁର୍ବଳତା ମାପିବାପାଇଁ ପରୀକ୍ଷା ଦେଉ। ଆମେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେବା ଯେ ନିଜ ଦୁର୍ବଳତାକୁ ମାପିବା ପାଇଁ ଆଗେଇ ନଆସିଲେ ସେ ଦୁର୍ବଳତାକୁ ଦୂର କରିବାର ସୁଯୋଗ ତାକୁ ମିଳିବ ନାହିଁ। ଯେଉଁସବୁ ବିଷୟରେ ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା କିଛି ମାପିବା ସମ୍ଭବ, କେବଳ ସେହି ସବୁ ବିଷୟର ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଉ। ବାକି ବିଷୟରେ ଟାଣି ଓଟାରି ପରୀକ୍ଷା କରା ନଯାଉ। ପରୀକ୍ଷା ସମୟରେ ପିଲାକୁ ବହି ଦେଖି ଉତ୍ତର ଦେବାର ସ୍ୱାଧୀନତା ଦିଆଯାଉ। ଯେଉଁଠି ମନେ ପଡୁନାହିଁ, ସେଇଠି ସେ ବହି ଦେଖି ଲେଖୁ। ମନରୁ ନକହିପାରିଲେ ବହି ଦେଖି କହୁ। ଉତ୍ତର ଦେଲାବେଳେ ସେ ବହିଗୁଡ଼ିକୁ କେମିତି ବ୍ୟବହାର କରୁଛି, ସେଇଟା ହିଁ ତା'ର ପରୀକ୍ଷା। ଏହାଛଡ଼ା ଆମେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଦେବା- ଉପର ଶ୍ରେଣୀକୁ ଯିବାପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ, ଅଯୋଗ୍ୟ ଏବଂ ଦୁର୍ବଳ (ଯେ କିଛି ଚେଷ୍ଟା କଲାପରେ ଉପରକୁ ଯିବ)। ପାସ୍ ଫେଲ୍ ଶବ୍ଦ ଉଠାଇ ଦିଆଯାଉ।''

ସେ କହିଉଠିଲେ, ''ତା'ହେଲେ ଆସନ୍ତା ବର୍ଷ ତୁମକୁ ମୋର ସହାୟକ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ।''

ମୁଁ ହସିଦେଇ କହିଲି, ''ଏହି ପରୀକ୍ଷା ଶିକ୍ଷକମାନେ ହିଁ କରିବା ଉଚିତ। କେବଳ ସେହିମାନେ ପିଲାଙ୍କର କ୍ଷମତାକୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ଜାଣିପାରିବେ। ପିଲାଙ୍କର ଦୁର୍ବଳତାର କାରଣ ବା ଉପର ଶ୍ରେଣୀକୁ ଯିବାର ଯୋଗ୍ୟତା ଇତ୍ୟାଦି ସାଙ୍ଗରେ କେବଳ ଶିକ୍ଷକ ପରିଚିତ। ଅବଶ୍ୟ ଜଣେ ସହାୟକର ଦରକାର ଅଛି। ପିଲାଙ୍କର ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ନୁହେଁ, ବରଂ ପରୀକ୍ଷକଙ୍କର ପରୀକ୍ଷା ନେବା ପାଇଁ। ଦେଖିବାପାଇଁ ଯେ ପରୀକ୍ଷକ ଜଣକ ଠିକ୍‌ଭାବରେ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଜାଣିଛନ୍ତି ନା ନାହିଁ?'' ଡେପୁଟୀ ଡାଇରେକ୍ଟର କହିଲେ,

"ଏ ତ ବହୁତ ସୁନ୍ଦର ଚିନ୍ତା !"

ମୁଁ କହିଲି, "ଆଜ୍ଞା, ପ୍ରକୃତରେ ଏତିକି ତ କଥା।" ମୁଁ ପରୀକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଆହୁରି ଅନେକ କଥା କହିବାପାଇଁ ଚାହୁଁଥିଲି। କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଖାଇବା ସମୟ ହୋଇଯାଇଥିଲା। ତେଣୁ ସେ ଉଠି ଛିଡ଼ାହେଲେ। ଶେଷରେ ହସିହସି କହିଲେ, "ଆଚ୍ଛା, ଏ ବିଷୟରେ ଆମେ ଆଉଥରେ କଥା ହେବା। ତୁମେ ସବୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଆଗରେ ଏ ବିଷୟରେ ଥରେ ଭାଷଣ ଦିଅ।"

III

ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନେ ଭୂଗୋଳ ବିଷୟରେ କିଛିଟା ଜାଣିଥିଲେ। ତେଣୁ ମୁଁ କାଥିଆୱାଡ଼୍, ଗୁଜରାଟ୍ ଏବଂ ବମ୍ବେ ଭଳି ଆଖପାଖ ଅଞ୍ଚଳର କିଛି ମାନଚିତ୍ର ଆଣି ଟାଙ୍ଗିଦେଲି। ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗୁଥାଏ। ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଭୂଗୋଳ ପଢ଼ାଇ ନଥିଲି। ସେମାନେ ନିଜନିଜ ଖାତାରୁ କାଗଜ ଚିରି ପାନ ଖିଲ ଭଳି ଭାଙ୍ଗୁଥାନ୍ତି ଓ ଜାଣି ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ପିନ୍ଧୁଥାନ୍ତି। ମୁଁ ଦେଖୁଥାଏ।

ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ତୁମେ ଏ ନଳୀ କାହିଁକି ତିଆରି କଲ ?"

ପିଲାମାନେ କହିଲେ, "ମାନଚିତ୍ର ଘୋଷିବା ପାଇଁ।"

ମୁଁ ଚମକିପଡ଼ିଲି, "ମାନଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଘୋଷାଯାଏ ! ଏ ଭୂଗୋଳ ଶିକ୍ଷା ତ ଅଦ୍ଭୁତ !" କିଛି ସମୟ ମଜା କରିବାପାଇଁ ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ଭାବନଗର କେଉଁଠି ଦେଖାଇଲ ?"

ଜଣେ ପିଲା ବମ୍ବେ ମ୍ୟାପ୍‌ରେ ତା'ର ଆଖି ବୁଲେଇଲା। ବମ୍ବେ, ଅହମଦାବାଦ, ହାଇଦ୍ରାବାଦ ପଡ଼ିଲା। ତା'ପରେ ପୁନା, ପୋରବନ୍ଦର ପଡ଼ିଲା। ପଛରେ ଦୁଇ ତିନିଜଣ ପିଲା ଭାବନଗର ଖୋଜି କରି ଦେଖାଇବାପାଇଁ ଅଥୟ ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଯାଇଥିଲେ। ଶେଷକୁ ପଚାରିବା ଆଗରୁ ଜଣେ ପିଲା ଆସି ଦେଖାଇଦେଲା।

ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ଭାବନଗର କେଉଁ ଦିଗରେ ?" ପିଲାମାନେ ଉପର

ତଳ ବାଁ ଡ଼ାହାଣ ଦେଖି ହିସାବପତ୍ର କରି କହିଲେ, "ଉତ୍ତର ଦିଗରେ।"

ଆଉ ଜଣେ ପିଲା କହିଲା, "ଉତ୍ତର ଦିଗ ତ ଉପରପଟେ। ଏଇଟା ତ ପୂର୍ବ।"

ମୁଁ ହସି ଦେଇ କହିଲି, "ଉପରେ ତ ଆକାଶ, ସେଠି ଉତ୍ତର କାହିଁ?"

ପିଲାମାନେ- "ନା ନା, ଉପରେ ଉତ୍ତର ଓ ତଳେ ଦକ୍ଷିଣ। ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଲମ୍ବା ଓ ପୂର୍ବ-ପଶ୍ଚିମ ଚଉଡ଼ା।"

ଅନ୍ୟ ଜଣେ କହିଲା, "ଯେଉଁ ପଟେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ହୁଏ, ସେଇଟା ପୂର୍ବ।"

ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ଏ ମାନଚିତ୍ରରେ ତେବେ ସୂର୍ଯ୍ୟ କାହିଁ?"

ସମସ୍ତେ ଚିନ୍ତାରେ ପଡ଼ିଗଲେ। ମୁଁ କହିଲି, "ଶତ୍ରୁଞ୍ଜୟ ନଦୀ ଦେଖାଅ।"

ଜଣେ ନଳୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ନଇଟି ଦେଖାଇଲା। ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ଏଇଟା ଯାଇ କେଉଁଠିରେ ମିଶିଛି?"

ଜଣେ ମାନଚିତ୍ର ଦେଖି କହିଲା, "ଏହା ଖମ୍ଭାତ୍ ଉପସାଗରରେ ପଡ଼ିଛି।"

ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ଆରବ ସାଗରରେ ସେ କାହିଁକି ନପଡ଼ିଲା?"

ଜଣେ କହିଲା, "ସେଇଟା ତ ତା'ର ଇଚ୍ଛା।" ହୁଏ ତ ସେ ଚାହିଁଲା ଖମ୍ଭାତ୍ ଉପସାଗରରେ ମିଶିବାପାଇଁ।"

ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ନଇଟି କାହିଁକି ତଳକୁ ବହିଯାଉଛି?"

"ପାଣି ସବୁବେଳେ ତଳକୁ ବହିଯାଏ। ତଳେ ଦକ୍ଷିଣ। ତେଣୁ ସେଇ ଆଡ଼କୁ ଯାଉଛି।" ପିଲାମାନେ କହିଲେ।

ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲି। ଗତବର୍ଷ ଯେଉଁ ଭୂଗୋଳ ସେମାନେ ପଢ଼ିଥିଲେ, ତାକୁ ସେମାନେ ଭୁଲିନଥିଲେ। ସିଧାସଳଖ ଘୋଷାର ଏ ଗୋଟିଏ ସଫଳତା ଅବଶ୍ୟ। ଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଏମିତି ପଢ଼ାଇ ପାରନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ତା' କ'ଣ ଭୂଗୋଳ ପଢ଼ା ହେବ? ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କହିଲି, "ଏଥର ମାନଚିତ୍ର ସବୁ ଗୁଡ଼ାଇ ରଖିଦିଅ। ମାସେ ପରେ ଆମେ ଭୂଗୋଳ ଆରମ୍ଭ କରିବା। ଏବେ କିଛିଦିନ ତୁମେ ଖାଲି ଚିତ୍ର କର।"

ପିଲାମାନେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ। ସ୍କୁଲ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଚିତ୍ର କରିବା ପୂରା ନୂଆ। ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ସେଥିପାଇଁ କୌଣସି ସୁଯୋଗ ମଧ୍ୟ ନଥିଲା। ସ୍କୁଲରେ କୌଣସି ସୃଜନାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ବାଟ ପ୍ରାୟ ନଥିଲା। କିନ୍ତୁ ମୋତେ ଏସବୁ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ହିଁ ହେବ।

ତା' ପରଦିନ ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କହିଲି, "ଆସ, ସମସ୍ତେ ଚିତ୍ର କର। ଯାହା ଚାହୁଁଛ, ଯେମିତି ପାରୁଛ, କର। ଦେଖିକରି କର ବା ମନରୁ କର। ମଣିଷ, ଘର, ପକ୍ଷୀ, ଗଛ, ଫୁଲ, ଆକାଶ, ଜିନିଷ, ମ୍ୟାପ, ନଈ- ଯାହା ପାରୁଛ କର।"

ତା'ପରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା ଚିତ୍ର। ବଙ୍କା ଟଙ୍କା, ତେଢ଼ା ମେଢ଼ା କେତେ ପ୍ରକାରର ଚିତ୍ର ସବୁ। ସକାଳ ସମୟତକ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କାରେ ଗଲା। ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲାରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ ସ୍କୁଲ ସମୟ ଶେଷ। ଯେଉଁମାନଙ୍କର କାଗଜ ପେନ୍‌ସିଲ୍ ଥିଲା, ସେମାନେ ସେଥିରେ କଲେ। ନଚେତ୍ ସ୍ଲେଟ୍‌ରେ କଲେ। ଦୁଇ ଚାରିଦିନ ଏପରି କଟିଗଲା। ଅନେକ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଗଦା ହୋଇ ଗଲା। କୌଣସି ଚିତ୍ରକର ଅବଶ୍ୟ ଏସବୁକୁ କଣେଇ କରି ମଧ୍ୟ ଚାହିଁବନି। କିନ୍ତୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା ପିଲାମାନଙ୍କର କଳ୍ପନାର ପରିପ୍ରକାଶ। ନିଜ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାର ଫଳ।

ମୁଁ ଭାବିଲି, ଏ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ କିଛିଦିନ ପାଇଁ ସାଇତା ହୋଇ ରହିବା ଉଚିତ୍। ମୁଁ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ସହ ଦେଖାକଲି। କିଛି କଷ୍ଟରେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଗୋଟିଏ ପାଖ ଖାଲିଥିବା କିଛି ରଦ୍ଦି କାଗଜ ଓ ଦୁଇ ଡ଼ଜନ୍ ରଙ୍ଗୀନ୍ ପେନ୍‌ସିଲ୍ ମାଗି ଆଣିଲି। ଅଧିକାରୀ ହସି ହସି କହିଲେ, "ଜଣାଯାଉଛି, ପୁଣି ପାଠପଢ଼ା ଛାଡ଼ି ତୁମେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କା ଭଳି ନୂଆ ବିଷୟରେ ଲାଗିଗଲଣି !"

ଚିତ୍ରର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଖାତା କଲେ ଓ ସେଥିରେ ଚିତ୍ରସବୁ ଆଙ୍କିଲେ। ମୁଁ କିଛି ପତ୍ର, ଫୁଲ ଚପାଇ ଦେଇ ଖାତାଗୁଡ଼ିକୁ ସଜାଇ ଦେଲି। ନମୂନା ଭଳି ବ୍ୟବହାର କରିବାପାଇଁ ପାଖ ଦୋକାନରୁ ଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର କନାର ଟୁକୁଡ଼ା ସବୁ କିଛି ଆଣି ଟାଙ୍ଗି ଦେଲି। ଦେଖିକରି ଆଙ୍କିବାପାଇଁ ଦୁଆତ, କଲମ, ଡ଼ିବି, ଲଣ୍ଠନ ଭଳି ସାଧାରଣ ଜିନିଷ ମଧ୍ୟ ସଜାହୋଇ ରହିଲା। ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କଠାରୁ ମାଗିଆଣି କିଛି ଭଲ

ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ସେହି ଘରେ ଝୁଲାଇଦେଲି। ଖଣ୍ଡିଏ ପଟା ମଧ୍ୟ ଝୁଲିଲା। ସେଥିରେ ଲେଖାଥିଲା-

"ଚିତ୍ର କର। ଚିତ୍ର କର। ଚିତ୍ର କର।"

"ନିଜେ ହିଁ କର।"

"ତୁମକୁ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବା ଜଣା ଅଛି।"

"ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ଭଲ ଭଲ ଚିତ୍ର ବାହାରୁଛି।"

"ଚିତ୍ର କର।"

ପିଲାମାନେ ଲାଗିପଡ଼ି ଚିତ୍ର କଲେ। କେହି କେହି ଛୁଞ୍ଚିକାମର ନମୂନା ଭଳି ଚିତ୍ର କଲେ। କିଏ ବା ଫୁଲର ଚିତ୍ରଟିରେ ପ୍ରକୃତ ଫୁଲର ରଙ୍ଗ ଭରିଦେଲା। କେତେ ଜଣ ଆଦୌ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କୁ ନଥିଲେ। ବସି ବସି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଚିତ୍ରଅଙ୍କା ଦେଖୁଥିଲେ।

ସପ୍ତାହେ ପରେ ମୁଁ ପାଖ ହାଇସ୍କୁଲର ଚିତ୍ର ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଡ଼ାକି ଆଣିଲି। ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିଲି, "ଆପଣ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବା ଶିଖାଇବା ଦରକାର ନାହିଁ। କଳାପଟା ଉପରେ ନିଜ ପସନ୍ଦ ଅନୁସାରେ ଆପଣ କିଛି ଚିତ୍ର କରି ଯାଆନ୍ତୁ। କିନ୍ତୁ ଆସ୍ତେଆସ୍ତେ ଓ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ କରନ୍ତୁ। ଗଛ ଦେଖିକରି ଗଛ ବା ଚଉକି ଦେଖିକରି ଚଉକିଟିଏ ଆଙ୍କନ୍ତୁ। ଚିତ୍ର ଶିକ୍ଷକ ସେପରି କଲେ ଓ ପିଲାମାନେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଦେଖିଚାଲିଲେ। ତା' ପରଦିନ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଚାଲିଲା। ଜଣାଗଲା, ପିଲାମାନେ ଯେପରି ଚିତ୍ର କରିବାର ନିୟମ ସବୁ ଧରିନେଲେଣି। ମୁଁ ଏଣିକି ସେମାନଙ୍କର ଚିତ୍ର ତଳେ ତାରିଖ ଓ ନାଁ ଦେବା ଆରମ୍ଭ କଲି।

କିଛିଦିନ ପରେ ସେ ଚିତ୍ର ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ପୁଣି ଥରେ ଡ଼ାକିଲି। ଚିତ୍ରରେ କିପରି ରଙ୍ଗ ଦିଆଯାଏ ସେକଥା ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶିଖାଇ ଦେବାପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କଲି। ଚିତ୍ରକାର ଚାରିପାଞ୍ଚଟି ଚିତ୍ରରେ ପେନ୍‌ସିଲ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ରଙ୍ଗ ଦେଲେ। ପିଲାମାନେ ଏହା ଶିଖିଲେ।

କିଛିଦିନ ପରେ ମୁଁ ମୋର ଜଣେ ଅମିନ ସାଙ୍ଗକୁ ଡ଼ାକି ଆମ ସ୍କୁଲର ଗୋଟିଏ ନକ୍‌ସା ତିଆରି କରିବାପାଇଁ କହିଲି। ସେ ଓ ମୁଁ ସ୍କୁଲର ଚାରିଆଡ଼ ମାପୁଥାଉ ଓ ପିଲାମାନେ ଆମ ସହ ଚାଲୁଥାଆନ୍ତି। ପିଲାମାନଙ୍କ

ଆଗରେ ଆମେ ସ୍କୁଲ୍ ଘର ଓ ପଡ଼ିଆ ଇତ୍ୟାଦିର ନକ୍ସା କରି ଦେଖାଇଲୁ। ତା'ପରେ ଦୁଇ ଚାରିଦିନ ଧରି ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସର୍ଭେୟରଙ୍କ ଅଫିସ୍‌କୁ ପଠାଇଦେଲି। କେମିତି ରାସ୍ତା, ଗାଁ, ସହର ଇତ୍ୟାଦିର ମାନଚିତ୍ର ତିଆରି ହୁଏ, ସେମାନେ ସେଠାରେ ଶିଖିଲେ। ଯେଉଁଠି ପ୍ରକୃତରେ ସର୍ଭେ କାମ ଚାଲିଥିଲା, ସେମିତି ଜାଗାକୁ ଆମେ ପିଲାଙ୍କୁ ଥରେ ଦୁଇଥର ନେଇଗଲୁ। ତା'ପରେ ପିଲାମାନେ ସ୍କୁଲ, ଶ୍ରେଣୀଘର, ତାଙ୍କ ନିଜଘର, ଗଳି, ଏପରିକି କୂଅ ପୋଖରୀ ଇତ୍ୟାଦିର ନକ୍ସା ତିଆରି କରିବାରେ ଲାଗିଗଲେ। ସେମାନଙ୍କର ଚିତ୍ରକଳାର ଜ୍ଞାନ ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ମୁଁ ବେଳେବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ବାହାରକୁ ବୁଲାଇବା ପାଇଁ ନେଇ ଯାଉଥିଲି। ତାଙ୍କର ଆଖିରେ ନିରୀକ୍ଷଣ ଶକ୍ତିକୁ ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ଆମେ ବିଭିନ୍ନ ଖେଳ ଖେଳୁଥିଲୁ। ଯେମିତି କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଜିନିଷକୁ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ସମୟ ପାଇଁ ମନେ ରଖିବା ବା ଆଖି ବନ୍ଦ କରି ତା'ର ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବା ଇତ୍ୟାଦି। ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ସମୟର ରଙ୍ଗ ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦେବା, ଦୂର ଜିନିଷର ଆକାର କଳନା କରିବା, ଗଛ, ପର୍ବତ, ମଣିଷ ଇତ୍ୟାଦିର ଛାଇକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟ ଏ ଭିତରେ ରହୁଥିଲା। ଏହିପରି କିଛିଦିନ ଭିତରେ ଆମ ଶ୍ରେଣୀଟି ଚିତ୍ରକଳାରେ ଖୁବ୍ ନିପୁଣ ହୋଇ ଉଠିଲା।

IV

ଦିନେ ମୁଁ ହାଇସ୍କୁଲରୁ ଗୋଟିଏ ଦୂରବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର ଆଣି ପିଲାଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲି। ସେଥିରେ ଦୂର ଜିନିଷ ସବୁ ପାଖରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଦେଖି ସେମାନଙ୍କୁ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗିଲା। ସାରାଦିନ ସେମାନେ ସେଥିରେ ଦେଖୁଥାନ୍ତି। ରାତିରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଦୂରବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର ଆଣି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ସବୁ ଦେଖାଇଲି। ମୋର ସାଙ୍ଗମାନେ କହିଲେ, "ଭାଇ, ବାସ୍ତବିକ ତୁମେ ବଡ଼ ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ।"

ମୋ ଶିକ୍ଷକ ବନ୍ଧୁମାନେ ଏବେ ଅବସର ସମୟରେ ପ୍ରାୟ ମୋ

ସାଙ୍ଗରେ ରହୁଥା'ନ୍ତି। ମୋର ନିନ୍ଦା କରିବା ଛାଡ଼ି ମୋ ଠାରୁ ଶିଖିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ ହେଉଥାନ୍ତି। ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ସାହେବ ମଧ୍ୟ ଅନୁମତି ଦେଇଥାନ୍ତି ଯେ ସପ୍ତାହକୁ ଘଣ୍ଟାଏ ଲେଖାଏଁ ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଆସି ମୋ କାମ କରିବା ପ୍ରଣାଳୀ ଦେଖିବେ।

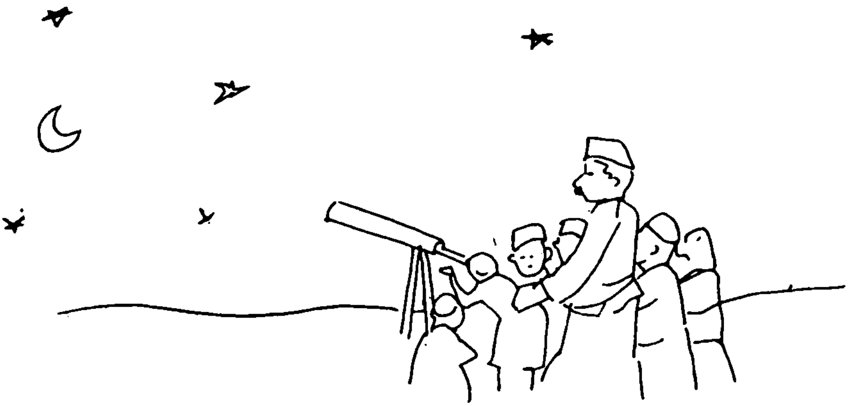

ତିନିଗୋଡିଆ ଦୌଡ

ରାତିରେ ଦୂରବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରରେ ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖାଇ କହିଲି, "ଦେଖ, ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଯେଉଁ ବୁଢ଼ୀ ବସି ଚରଖା ଚଲାଏ ବା ଯେଉଁ ଠେକୁଆ ରହିଥାଏ, ତା'ର ପ୍ରକୃତ ରୂପ ଏପରି ଅଟେ। ସେଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତରେ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଥିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ଗାତ ଓ ପାହାଡ଼। ସେଠାରେ ଏତେ ଥଣ୍ଡା ବା ଗରମ ହୁଏ ଯେ ମଣିଷ ବଞ୍ଚିପାରିବ ନାହିଁ। ଚନ୍ଦ୍ର ଆମ ଘର ପୃଥିବୀର ଭଉଣୀ ଭଳି। ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ବାପା।"

ପିଲାମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଦେଖୁଥାନ୍ତି। ଜଣେ ପଚାରିଲା, "ଏ ଗପ ସବୁ କେଉଁ ବହିରେ ଲେଖା ହୋଇଛି ?"

ମୁଁ କହିଲି, ''ଏଗୁଡ଼ିକ ଗପ ନୁହେଁ, ସତ କଥା।''

ପିଲା- ''ଏହା ଅସମ୍ଭବ।''

ମୁଁ- ''ପ୍ରକୃତରେ ଏହା ହିଁ ସତ।''

ତା'ପରେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ପୃଥିବୀ କେମିତି ସୃଷ୍ଟି ହେଲା, ପୃଥିବୀ କେମିତି ଥଣ୍ଡା ହେଲା, ଢ଼ାଲୁ ଜାଗା, ଖାଲ, ପର୍ବତ ସବୁ କେଉଁଠୁ ଆସିଲେ, ପୋଖରୀ, ନଦୀ, ସମୁଦ୍ର କିପରି ଆରମ୍ଭ ହେଲେ, ଗଛପତ୍ର, ଜଳଜୀବ, ମାଛ, ବେଙ୍ଗ, ଅନ୍ୟ ଜୀବଜନ୍ତୁ, ଜଙ୍ଗଲି ମଣିଷ ଏବଂ ଶେଷରେ ଆଜିର ମଣିଷ କିପରି ସୃଷ୍ଟି ହେଲେ ଇତ୍ୟାଦି। ପିଲାମାନେ ମନଧ୍ୟାନଦେଇ ଶୁଣୁଥା'ନ୍ତି। ତାଙ୍କୁ ଏକଥା ସବୁ ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତ ଲାଗୁଥାଏ। ଆମର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏସବୁ ଶୁଣିବାପାଇଁ ପଠାଇଲେ।

ଦିନେ ମୁଁ ପୃଥିବୀର ଗୋଟିଏ ଗ୍ଲୋବ୍ ଆଣି ଦେଖାଇଲି- ''ଦେଖ, ଏହା ଉପରେ ସବୁ କଥା କେମିତି ଘଟିଲା, ମୁଁ ବୁଝାଇ ସାରିଛି। ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଜଳଭାଗ ଓ ସ୍ଥଳଭାଗ କେଉଁଠି ଅଛି ଦେଖାଇ ଦେଲି। କଳା ଲୋକ ଓ ଗୋରା, ହଳଦିଆ ଓ ଲାଲ, ଗେଡ଼ା ଓ ଡ଼େଙ୍ଗା, ସେକଥା କହିଲି। ଏହାପରେ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାକୃତିକ ବିଭାଗ ବିଷୟରେ ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକର ନାଁ କହିଲି। ସେମାନେ ଦେଖିଲେ ଯେ ଆମେ ଏସିଆରେ ରହୁ। ଏସିଆ ମହାଦେଶରେ କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳ ହେଉଛି ଭାରତ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେଖିଲେ। ସେଥିରେ 'କାଠି' ଜାତିର ଲୋକ ରହୁଥିବା କାଠିଆୱାଡ଼ ଅଞ୍ଚଳ କେଉଁଠି, ତା'ପରେ ଭାବନଗର କେଉଁଠି, ଏସବୁ କଥା ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲି।

ଶେଷରେ ମୁଁ କହିଲି, ''ଏ ଗ୍ଲୋବ୍‌ଟିକୁ ନିଅ ଓ ବାକ୍ସରୁ କାଛ ମାନଚିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକୁ କାଢ଼। ଗ୍ଲୋବ୍ ସହ ମାନଚିତ୍ରକୁ ମିଳାଇକରି ଦେଖ। କେଉଁଠି କ'ଣ ଅଛି ?''

ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତିଦିନ କିଛିକିଛି ନୂଆ କଥା ଦେଖିବାପାଇଁ କହୁଥାଏ। ''ତୁମେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ସହର ଓ ଗାଁ ସବୁ ଦେଖିଛ, ତାକୁ ଖୋଜି ବାହାର କର। ସେଠାକୁ ଯିବାପାଇଁ ରାସ୍ତା ଖୋଜ। ବାଟରେ କି କି ନଦୀ ଓ କି କି ଗାଁ ପଡ଼େ, ଦେଖ।''

ଏ ତ ଗଲା ଗୋଟିଏ ଉପାୟ। ଆଉ ଗୋଟିଏ ଥିଲା ମୋ ନିଜର ଅନୁଭୂତିକୁ ନେଇ। ମୁଁ ଆଫ୍ରିକା ଦେଖି ସାରିଥାଏ। ତେଣୁ ଆଫ୍ରିକାର ମାନଚିତ୍ର ଆଗରେ ରଖି ମୁଁ ସେଠାକାର କଥାସବୁ କହିବାକୁ ଲାଗିଲି। ଭିକ୍ଟୋରିଆ ଜଳପ୍ରପାତ ଟାଙ୍ଗାନାଇ, ଜାମେସୀ, ନୀଳନଦୀ, ଆଫ୍ରିକୀୟ ସିଂହ, ହାତୀ, ମାସାଇ ଓ କୋଭିରୋଣ୍ଡୋଙ୍କ ଭଳି ସେଠିକାର ଅଧିବାସୀଙ୍କ କଥା। ଏହି ଭଳି ଅନେକ ପ୍ରକାରର କଥା ଚାଲିଲା। ତା'ପରେ ଦିନେ ମୁଁ କହିଲି, ''ଆମ ପାଖରେ ଯେଉଁ କୁମ୍ଭାର, କମାର, ମୋଚି ଇତ୍ୟାଦି ଲୋକମାନେ ଅଛନ୍ତି, ଚାଲ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଆସିବା।'' ଆମେ ଥରେଦୁଇ ଥର ଯାଇ ଗାଁରେ ବୁଲିଆସିଲୁ। ସେଥିରୁ ଆମର ଗାଁ ଦାଣ୍ଡ, ନଦୀକୂଳ, ପାହାଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ଜାଣିବାର ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ିଲା। ପିଲାମାନଙ୍କର ମନରେ ଭୂଗୋଳ ପଢ଼ିବାର ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା।

ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଭୂଗୋଳ ବିଷୟରେ କିଛି ବହି ଦେବାକୁ ଚାହିଁଲି। କିନ୍ତୁ ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀ ଓ ଦେଶ ବିଦେଶ ଅଭିଯାନ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ଭଲ ବହି ଆମ ଭାଷାରେ ବିଶେଷ ନଥିଲା। ଯାହା ମିଳିଲା, ତାଙ୍କୁ ଦେଲି ଏବଂ କହିଲି- ''ବହି ସହ ମ୍ୟାପ୍ ମିଳାଇକରି ପଢ଼ିଚାଲ। ଯାତ୍ରୀ ଯେଉଁଆଡ଼େ ଯାଉଛି, ମାନଚିତ୍ରରେ ଖୋଜ ଓ ତା' ସାଙ୍ଗରେ ଯାଇ ବୁଲ।''

ପିଲାମାନେ ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀ ସବୁ ପଢ଼ିବାପାଇଁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି। କେତେ ଜଣ ପିଲା ''କାଠିଆୱାଡ଼ ଜ୍ଞାନକୋଷ''କୁ ପଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଗଲେ। ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗାଁ ବାଛି ତା' ବିଷୟରେ ପଢୁଥାନ୍ତି। ଏହିପରି ଜଣା ଅଜଣା ଅନେକ ଗାଁ ବିଷୟରେ ପଢ଼ିଗଲେ। ରବିଶଙ୍କର ରାୱଲ୍‌ଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ସେମାନେ ଅହମଦାବାଦ ସହର ବିଷୟରେ ଜାଣିଲେ। ସବୁ ଜାଗା ବିଷୟରେ ଏପରି ଚିତ୍ର ବହି ମିଳୁଥାଆନ୍ତା କି ?

ଦିନେ ରବିଶଙ୍କରଜୀ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଆସିଥିଲେ। ତାଙ୍କ ପାଖରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ସିନେମା ଥିଲା। ସେ ପିଲାଙ୍କୁ ଏହା ଦେଖାଇଲେ। କାହିଁ କେତେ ଦୂରର ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସହରର ଦୃଶ୍ୟ ସବୁ ସିନେମାରେ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କର ଭୌଗଳିକ ଆଗ୍ରହ ବହୁତ ବଢ଼ିଗଲା। ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ସିନେମା କ୍ଷତିକାରକ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଏହା ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଅସ୍ତ୍ର।

ଦୂର ଜାଗା ସବୁକୁ ଅବିକଳ ଭାବରେ ଦେଖାଇବା ଏହାଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ। ଥରେ ମୁଁ ସିଜର୍ସ ସିଗାରେଟ୍ ବାଣ୍ଟୁଥିବା ଚିତ୍ର କିଛି ପାଇଲି। ସେଥିରେ ଦେଶ ବିଦେଶର ଲୋକଙ୍କର ଚିତ୍ରସବୁ ଥାଏ, ତାକୁ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ପିଲାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଦେଲି। ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ସାରା ଦୁନିଆର ଜ୍ଞାନ ଦେବାକୁ ଚାହୁଁନଥିଲି। ସେମାନେ ଯେ ସବୁକିଛି ମନେରଖନ୍ତୁ, ତା' ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଚାହୁଁନଥିଲି। ମୁଁ ଚାହୁଁଥିଲି ସେମାନେ କେବଳ ଅନୁଭବ କରନ୍ତୁ ଯେ ଏ ଦୁନିଆ ବହୁତ ବଡ଼। ଜାଣିବା ପାଇଁ ଓ ଦେଖିବାପାଇଁ ଏଥିରେ ଅନେକ କିଛି ରହିଛି। ଆମେ ଶ୍ରେଣୀରେ କରୁଥିବା କାମ ସବୁ ପୃଥିବୀକୁ ଜାଣିବାପାଇଁ କିଛି ଉପାୟ ମାତ୍ର।

ମୁଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଖେଳ ମଧ୍ୟ ଭାବିଥିଲି। ତା'ର ନାଁ ଥିଲା, "ଚାଲ ଆମେ ଯିବା ବୁଲି।" ପିଲାମାନେ ଭାବନଗରରୁ ବାହାରି ମନେ ମନେ ଅହମଦାବାଦ, ଦ୍ୱାରିକା, ବମ୍ବେ, ହିମାଳୟ, ବିଲାତ ଇତ୍ୟାଦି ବୁଲି ଯାଆନ୍ତି। କେମିତି ଯିବେ, କେଉଁ କେଉଁ ଗାଡ଼ିରେ ଯିବେ, କେଉଁଠି କେଉଁଠି ଗାଡ଼ି ବଦଳାଇବେ, କେଉଁଠି କ'ଣ ଦେଖିବେ, କେତେ ଦିନରେ ଯାତ୍ରା ଶେଷ ହେବ, କାହାକାହା ସହ ଭେଟ ହେବ, କ'ଣକ'ଣ ବିଶେଷ ଜିନିଷ କିଣିବେ ଇତ୍ୟାଦି ଉପରେ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି। ପ୍ରକୃତ ଖର୍ଚ୍ଚର ହିସାବ କରନ୍ତି। ଏ ସବୁ କାମ ପାଇଁ ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଗାଇଡ୍ ବହି ଦେଖି ସହର ସବୁର ନାଁ ଲେଖନ୍ତି। ଭୂଗୋଳ ବହିରୁ ଦର୍ଶନୀୟ ସ୍ଥାନ ସବୁ ବାଛନ୍ତି, ବିଶେଷ ଜିନିଷର ତାଲିକା କରନ୍ତି। ଏ ଖେଳଟିକୁ ଭୂଗୋଳ ବୁଝିବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ହିସାବରେ ଆମେ ନେଉ।

କେବେକେବେ ସେମାନେ ମାନଚିତ୍ରରୁ ଖୋଜନ୍ତି, ଦିଆସିଲି କେଉଁଠୁ ଆସିଛି? କେଉଁ ରାସ୍ତା ଦେଇ ଏଠାକାର ତୁଳା ବିଲାତ ଯାଉଛି? କେବେ କେବେ ଦୋକାନରେ ଖୋଜନ୍ତି, କେଉଁ କେଉଁ ଦେଶର ଜିନିଷ ଏକାଠି ହୋଇଛି? କେବେକେବେ ନଦୀ, ଗାଁ, ସହର, ପାହାଡ଼, ଦେଶ ଇତ୍ୟାଦିର ନାଁ ସବୁକୁ ନେଇ ପଦ୍ୟାନ୍ତର କରନ୍ତି। ଯେଉଁ ଆଗ୍ରହରେ ସେମାନେ ଗଛର ଚିତ୍ର ଆଙ୍କୁଥିଲେ, ଠିକ୍ ସେହି ଖୁସିରେ ସେମାନେ ଦେଶଗୁଡ଼ିକର ମାନଚିତ୍ର ଆଙ୍କୁଥିଲେ। ନିଜେ ଦେଖିଥିବା ବା ଜାଣିଥିବା ଗାଁ, ନଦୀ, ପାହାଡ଼ ଇତ୍ୟାଦିକୁ

ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ମାନଚିତ୍ରରେ ଦେଖାନ୍ତି। ଅଧିକ ନୂଆ ଜାଗା ନିଜ ନକ୍ସାରେ ଦେଖାଇବାପାଇଁ ସେମାନେ ଭୂଗୋଳ ବହି ପଢ଼ନ୍ତି। ଏହିପରି ଆମର ଭୂଗୋଳ ପଢ଼ା ଚାଲିଥାଏ।

ମୋର ଶିକ୍ଷକ ବନ୍ଧୁମାନେ ଦିନେ ମୋତେ କହିଲେ, ‘‘ଏ କାମ କେବଳ ତୁମେ ହିଁ କରି ପାରିବ। ଏତେ କଥାତ ଆମେ ଜାଣିନାହୁଁ। ଆମକୁ ଏପରି ଭୌଗଳିକ-ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ମଧ୍ୟ ଆସେନାହିଁ।’’

ମୁଁ କହିଲି, ‘‘ଭାଇମାନେ, ସବୁକିଛି ଆସିପାରିବ। ହେଲେ ଆମକୁ କିଛି ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଏବଂ ଉତ୍ସାହ ଦେଖାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ।’’

V

ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷା ପାଖେଇ ଆସୁଥାଏ। ମୁଁ ମୋ କାମର ହିସାବ କରିବାକୁ ବସିଲି। ବସି ବସି ମୁଁ ଗଣିତ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କଲି। ଅବଶ୍ୟ ଏମିତି ନୁହେଁ ଯେ ମୁଁ ଗଣିତ ଆରମ୍ଭ ମଧ୍ୟ କରିନି। କିନ୍ତୁ ତା’ର ବିଶେଷ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ଆଜି ଇଚ୍ଛାହେଲା। ପିଲାଙ୍କର ଗଣିତ ଜ୍ଞାନର ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁଁ କିଛି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲି। ସେମାନେ ସବୁ ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ଦେଇ ଚାଲିଲେ। ପ୍ରଥମେ ମୁଁ ଭାବିଲି ଯେ ଏମାନେ ଗଣିତରେ ଖୁବ୍ ପାରଙ୍ଗମ। ଭଲ ବି ହେଲା। ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ମୁଁ କିଛି ନୂଆ ଜିନିଷ କରିପାରିବିନି ବୋଲି ଭାବୁଥିଲି, ସେଥିରେ ପିଲାମାନେ ଠିକ୍ ଅଛନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ମୂଳରେ ଥିବା ନିୟମ ଓ କାରଣ ପଚାରିଲି, ସେତେବେଳେ ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ଜାଣିପାରିଲି। ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯେ, ପିଲାଙ୍କୁ ମିଶାଣ ଫେଡ଼ାଣ ଇତ୍ୟାଦି ଆସୁଛି, କିନ୍ତୁ ଏ ଜ୍ଞାନ ପୂରା ଯନ୍ତ୍ରବତ୍। ମୁଁ ଭାବିଲି ଏହାର ଉପାୟ କ’ଣ ? ଏକେ ତ ଗଣିତ ମୋତେ ଏତେ ଭଲ ଲାଗେନି। ଦ୍ୱିତୀୟରେ ତାଙ୍କର ପଢ଼ାର ଦୋଷ ମୁଁ ଦେଖୁଛି। କିନ୍ତୁ ତାକୁ କିପରି ଦୂର କରାଯାଇପାରିବ, ସେ ପନ୍ଥା ମୁଁ ଖୋଜିନଥିଲି। ଏ ସମୟରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ବଡ଼ କଠିନ ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇଗଲା ଯେ ମୁଁ କ’ଣ

କରିବି ଠିକ୍ କରିପାରିଲିନି। ଡେ଼ପୁଟୀ ଡ଼ାଇରେକ୍ଟରୀପରିବର୍ତ୍ତନ ଆରମ୍ଭ ସମୟରୁ ଦରକାର। ପିଲାମାନେ ଗଣିବାକୁ ଶିଖିବା ସମୟରେ ହିଁ ତାଙ୍କୁ ଉଚିତ୍ ପଦ୍ଧତି ବତାଇଦେବା ଦରକାର। ଗଣିତ ବିଷୟଟି ଏପରି ଯେ ଯଦି ମୂଳଦୁଆ ଠିକ୍‌ରେ ନ ପଡ଼ିଛି, ତେବେ ତାହା ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ରହିଯାଏ।''

ସେ କହିଲେ, ''ତେବେ ତୁମେ ତାଙ୍କୁ ଆରମ୍ଭରୁ ଗଣିତ କାହିଁକି ଶିଖାଉନାହଁ ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଏଥିପାଇଁ ସମୟ କାହିଁ? ଯଦିବି ସମୟ ଥାଏ, ତେବେବି ଯେଉଁ ପିଲା ଯନ୍ତ୍ର ଭଳି ଗଣି କରୁଛି, ତା'ର କାରଣ କିଛି ପଚାରୁନି, ଅଭ୍ୟାସବଶତଃ ହିସାବ କରିଯାଉଛି, ଏବେ ତାକୁ ଠିକ୍ ରାସ୍ତାକୁ ଆଣିବା ବହୁତ କଷ୍ଟ।''

ଡେ଼ପୁଟୀ ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର କହିଲେ, ''ତା'ହେଲେ ଏ ପିଲାମାନଙ୍କର ଗଣିତ........''

ମୁଁ କହିଲି, ''ମୁଁ ତ ତାଙ୍କୁ ଭଲକରି ଶିଖାଇଦେବି। କିନ୍ତୁ ମୋର କହିବାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି, ଏସବୁ ବିଷୟରେ ଯାହା ନୂଆ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇପାରନ୍ତା, ତା' ମୁଁ କରିପାରିବି ନାହିଁ।''

ସେ ପଚାରିଲେ, ''ଧରିନିଅ ତୁମକୁ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଗଣିତ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଦିଆଗଲା। ତେବେ ତୁମେ ସେଥିରେ ଗଣିତର ପ୍ରୟୋଗସବୁ କରିବ ନା ନାହିଁ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆଶା କରୁଛି ଯେ ଏ ପ୍ରୟୋଗ ମୁଁ ଏକ ଦୁଇ ଗଣିବାଠାରୁ ହିଁ ଆରମ୍ଭ କରିବି। ତା'ହେଲେ ମୁଁ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସର ସହ କହିପାରିବି କି ଦେଖ, ଏ ଉପାୟ ଭଲ। ମୁଁ ଜାଣେ ଯେ ମୋ ଶିକ୍ଷକ ଭାଇମାନେ ଗଣିତ ପଢ଼ାଇବା ପାଇଁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ପଦ୍ଧତି ବାଛି ନେଇଥା'ନ୍ତି। ଆସନ୍ତା ବର୍ଷ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ନିଶ୍ଚୟ କରିବି। ମୁଁ ଭାବୁଛି ଯେ ମଣ୍ଟେସୋରୀଙ୍କ ଗଣିତ ପଦ୍ଧତି ବେଶ୍ ଭଲ। ଅବଶ୍ୟ ଏ ବିଷୟରେ ମୁଁ କେବଳ ପଢ଼ିଛି ଓ ଭାବିଛି। ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅନୁଭୂତି କିଛି ନାହିଁ।''

ସେ ମୋତେ ପଚାରିଲେ, ''ଆସନ୍ତା ବର୍ଷ ତୁମେ ଏଠି ଡେ଼ପୁଟୀ ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ଭାବରେ ରହିବ କି ? ତେ଼ବେ ତୁମେ ଶିକ୍ଷକ ତାଲିମ କେନ୍ଦ୍ରରେ

ଗଣିତ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରୟୋଗ କରି ପାରନ୍ତ !''

ମୁଁ କହିଲି, ''ତା'ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଇଚ୍ଛା। କିନ୍ତୁ ଏଥରକ ପାଇଁ କହୁଛି ଯେ ଗଣିତ ଉପରେ କିଛି ବିଶେଷ ନୂଆକଥା ମୁଁ ଦେଖାଇ ପାରିବି ନାହିଁ।''

VI

ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷା ପାଖେଇ ଆସିଲା। ମୁଁ ମୋ ନିଜ ଢ଼ଙ୍ଗରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ଲାଗିଲି। ପିଲାମାନେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ସାହର ସହିତ ଲାଗି ପଡ଼ିଥା'ନ୍ତି। ମୋ ପିଲାମାନେ ଯେ ପରୀକ୍ଷାରେ ସଫଳ ହେବେ, ସେ ବିଷୟରେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚିତ ଥାଏ।

ପରୀକ୍ଷାର ଦିନ ଆସିଗଲା। ଅଧିକାରୀ ମହାଶୟ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ପରୀକ୍ଷା ନେଇଗଲେ। ଆଜି ମୋ ଶ୍ରେଣୀର ପାଳି ଥିଲା। ଆମ ସର୍ତ୍ତ ଅନୁସାରେ ସେ ନିଜେ ହିଁ ଆମ ଶ୍ରେଣୀର ପରୀକ୍ଷା କରିବେ। ସେ ହସି ହସି କହିଲେ, ''ଲକ୍ଷ୍ମୀଶଙ୍କର, ମୁଁ ତୁମ ଶ୍ରେଣୀର ପରୀକ୍ଷା ନେବିନାହିଁ। ତୁମ ଶ୍ରେଣୀର ସବୁ ପିଲାଙ୍କୁ ମୁଁ ଉପର ଶ୍ରେଣୀକୁ ଉଠାଇ ଦେଉଛି।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆଜ୍ଞା, ନା। ତା' ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ। ଏପରି କଲେ ମୋର କେତେକ ପିଲାଙ୍କୁ ନ୍ୟାୟ ମିଳିବ ନାହିଁ। ଯେଉଁମାନେ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ପାସ୍ କରାଇବାଟା ଠିକ୍ ହେବ ନାହିଁ।''

ସେ କହିଲେ, ''କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଦେଖୁଛି ଯେ ତୁମେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲଭାବରେ ପଢ଼ାଇଛ ଓ ତୁମର ପଢ଼ାଇବା ଢ଼ଙ୍ଗ ସହ ମୁଁ ଏକମତ।''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆପଣ ଠିକ୍ କହୁଛନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ମୋ ପଢ଼ାଇବାର ପ୍ରଭାବ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ତ ସମାନ ଭାବରେ ପଡ଼ିନାହିଁ। କେତେକ ପିଲାଙ୍କୁ ତ ଏହା ଛୁଇଁ ମଧ୍ୟ ପାରିନି। ତାଙ୍କ ମନରେ ଏହାର କୌଣସି ଛାପ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିନାହିଁ। ତାଙ୍କର ମନଟା ପୂରା ଫାଙ୍କା ରହିଛି।''

ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର- ''ତେବେ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ତୁମେ କ'ଣ ଭାବିଛ ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ତାଙ୍କ ଭିତରୁ କେହିକେହି ତ ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ିଦେବା ଉଚିତ।

ରାଘବ ବାରିକର ପୁଅ ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ, ଗଣିତ ପଢ଼ିବା ପିଲା ନୁହେଁ। ସେ ସ୍କୁଲଭିତରେ ଅତିଷ୍ଠ ହୋଇ ପଡୁଛି। କିନ୍ତୁ ସେ ଏତେ ଚାଲାକ ଓ ଚଞ୍ଚଳ ଯେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବାଳକଟା ସେଲୁନ୍ ଖୋଲି ଭଲରେ ଚଲାଇ ପାରିବ। ନୂଆ ଢଙ୍ଗର କେଶସଜା ଓ ସେଲୁନ୍ ପରିଚାଳନା କାମ ଶିଖିବାପାଇଁ ତାକୁ ବମ୍ବେ ପଠାଇବା ଦରକାର।''

ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର- ''ଆଚ୍ଛା, ଆଉ କିଏ ଏପରି ଅଛି ଯେ ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ଅଯୋଗ୍ୟ ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ସେମାନେ ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ଅଯୋଗ୍ୟ ନୁହନ୍ତି ବରଂ ଆମର ଏ ସ୍କୁଲ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଅନୁପଯୁକ୍ତ। ଯେଉଁ କାମରେ ସେମାନେ ଆଗ୍ରହୀ ଓ ଦକ୍ଷ, ସ୍କୁଲ ତାଙ୍କୁ ସେ କାମ ଶିଖାଉନାହିଁ।''

ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ପଚାରିଲେ, ''ଆଚ୍ଛା, ତାହାହିଁ ହେଉ। କିନ୍ତୁ ସେମିତି ଆଉ କିଏ କିଏ ଅଛନ୍ତି ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଜୀବନ ସେଠ୍‌ର ପୁଅ ନେମି ପୁଲିସ୍ ବିଭାଗପାଇଁ ଠିକ୍। ସେ କୌଣସି ଖେଳ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବା କଥା। ସେଠ୍‌ଜୀ ତା'ର ଖର୍ଚ୍ଚପତ୍ରର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି କେଉଁ ପୋଲିସ୍ ଅଫିସର୍ ପାଖରେ ରଖାଇଦେଲେ ସେ ନିୟମ କାନୁନ୍ ସବୁ ଜାଣିଯିବ। ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ଭିତରେ ସେ ଜଣେ ଓସ୍ତାଦ୍ ପୁଲିସ୍ ଅଫିସର୍ ହୋଇଯାଇପାରିବ। ଏବେ ତ ସ୍କୁଲରେ ସେ ଅଧାଅଧି ପୁଲିସ୍‌ର କାମ କରୁଛି।

ଏମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆଉ ତିନିଜଣ ଦୁର୍ବଳିଆ ପିଲା ଅଛନ୍ତି। ତାଙ୍କୁ ଏ ଛୁଟୀରେ ମୁଁ ମୋ ପାଖରେ ରଖି ଉପର ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବି। ମହାଶୟ, ଆମର ବର୍ତ୍ତମାନର ସ୍କୁଲର ରୀତିନୀତି ଏବଂ ପାଠ୍ୟକ୍ରମର କଠୋରତା ବିଷୟରେ ଆପଣ କିଛି କରିବେନି ?''

ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର- ''ଏବେ ଏସବୁ ବିଷୟ ଥାଉ। ମୁଁ ତୁମକୁ ଅନେକ ଥର କହିଛି ଯେ ଏ ବିଷୟରେ ମୋର ହାତ ବନ୍ଧା। ଆଚ୍ଛା, ତେବେ ତୁମ ଶ୍ରେଣୀର ପରୀକ୍ଷା ଶେଷ ବୋଲି ଧରିବା ?''

ମୁଁ କହିଲି, ''ଆଜ୍ଞା, ସରିନାହିଁ।''

ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ହସି ହସି କହିଲେ, ''ଜଣାପଡୁଛି, ଷାଣ୍ମାସିକ ପରି

ଏଥର ମଧ୍ୟ କିଛି ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ତୁମେ ରଖିଛ। ଆମେ ତୁମର ଢଙ୍ଗ ସବୁ ବେଶ୍ ଜାଣିଗଲୁଣି।''

VII

ଆଜି ଆମ ସ୍କୁଲର ସମ୍ମିଳନୀ। ପରୀକ୍ଷା ପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ଏମିତି ସମ୍ମିଳନୀ ହୁଏ। ଯେଉଁ ପିଲା ଭଲ ନମ୍ବର ରଖି ପାସ୍ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ସେ ଦିନ ପୁରସ୍କାର ମିଳେ। ସମ୍ମିଳନୀରେ ଗାଁର ସାହୁକାର, ସେଠ୍ ଓ ବଡ଼ବଡ଼ିଆ ସବୁ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଆନ୍ତି। ଏବର୍ଷର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମଟି କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ମୋତେ ଦିଆଯାଇଥାଏ। ମୁଁ ଏ କାମ ମୋ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଦେଇଦେଲି। ଯାହାକିଛି ହୋଇଥିଲା, ମୋର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ସେମାନେ ହିଁ କରିଥିଲେ।

ତିନିଗୋଡ଼ିଆ ଦୌଡ଼।

ପ୍ରଥମେ କାଠି ବଜେଇ ରାସଲୀଳା ଆରମ୍ଭ ହେଲା। ଅଧଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂରା ଜମିଗଲା। ତା'ପରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପ୍ରତିଯୋଗିତା- ଦୌଡ଼, ଏକଗୋଡ଼ିକିଆ ଦୌଡ଼, ଚୌକୀ ଧରି ଦୌଡ଼, ଲିଖାପିଖିଆ ଦୌଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି। ଲୋକମାନେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଦେଖୁଥାନ୍ତି। ଏହା ପରେ ମୂକ ଅଭିନୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା। ପିଲାମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଅନୁକରଣ କରି ଦେଖାଇଲେ। କିଏ ଗାଁର ସେଠ୍‌ଜୀଙ୍କର, କିଏ ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାରୀଙ୍କର, କିଏ ଫୌଜଦାର ବା କିଏ ନେତାଙ୍କର ସୁନ୍ଦର ନକଲ କରି ଚାଲିଲେ। ତା'ପରେ ନିଜେ କରିଥିବା ଚିତ୍ର ସବୁ ଆଣି ଜଣେ ଜଣେ ଦର୍ଶକଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ଦେଖାଇଲେ। ସାରା ଘରଟିର ଲୋକେ ପିଲାଙ୍କର ଚିତ୍ର ଦେଖିବାରେ ମଗ୍ନ ହୋଇଗଲେ।

ଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଥିଲା ପୁରସ୍କାର ବିତରଣ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ଏକଶହ ପଚିଶ ଟଙ୍କାର ପୁରସ୍କାର ବଣ୍ଟାଯାଏ। ଏ ପୁରସ୍କାର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ହିଁ ମିଳେ।

ଶେଷରେ ଡ଼ାଇରେକ୍ଟର ଠିଆହୋଇ ସବୁଥର ଭଳି ଦୁଇପଦ କହିଲେ, "ଭଦ୍ରମଣ୍ଡଳୀ, ମୋ ମତରେ ଆଜିର ଏ ପୁରସ୍କାର ବିତରଣ ଉତ୍ସବ ଅଲଗା ପ୍ରକାରର ହୋଇଛି। ମୋ ପାଖରେ ବସିଥିବା ଏହି ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ମୋତେ କିଛି ନୂଆକଥା ଶିଖାଇଛନ୍ତି। ଏ ବର୍ଷର ଏକଶହ ପଚିଶ ଟଙ୍କା ମୁଁ ଅଲଗା ଅଲଗା କରି ବାଣ୍ଟିବି ନାହିଁ। ବରଂ ଏହି ଟଙ୍କାରେ ପୂରା ସ୍କୁଲପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକାଳୟ ଖୋଲାଯିବ। ମୁଁ ଉଚ୍ଚ ଅଧିକାରୀଙ୍କଠାରୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନୁମତି ମଧ୍ୟ ପାଇସାରିଛି। ଆସନ୍ତା ବର୍ଷଠାରୁ ପୁରସ୍କାର ଅର୍ଥ ପୁସ୍ତକାଳୟ ପାଇଁ ହିଁ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବ। ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଏ ଶୁଭ ସମାଚାର ଶୁଣାଇଥିବାରୁ ମୁଁ ବଡ଼ ଖୁସି ଅନୁଭବ କରୁଛି। ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପୁରସ୍କାର ଦେବା ଫଳରେ ପିଲା ଭିତରେ ବୃଥା ଗର୍ବ ଓ ନୈରାଶ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ। କିନ୍ତୁ ଏ ନୂଆ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏପରି ଯେ ଏଥିରୁ ସମସ୍ତେ କିଛି ଲାଭ ପାଇପାରିବେ। ମୋତେ ପୁରସ୍କାରର ନିରର୍ଥକତା ଓ ସତ୍ ପ୍ରୟୋଗ ବିଷୟରେ ବୁଝାଇଲାବାଲା ଏ ଭାଇଙ୍କର ଋଣ ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି। ଏହି ଅବସରରେ ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ଯେ ଯେତେବେଳେ ଏ ମହାଶୟ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷାର ନୂଆ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାପାଇଁ ଆସିଲେ, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ଅତି ପାଠୁଆ ମୂର୍ଖ ବୋଲି ଭାବିଥିଲି। ଏମିତି ଅନେକ ଆସନ୍ତି। କିଛିଦିନ ପରେ ପରୀକ୍ଷାର

ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ପଳାନ୍ତି। ମୁଁ ଏହାଙ୍କୁ ସେମିତି ଭାବି ଅନୁମତି ଦେଇଥିଲି। ତାଙ୍କ ଉପରେ ମୋର ବିଶେଷ ବିଶ୍ୱାସ ନଥିଲା। କିନ୍ତୁ ଆଜି ମୁଁ ଖୁସିର ସହିତ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ଯେ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରୟୋଗ ବହୁତ ସଫଳ ହୋଇଛି। ମୋ ବିଚାରରେ ଏ ବହୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିପାରିଛନ୍ତି। ମୋର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଛି ଯେ, ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟାପକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଆସିବ। ଆମ ଭଳି ପୁରୁଣା ଢାଞ୍ଚାର ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଧିକାରୀମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ଦୂରେଇଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ। ନୂଆ ଚିନ୍ତାନେଇ ଆସୁଥିବା ଉତ୍ସାହୀ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଓ ତାଙ୍କର ନୂତନ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତିକୁ ଆମେ ହସିହସି ବାଟ ଛାଡ଼ିଦେବା ଦରକାର।

ବନ୍ଧୁଗଣ ! ମୁଁ ଜାଣିପାରୁନି, ମୋ ଖୁସିକୁ ମୁଁ କିପରି ଭାବରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବି ? ତାଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀର ଏ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତୁ। କେତେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ, ସୁସ୍ଥ ସବଳ ଓ ଖୁସ୍‌ମିଜାଜ୍‌ର ପିଲା ଏମାନେ ହୋଇଛନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ଓ ବୁଦ୍ଧିର ବିକାଶର ସାକ୍ଷୀ ମୁଁ ନିଜେ। ଏମାନଙ୍କର ମା' ବାପାମାନେ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ବେଶ୍ ଖୁସି ବୋଲି ମୁଁ ଅନେକଥର ଶୁଣିଛି।''

ଡ଼ାଇରେକ୍ଟରଙ୍କର ଭାଷଣ ସହିତ ସେଦିନର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଶେଷ ହେଲା। ସମସ୍ତେ ନିଜନିଜ ଘରକୁ ଗଲେ।

ମୁଁ ବି ମୋର ଏକ ବର୍ଷର ସଫଳ ପ୍ରୟୋଗ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରି କରି ଖୁସି ମନରେ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲି। ନୂତନ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭବିଷ୍ୟତ ବିଷୟରେ ମଧୁର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବାରେ ଲାଗିଲି।

Laser typeset at Omkar, Acharya Vihar, Bhubaneswar and Printed at
IMH Press, Pvt. Ltd., 292/1 Okhla Industrial Area, Phase I, New Delhi

‘ଦିବାସ୍ୱପ୍ନ’ ପୁସ୍ତକଟି ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଗୁଜରାଟୀ ଭାଷାରେ ୧୯୩୨ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା। ପୃଥିବୀରେ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲିଖିତ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହାର ଗୁରୁତ୍ୱ ଗିଜୁଭାଇଙ୍କୁ ଜଣେ ପ୍ରମୁଖ ଶିକ୍ଷା ଚିନ୍ତକ ଭାବେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଛି।

ଉଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟରେ ଆଇନଜୀବି ଗିଜୁଭାଇ ବଧେକା (୧୮୮୫-୧୯୩୯) ନିଜ ପୁଅକୁ ନିଜେ ପଢ଼ାଇବା ଅବସରରେ ମଣ୍ଟେସୋରୀ ପଦ୍ଧତିର ଗହନ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲେ। ୧୯୧୬ ମସିହାରେ ସେ ଭାବନଗରର ଦକ୍ଷିଣାମୂର୍ତ୍ତି ବାଳମନ୍ଦିରରେ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନିଜ ପ୍ରୟୋଗ ଆରମ୍ଭ କଲେ। ସେ ଶିଶୁ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ସମର୍ଥକ ଭାବେ ‘ବାଳଦେବୋ ଭବଃ’ ଆହ୍ୱାନର ସୂତ୍ରପାତ କରିବା ସହ ୨୦୦ ରୁ ଅଧିକ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ। ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏଟି ପୁସ୍ତକ ଅଭିଭାବକ ବା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଅଭିପ୍ରେତ।

ନିଜ ଚିନ୍ତନ ସମ୍ପର୍କରେ ଗିଜୁଭାଇଙ୍କ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପଂକ୍ତି ପ୍ରଣିଧାନଯୋଗ୍ୟ :

ଶାନ୍ତିରେ ରହିପାରିବି କେମିତି ?
ଯେଉଁଠି ପିଲାମାନେ ଘରେ ଖାଉଥାନ୍ତି ମାଡ଼
ଆଉ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗାଳି
କେମିତି ରହିପାରିବି ଶାନ୍ତିରେ ମୁଁ
ଯେଉଁଠି ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନାହିଁ
ବିଦ୍ୟାଳୟ, ପାଠାଗାର, ବଗିଚା ଆଉ ଖେଳପଡ଼ିଆ
କେମିତି ରହିପାରିବି ଶାନ୍ତିରେ ମୁଁ ?
ଯେଉଁଠି ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ମିଳିନାହିଁ
ପ୍ରେମ ଓ ସମ୍ମାନ
କେମିତି ରହିପାରିବି ଶାନ୍ତିରେ ମୁଁ ?

-- ଗିଜୁଭାଇ

ଟ 25.00

ନ୍ୟାସନାଲ୍ ବୁକ୍ ଟ୍ରଷ୍ଟ, ଇଣ୍ଡିଆ